

Vysoká škola ekonomická v Praze
Národohospodářská fakulta

Hlavní specializace: Hospodářská politika

KOMPARACE RODINNÉ POLITIKY ČESKÉ
REPUBLIKY A ŠVÉDSKA V OBDOBÍ
2000-2016

diplomová práce

Autor: Bc. Kateřina Březinová

Vedoucí práce: prof. Ing. Vojtěch Krebs, CSc.

Rok: 2018

Prohlašuji na svou čest, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a s použitím uvedené literatury.

Bc. Kateřina Březinová

V Praze, dne 10.5. 2018

Na tomto místě bych ráda poděkovala panu prof. Ing. Vojtěchu Krebsovi, CSc. za vstřícný přístup a poskytované rady při vedení této diplomové práce. Velké poděkování patří i mé rodině, přátelům a příteli za podporu po celou dobu studia.

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Zpracovatelka: **Bc. Kateřina Březinová**
Studijní program: **Ekonomie a hospodářská správa**
Obor: **Hospodářská politika**
Název tématu: **Komparace rodinné politiky České republiky a Švédska v období 2000-2016**

Zásady pro vypracování:

1. Cíl práce:
Hlavním cílem bude na základě analýzy utváření rodinné politiky v České republice a ve Švédsku zhodnotit účinnost obou systémů a posoudit možnosti aplikace švédských zkušeností na podmínky České republiky.
2. Aktualnost a přínos zvoleného tématu:
Podpora rodinného života a jeho správného fungování je jedním z přístupů boje proti negativnímu demografickému vývoji. Švédsko má velmi propracovaný model rodinné politiky, který může být inspirativní i pro Českou republiku.
3. Charakteristika teoretické části práce:
Teoretická část představí funkce, cíle a nástroje rodinné politiky, rovněž uvede rozdílnost obou zemí z hlediska systémů a typologie sociálních států.
4. Charakteristika praktické části práce:
Praktická část práce se zaměří na problematiku ve dvou úrovních zkoumání. V první části bude provedena analýza finančních i nefinančních nástrojů uplatňovaných v rodinné politice obou zemí, v druhé části budou využity na základě mikroekonomické úrovně profily modelových rodin.
Na závěr bude provedena SWOT analýza.

Rozsah práce: 75

Seznam odborné literatury:

1. DURDISOVÁ, J. – KOTÝNKOVÁ, M. – KREBS, V. – SUNEČKA, P. *Sociální politika*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-921-2.
2. MOROAN, P. M. *Family policy, family changes: Sweden, Italy and Britain compared*. London: Institute for the Study of Civil Society, 2006. ISBN 1-903386-43-8.
3. HOLUB, M a kol. *Teoretické možnosti podpory rodin a dětí v sociálním pojištění*: VÚPSV, 2010. ISBN 978-80-7416-063-9
4. LAND, L. *Constructions of Gender Equality in Swedish Family Policy*: Lund, University of Lund 2015
5. PALONČYOVÁ, J a kol. *Rodinné chování a rodinná politika jako kontext systému denní péče o děti*: VÚPSV, 2013. ISBN 978-80-7416-127-8

Datum zadání diplomové práce:

duben 2017

Termín odevzdání diplomové práce:

prosinec 2017

Bc. Kateřina Březinová
Radioloka

prof. Ing. Vojtěch Krebs, CSc.
Vedoucí práce

doc. Ing. Miroslav Ševčík, CSc.
Vedoucí katedry

doc. Ing. Miroslav Ševčík, CSc.
Děkan NF VŠB

Abstrakt

Diplomová práce se zaměřuje na vývoj a komparaci rodinné politiky v České republice a Švédsku v letech 2000-2016. Odlišný přístup obou zemí k podpoře rodin je porovnán jak ve využití finančních a nefinančních nástrojů rodinné politiky, tak na makroekonomické a mikroekonomické úrovni. Ze zjištěných výsledků práce vyplývá, že Švédsko poskytuje na rodinnou politiku vyšší výdaje v poměru k HDP než Česká republika, stejně tak rodičům malých dětí umožňuje lepší harmonizaci pracovního a rodinného života. Kromě komparace českého a švédského systému rodinné politiky diplomová práce představuje příležitosti ke zlepšení českého systému inspirované švédským modelem.

Klíčová slova

Rodinná politika, podpora rodin, porodnost, péče o dítě, finanční podpora, sociální dávky, Česká republika, Švédsko

Abstract

This diploma thesis is focused on development and comparison of family policy in the Czech Republic and Sweden between 2000 and 2016. Different approaches to support families are compared by using both financial and non-financial instruments of family policy, as well at macroeconomic and microeconomic level. The results of the thesis show that family policy spending is higher in Sweden than in the Czech Republic in proportion to GDP, as well as more appropriate opportunities for families in the context of harmonization of work and family life are secured. In addition to the comparison of the Czech and Swedish family policy system, the diploma thesis also provides suggestions for a possible improvement in Czech family policy inspired by Swedish model.

Key Words

Family policy, family support, fertility, child care, financial support, social benefits, the Czech Republic, Sweden

JEL klasifikace (JEL classification)

H530, H550, J110, J130

Obsah

Úvod	1
Teoretická část.....	3
1 Rodina.....	3
1.1 Pojetí rodiny.....	3
1.1.1 Historie rodiny a její vývoj.....	4
1.1.2 Ekonomická teorie rodiny	6
2 Rodinná politika	9
2.1 Definice rodinné politiky	9
2.2 Cíle a principy rodinné politiky	10
2.3 Typologie sociálního státu a rodinné politiky.....	11
2.3.1 Titmussova typologie sociálního státu	13
2.3.2 Espring-Andersonova typologie sociálního státu.....	14
2.4 Nástroje rodinné politiky	18
2.4.1 Přímá finanční podpora	18
2.4.2 Nepřímá finanční podpora.....	20
2.4.3 Nefinanční nástroje	21
2.5 Institucionální zajištění rodinné politiky v EU	22
3 Vývoj rodinné politiky	25
3.1 Vývoj a současný stav rodinné politiky v ČR.....	25
3.1.1 Vývoj do roku 1989.....	25
3.1.2 Vývoj od roku 1989 do současnosti	27
3.2 Vývoj a současný stav rodinné politiky ve Švédsku.....	29
3.2.1 Vývoj do 70. let 20. století	29
3.2.2 Současný dvoupříjmový model rodiny	31
Praktická část.....	33
4. Demografický vývoj	33
4.1 Počet obyvatel.....	33
4.2 Věková struktura obyvatelstva.....	38

4.3 Úhrnná plodnost.....	42
4.4 Sňatečnost a rozvodovost.....	44
5. Komparace rodinné politiky v České republice a Švédsku	47
5.1 Systém sociálního zabezpečení.....	47
5.2 Nástroje přímé finanční podpory rodin.....	51
5.2.1 Přímá finanční podpora rodin v ČR	51
5.2.2 Přímá finanční podpora rodin ve Švédsku	58
5.3 Nástroje nepřímé finanční podpory rodin.....	64
5.3.1 Nepřímá finanční podpora rodin v ČR.....	64
5.3.2 Nepřímá finanční podpora rodin ve Švédsku	66
5.6 Mikroekonomická komparace rodinné politiky (modelové rodiny)	67
5.6.1 Modelová rodina č. 1.....	69
5.6.2 Modelová rodina č. 2.....	71
5.6.3 Modelová rodina č. 3.....	73
5.7 Makroekonomická komparace rodinné politiky	75
5.8 Komparace slučitelnosti pracovního a rodinného života.....	81
5.8.1 Zařízení péče o děti předškolního věku v ČR	81
5.8.2 Zařízení péče o děti předškolního věku ve Švédsku	84
5.8.3 Flexibilní formy zaměstnání.....	86
5.9 SWOT analýza.....	90
Závěr.....	91
Seznam použitých zkratk.....	96
Seznam tabulek, obrázků a grafů.....	97
Seznam použitých zdrojů.....	99
Přílohy	109

Úvod

Rodina patří k základním pilířům každé společnosti, neboť v jejím prostředí dochází k vytváření prvních sociálních vazeb a zároveň k předávání morálních hodnot a návyků, jež formují budoucí sociální, právní a hospodářský vývoj každé země. Státy ocenění a podporu rodiny realizují skrze systémy rodinných politik, prostřednictvím kterých se snaží zajistit podmínky pro výkon přirozených rodinných funkcí. Vzhledem k nepříznivým demografickým trendům a změnám v rodinném chování v posledních desetiletích je téma rodinné politiky v Evropě velmi aktuální. Ve většině evropských zemích můžeme pozorovat stárnutí obyvatelstva, které je ve spojení s nízkou mírou porodnosti hrozbou pro výdajovou stránku veřejných rozpočtů. Tyto okolnosti mezi jednotlivými státy podnítily zvýšenou pozornost k realizování rodinné politiky a utváření příznivého prorodinného prostředí.

Diplomová práce se zabývá rodinnou politikou České republiky a Švédského království (dále jen Švédska) se zaměřením na její vývoj v posledních letech, pro které bylo zvoleno období mezi roky 2000-2016. Švédsko bylo pro komparaci s Českou republikou vybráno z důvodu odlišného přístupu k sociální politice a rozdílného demografického vývoje. Skandinávské země v míře porodnosti tradičně převyšují evropský průměr, a proto jsou na poli rodinné politiky často pokládány za možný zdroj inspirace.

Práce je rozdělena na dvě hlavní části, a to na část teoretickou a praktickou. Úvodní dvě kapitoly teoretické části se věnují teoretickým východiskům rodiny a rodinné politiky. Jako první je vymezeno pojetí rodiny spolu s přiblížením jejích přirozených funkcí. Následuje krátký vývoj rodiny od prvních forem rodinného soužití v pravěku přes důležité historické milníky až do současnosti. Subkapitola týkající se ekonomické teorie rodiny představuje především přístup chicagské školy z 80. let 20. století. Druhá kapitola teoretické části se zabývá samotnou rodinnou politikou, a to její definicí, cíli a principy. Jsou popsány dvě základní teorie modelů sociálního státu, dále je pozornost věnována paletě nástrojů rodinné politiky, a nakonec je její realizace zasazena do prostředí Evropské Unie. Třetí kapitola teoretické části přibližuje vývoj rodinné politiky na území České republiky a Švédska.

Praktická část diplomové práce v úvodu věnuje pozornost demografickým faktorům, které ovlivňují vývoj rodinné politiky v obou zemích, jako je například míra porodnosti a věková struktura obyvatelstva. Další kapitoly se zaměřují na samotnou komparaci rodinných politik. Nejprve je charakterizován český a švédský systém sociálního zabezpečení, dále jsou porovnány přímé a nepřímé finanční nástroje. Pro porovnání efektu finančních opatření jsou vytvořeny modelové rodiny, na jejichž základě je přibliženo využívání finančních benefitů, které obě země rodinám poskytují, v praxi na třech typech rodin dle jejich příjmové situace. Makroekonomická komparace se zabývá celkovým zhodnocením státních výdajů na rodinnou politiku v porovnání s hrubým domácím produktem. Pro slučitelnost pracovního a rodinného života je provedena komparace možností institucionálních zařízení pro předškolní péči o děti a dále možnostmi flexibilních forem pracovních úvazků, které rodiče s malými dětmi mohou využít pro snazší skloubení profesní a rodičovské role. V závěru praktické části je provedena SWOT analýza, přibližující nejdůležitější silné a slabé stránky, příležitosti a hrozby rodinné politiky v České republice.

Hlavním cílem této diplomové práce je pomocí vývoje a analýzy nástrojů rodinných politik České republiky a Švédska zhodnotit prorodinného prostředí obou zemí a navrhnout případné zlepšení pro český systém rodinné podpory. Z makroekonomického pohledu je zhodnoceno, který z komparovaných států na rodinnou politiku vynakládá vyšší finanční prostředky v porovnání ke svému hrubému domácímu produktu. Na úrovni modelových rodin je zhodnoceno, jaké podpory se dostane konkrétnímu vybranému typu rodin v obou zemích.

Teoretická část

1 Rodina

1.1 Pojetí rodiny

Instituce rodiny je chápána jako nejstarší a nejdůležitější jednotka lidské společnosti. Jedná se o skupinu lidí přímo spjatých příbuzenskými vztahy, kde mají dospělí jedinci odpovědnost za výchovu dětí. Nalezení univerzální definice podoby rodiny však není zcela jednoznačné. V užším pojetí můžeme hovořit o základním modelu tzv. jádrové rodiny, který je založen na společné domácnosti muže, ženy a jejich vlastních či adoptovaných dětí.¹ Moderní pohled na rodinu není striktně determinován jen tradičním manželským vztahem rodičů, více častěji se můžeme setkat s případy nesezdaného soužití otce a matky či s formou neúplné rodiny, jejíž jádrem je domácnost jednoho z rodičů (nejčastěji ženy) spolu s dětmi. Typický proces vzniku rodiny, tedy partnerský vztah – vstup do manželství – narození dítěte, dnes ustupuje do pozadí.² V případě širšího pojetí založeného na vícegeneračních příbuzenských vztazích zahrnujeme do rodinného celku i další členy jako například prarodiče, sestřenice a bratrance. Zde hovoříme o modelu tzv. rozšířené rodiny.³

Rodina zastává řadu funkcí, jejichž význam se v průběhu času více či méně vyvíjel. Důležitost jednotlivých funkcí se může odvíjet také od zasazení do kulturního kontextu jednotlivých států. Mezi základní úlohy rodiny řadíme funkci biologickou, ekonomickou, výchovnou a sociální.⁴ V minulosti byla považována za nejvýznamnější úlohu biologická reprodukce. Větší počet dětí zajišťoval před vznikem sociálního státu a systému sociálního pojištění jistotu, kdy o staré a nemohoucí bylo postaráno skrze mezigenerační solidaritu v rámci rodiny. I v současnosti je význam biologické funkce stále nenahraditelný. Významným důvodem zachování růstu populace je systém sociálního státu a jeho udržitelnosti, jež je na počet a věkovou strukturu obyvatelstva přímo navázán.

¹ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. 595 str. ISBN 80-7203-124-4.

² MAREŠ, Petr. Zaměstnání, rodina a dítě v dynamice moderní společnosti. In: SIROVÁTKA, Tomáš et al. *Rodina, zaměstnání a sociální politika*. Albert, 2006. str. 19 – 54. ISBN 80-7326-104-9.

³ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*.

⁴ KREBS, Vojtěch et al. *Sociální politika*. 6. přeprac. a akt. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2015. 568 str. ISBN 978-80-7478-921-2.

Neméně důležitý je však socializační aspekt rodiny. Největší roli zde hraje funkce sociální a výchovná. Právě rodina je prvním společenstvím, kde dítě přebírá hodnoty a vzorce chování od otce i matky, determinuje se zde jeho osobní a sociální vývoj. Vlivem rodinných interakcí se utváří přístup k personálnímu okolí, k sobě samému i společnosti obecně.⁵

Ekonomická funkce oproti předchozím bezprostředně nezávisí na přítomnosti dítěte. Je založena na principu, kdy rodina působí jako integrační ekonomický subjekt a hlavním cílem je materiální zajištění jejích členů. Na výkonu se včetně členů rodiny podílí i další sociální instituce. Od 19. století hmotné a finanční zajištění částečně přebírá sociální stát, zatímco výlučně samotné prostředí zdravé rodiny poskytuje prostor pro výchovu emocionálně stabilních dětí.⁶

Z pohledu státu se rodina řadí mezi jeden ze základních pilířů, a i přes v minulosti proběhlé pokusy zasahování do jejího fungování stále zůstává nenahraditelnou institucí. V rodinném prostředí dochází k přijímání pravidel občanského soužití, spoluutváří sociální a právní systém a skrze hodnoty, které respektuje, působí na celkovou hospodářskou a sociální prosperitu země. Pro budoucí prospěšný vývoj státu je tedy v nejvyšším zájmu celé společnosti, aby byla instituce rodiny dostatečně chráněna a podporována.⁷

1.1.1 Historie rodiny a její vývoj

První podoba rodinného soužití se objevovala již v pravěku, konkrétněji mladší době kamenné. Základní jednotky společnosti byly tvořeny rody, které představovali jedinci spojení pokrevními, hospodářskými a sociálními pouty. V klanech vznikala první forma partnerských vztahů, která byla charakteristická skupinovým svazkem více osob a měla primárně reprodukční funkci. Následná péče o dítě a jeho výchova byly zajišťovány v rámci celého rodu. Kvůli nejasně nastavenému partnerství častokrát nebyl znám otec dítěte. I proto bylo mateřství uctíváno jako nejvyšší síla a rod byl založen na matriarchálním principu. Obrat k patriarchátu přinesla neolitická revoluce. S rozvojem

⁵ VÝROST, Jozef a Ivan SLAMĚNÍK, ed. *Aplikovaná sociální psychologie I*. Praha: Portál, 1998. 383 str. ISBN 80-7178-269-6.

⁶ MPSV. *Národní zpráva o rodině*. [Praha]: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2004. 224 str. ISBN 80-86878-18-X.

⁷ MITCHELL, Eva. *Finanční podpora rodin s dětmi v České republice v evropském kontextu*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2010. 136 str. ISBN 978-80-7330-183-5.

vojenství, vývojem řemeslných a obchodních aktivit se do popředí společnosti dostával muž.⁸

Ve starověkém Řecku a Římě byly rodinné vztahy a uspořádání striktně patriarchální. Manželský svazek byl domlouván na základě společenských potřeb, nikoliv na lásce obou z partnerů. Instituce manželství byla založena na nadřazeném postavení muže, přičemž práva manželů vycházela ze striktní legislativy státu. Právo ženy spočívalo pouze v péči o rodinu, výchově dětí a byla plně podřízena muži a jeho potřebám. Nevěra muže byla tolerována a pro ženu tak neznamenal důvod k rozvodu. Ke změně ve společnosti došlo na konci římské éry. Do právních norem byl zapracován pohled na rodinu založený na křesťanství. Náboženská morálka v manželských svazcích odmítala nevěru, rozvody, homosexualitu či zabíjení novorozenců a zmírňovala nadřazené postavení mužů. Rodina zde byla oslavována jako nejdůležitější sociální jednotka společnosti.⁹

Silný vliv křesťanství se promítal do chápání rodinného života i ve středověku. Docházelo k respektování manželského svazku a jeho morálky, příbuzenství bylo vnímáno jako silné pojítko mezi lidmi a mnoho rodinných příslušníků většinou žilo pohromadě. Ve středověku se rodina společně starala o chod zemědělství a provozovala řemesla. Okruh širší rodiny tak včetně působení společenských vazeb fungoval i jako výrobní jednotka. Vysoká porodnost zde byla oceňována zejména pro svůj ekonomický přínos.¹⁰

Zřetelné změny do prostředí rodiny přineslo období průmyslové revoluce během 18. a 19. století. Ekonomická aktivita doprovázená migračními pohyby za prací se začala přesouvat do větších měst. Proces urbanizace zahájil rozpad společného soužití širších rodin.¹¹ Okruh rodiny přestal utvářet prostředí výběru partnera a lidé se mohli o svém protějšku svobodněji rozhodovat. Patriarchální postavení otce rodiny začalo v tomto směru zeslabovat, avšak stále platilo pravidlo rozdělení rolí, kdy muž zajišťoval domácnost finančně, zatímco žena pečovala o sociální zázemí.¹² V období po 1. světové válce na rodinné chování působily liberální vlivy uvolněnějšího rozvodového zákonodárství,

⁸ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. 144 str. ISBN 80-85850-24-9.

⁹ HORSKÁ, Pavla et al. *Dětsví, rodina a stáří v dějinách Evropy*. Praha: Panorama, 1990. Pyramida. 474 str. ISBN 80-7038-011-X.

¹⁰ KREBS, Vojtěch et al. *Sociální politika*.

¹¹ tamtéž

¹² SINGLY, François de. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 1999. 127 str. ISBN 80-7178-249-1.

hospodářský růst a s ním spojené rozšiřování městského života. Porodnost žen v té době zaznamenávala klesající tendenci. Stabilizace přišla až po konci 2. světové války. Zvýšila se sňatečnost mladých párů a vznikaly mladé rodiny s větším počtem dětí. Na tradiční rodinu poválečného období ale postupem času začala působit zejména vzrůstající emancipace žen. Generace dětí z poválečného „baby boomu“ odmítala vzorce rodinného chování svých rodičů a začala si pokládat otázky nad stereotypem postavení muže a ženy ve společnosti. Mladé ženy začínaly díky zpřístupněnému vzdělání a vyšší kvalifikaci nacházet uplatnění na trhu práce, s čímž začalo souviset odkládání založení rodiny.¹³

V dnešní době je podoba rodiny velmi různorodá a rychle proměnlivá v čase. Na rodinné chování působí demografické změny a vývojové trendy zejména z druhé poloviny 20. století, mezi které můžeme zahrnout:

- zvyšující se vzdělanost žen, budování kariéry a odkládání mateřství;
- bezdětnost;
- vyšší míru rozvodovosti;
- nízkou porodnost;
- alternativní formy soužití (nesezdané páry a páry stejného pohlaví);
- zvyšující se podíl dětí narozených mimo manželství;
- možnosti antikoncepce a asistované reprodukce;
- imigraci.¹⁴

1.1.2 Ekonomická teorie rodiny

Analýza plodnosti a porodnosti má v ekonomii poměrně dlouhou historii, příkladem může být populační teorie britského ekonoma Thomase Roberta Malthuse. Komplexní přístup k problematice rodiny však byl do 2. poloviny 20. století zanedbáván. Přelomovým dílem v ekonomické teorii rodiny se stala kniha Garyho Beckera *Pojednání o*

¹³ RABUŠIC, Ladislav. *Kde ty všechny děti jsou?* Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. 266 str. ISBN 80-86429-01-6.

¹⁴ VILHENA, Daniela Vono de and Livia Sz. Oláh. Family Diversity and its Challenges for Policy Makers in Europe. *Population Europe*. [online]. April 2017. Berlin: Max Planck Society for the Advancement of Science, [cit. 2018-03-8]. Dostupné z: http://www.jp-demographic.eu/wp-content/uploads/2017/04/famsoc_discussionpaper5_final_web.pdf

rodině z roku 1981. Představitel chicagské školy postavil analýzu rodinného chování na mikroekonomických základech a teorii racionální volby. Ekonomický přístup považuje za obecný a aplikovatelný na veškeré lidské chování. Zdůrazňuje, že ekonomie se od jiných věd neliší předmětem svého zkoumání, ale svým přístupem ke zkoumání společenských jevů a procesů.¹⁵

Kniha vysvětluje ekonomické rozhodování jednotlivců ohledně výběru partnera, vstupu do manželství, rozvodu či počtu dětí a době jejich narození. Lidé jsou dle Beckera racionálně smýšlející jedinci, jejichž chování je založeno na maximalizaci vlastního užitku. Muži i ženy zvažují dopady svých činů a rozhodnutí, vybírají z různých alternativ a srovnávají jejich náklady oproti výnosům. Jednotlivé domácnosti odvozují užitek z mnoha statků a služeb, jejichž kombinace porovnávají se svým rozpočtovým omezením. Rodiče alokují své výdaje nejen na pořízení klasických spotřebních statků a služeb, ale i do dětí.¹⁶ Pořízení dětí s sebou včetně nákladů na materiální zajištění přináší významné náklady na vzdělání dítěte a na čas rodičů, většinou matek. Čas, který rodiče věnují dětem, můžeme charakterizovat jako náklady obětované příležitosti. Jejich výše představuje ušlou mzdu, kterou by rodič získal, pokud by nezůstal s dítětem doma. Do nákladů spadá i dočasná stagnace profesionálního vzestupu i cena za to, kdy rodiče nemohou provozovat své koníčky, zájmy a další aktivity. Výše těchto nákladů roste v rodinách, kde mají rodiče vyšší vzdělání (a tedy i obvykle vyšší pracovní příjem), a proto počet dětí bývá u těchto párů nižší.¹⁷ Rodina se při otázce, kolik dětí si může pořídit, rozhoduje mezi počtem dětí a jejich možným blahobytem – v podstatě se rozhoduje o preferencích mezi kvantitou a kvalitou dětí. V dalším z témat se autor zabývá otázkou, proč muži a ženy vstupují do manželství. Lidé uzavírají sňatky, pokud jim společný život přináší vyšší užitek.¹⁸ V roce 1992 Gary Becker za rozsáhlou teorii získal Nobelovu cenu za ekonomii.

Přelomové dílo nepřineslo pouze pozitivní ohlasy. Neoklasická škola pracuje s modelem jedince, který plně zvažuje náklady a výnosy svých rozhodnutí. Kritici teorie ale oponují tím, že racionalita lidí je ve skutečnosti omezená, jelikož jejich jednání je silně

¹⁵ BECKER, Gary S. *A treatise on the family*. Enl. ed. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1991. ISBN 0-674-90698-5.

¹⁶ LOUŽEK, Marek. *Populační ekonomie a její důsledky pro účinnost pronatalitních politik*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2004. 152 str. ISBN 80-86547-35-3.

¹⁷ RABUŠIC, Ladislav. *Kde ty všechny děti jsou?*

¹⁸ BECKER, Gary S. *A treatise on the family*.

ovlivněno emocionalitou. Některé z empirických studií prokázaly, že lidé ve skutečnosti věnují překvapivě nízkou pozornost výběru partnera, vyhodnocují špatně jeho charakteristiky, nedostatečně využívají odborné poradenství a podceňují pravděpodobnost vlastního rozvodu.¹⁹

V roce 1988 Gary Becker ve spolupráci s Robertem Barrem rozšířil teorii rodiny o altruistický přístup rodičů ke svým dětem. Altruismus se projevuje například skrze odkázané dědictví, které zvyšuje spotřebu a blahobyt dětí v budoucnosti. Celkový životní užitek rodičů je podmíněn nejen jejich individuální spotřebou, ale současně i užitek dětí. Výsledkem je funkce „dynastického užtku“. Becker a Barro se dále zabývali korelací porodnosti a hospodářských cyklů. Dle teorie v době recese rostou čisté náklady na pořízení a výchovu dětí. Jelikož lidé jednají racionálně, odkládají početí dítěte na lepší časy. V nedávné době zkoumali počet narozených dětí a hospodářský vývoj američtí ekonomové Daniel Hungerman, Kasey Buckles a Steven Lugauer. Ve sledovaných letech 1989 až 2016 objevili zajímavou souvislost. Porodnost v USA chvíli před posledními třemi recesemi (na počátku 90. let, začátkem 2000 a v roce 2008) prudce klesla. Výzkum ukázal, že propad porodnosti poskytuje přesnější předpověď nadcházející recese než jiné tradiční ekonomické ukazatele.²⁰

¹⁹ FREY, Bruno S and JEGEN, Reto. Motivation Crowding Theory: A Survey of Empirical Evidence. *Journal of Business Economics* [online]. January 2000, vol. 15, iss. 49, [cit. 2018-02-15]. ISSN 1424-0459. Dostupné prostřednictvím SSRN: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=203330

²⁰ BUCKLES, Kasey and HUNGERMAN, Daniel M. and LUGAUER, Steven. Is Fertility a Leading Economic Indicator? [online]. February 2018. [cit. 2018-04-10]. Dostupné prostřednictvím SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3151722>

2 Rodinná politika

Moderní společností je rodina pro své nezastupitelné funkce chápána jako základní společenská jednotka, v jejímž prostředí se utváří lidský kapitál potřebný pro budoucí směřování a vývoj jednotlivých zemí. Strategickou prioritou každého státu by pak měly být investice na její podporu a ochranu. Stát prostřednictvím nástrojů rodinné politiky ovlivňuje rozhodování o založení rodiny, podporuje výchovu dětí a pomáhá skloubit osobní a pracovní život rodičů. Na projev a rozsah rodinné politiky každé země působí kulturní a náboženské tradice, typ uplatňované sociální politiky, demografický vývoj a hospodářská kondice státu.²¹

2.1 Definice rodinné politiky

Pro rodinnou politiku je v odborné literatuře poměrně obtížné najít jednotnou definici. V širším pojetí se jedná o průřezovou politiku, jejíž působnost je provázána s různými oblastmi veřejného života společnosti. Na život rodiny působí podmínky bytové politiky, systém školství a zdravotnictví, situace pracovního trhu nebo rozvoj veřejné dopravy a infrastruktury. V užším pojetí jsou rodinnou politikou myšleny konkrétní služby, opatření a dávky mířící přímo k rodinám s dětmi. Včetně přímých finančních transferů a slev na daních sem můžeme zahrnout rodičovskou a mateřskou dovolenou, institucionální zajištění péče o děti či zakotvení rodinného práva v právních normách.²²

Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky (dále jen MPSV) popisuje rodinnou politiku jako komplexní soubor aktivit a opatření na podporu rodiny. Jelikož se ale jedná o vysoce soukromou oblast lidského života, je nutné respektovat nezávislost a možnost rodin se samostatně rozhodovat a plnit své přirozené funkce. Stát by neměl rodinu nahrazovat či jakkoliv intervenovat do rozdělení sociálních rolí. Opatření politiky by měla být v souladu s jednotlivými vývojovými fázemi rodiny a měla by reagovat na potřeby v konkrétních situacích.²³

²¹ PALONCYOVÁ, Jana et al. *Rodinné chování a rodinná politika jako kontext systému denní péče o děti ve Francii a v České republice*. Praha: VÚPSV [online]. 2013, 95 str. [cit. 2018-02-20]. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_360.pdf

²² MATĚJKOVÁ, Barbora a Jana PALONCYOVÁ. *Rodinná politika ve vybraných evropských zemích II*. Praha: VÚPSV [online]. 2004, 79 s. [cit. 2018-02-20]. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_139.pdf

²³ MPSV. *Rodinná politika na úrovni krajů a obcí*. [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2008. 32 str. ISBN 978-80-86878-82-9. [cit. 2018-02-20]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/6778/Rodinna_politika.pdf

Odborná zahraniční literatura nabízí Prestonovu definici, dle kterého by stát v rámci rodinné a populační politiky měl lidem zajišťovat prostředí pro vytvoření rodiny s takovým počtem dětí, jaký si partnerský pár přeje na základě vlastního svobodného rozhodnutí. Opatření by měla být založena na předpokladu, kdy rodiče zpravidla jednají sami v nejlepším zájmu dítěte.²⁴ V české literatuře Olga Poláková rodinnou politiku definuje jako „vědomé a cílevědomé působení veřejných institucí na právní, ekonomický a sociální stav rodiny, na její členy a její prostředí. Rodinná politika by měla vycházet ze základních právních norem, ve kterých je rodina předmětem zvláštní ochrany státu. Rodině a jejím členům jsou zaručena práva na svobodu a sebeurčení; zvolení uspořádání tedy vylučuje přímé zásahy státu do rodin“.²⁵

2.2 Cíle a principy rodinné politiky

Rodinná politika je oblastí politiky sociální a při realizaci a ovlivňování vymezených cílů vychází z jejích základních myšlenek, mezi které se řadí princip sociální spravedlnosti, solidarity, subsidiarity a princip participace. Jednotlivé státy pak mohou rodinnou politikou sledovat více cílů. Včetně pohledu na rodinu jako na celek je potřeba věnovat pozornost konkrétním skupinám rodin, které mají určité speciální potřeby nebo jsou postiženy zvláštním zatížením. Jeden z hlavních cílů by měla být snaha o snižování narůstajících nákladů rodinného života, založená na výše zmíněných sociálních principech. Stát by měl ve svojí roli posilovat společenskou vážnost a významnost manželského svazku a rodinného uspořádání, zlepšovat a ochraňovat životní podmínky pro zdravý rozvoj dítěte a v neposlední řadě podporovat efektivnější sladění pracovního a soukromého života rodičů.²⁶ Příkladem může být přístup skandinávských zemí, které mají podmínky rovnoměrnějšího sdílení péče o děti a zaručení účasti obou rodičů na pracovním trhu zakotveny přímo ve své legislativě.²⁷ Důležitým úkolem státu je tedy vytvořit takové prostředí, kde není rodinný život oproti jiným stylům života znevýhodňován a kde fungují optimální podmínky pro výkon rodiny a jejích přirozených funkcí.²⁸

²⁴ PRESTON, Samuel H. 1987. Are the Economic Consequences of Population Growth a Sound basis for Population Policy? In: KREBS, Vojtěch a Jaroslava DURDISOVÁ. *Sociální politika*. Praha: Codex Bohemia, 1997. 328 str. ISBN 80-85963-33-7.

²⁵ POLÁKOVÁ, Olga. Rodinná politika. In: KREBS, Vojtěch a Jaroslava DURDISOVÁ. *Sociální politika*.

²⁶ KREBS, Vojtěch et al. *Sociální politika*.

²⁷ ROSTGAARD, Tine. *Family policies in Scandinavia*. Berlín: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2014. 16 str. ISBN 978-3-86498-817-2.

²⁸ MPSV. *Národní zpráva o rodině*.

Systémy rodinných politik se snaží cílit na aktuální problémy konkrétních států. V postmoderních vyspělých společnostech se politika zaměřuje zejména na zvyšování porodnosti a na odstraňování genderové nerovnosti v rodinném prostředí. Dle Strategického rámce Česká republika 2030 a Národní koncepce podpory rodin s dětmi z roku 2008 mezi stěžejní cíle patří:

- vytvoření společenského klima příznivého vůči rodinám, minimalizace bariér a společenských tlaků;
- posilování autonomie rodiny díky vhodně vytvořeným socioekonomickým podmínkám;
- podpora efektivní slučitelnosti pracovního a rodinného života;
- rozvíjení služeb péče o děti, seniory či jiné závislé osoby, které umožní rodinám získat dostatek volného času pro zkvalitňování rodinných vztahů;
- věnování zvláštní pozornosti rodinám se specifickými potřebami – zejména neúplným rodinám, rodinám se členem se zdravotním postižením, rodinám se třemi a více dětmi a dalším rodinám nejvíce ohroženým relativní i absolutní chudobou;
- přijímání cílených opatření přispívajících k rovnému přístupu ke vzdělávání;
- posilování vědomí a význam rodinných hodnot, kterými jsou trvalý vztah, manželství, vzájemná péče, hodnoty lásky a úcty a podpora významu rodiny ve společnosti;
- podpora sňatečnosti a vyšší porodnosti vzhledem k demografickým změnám české společnosti.²⁹

2.3 Typologie sociálního státu a rodinné politiky

Realizování rodinné politiky v jednotlivých zemích vyplývá z odlišných přístupů k sociální ochraně obyvatel. Některé státy v rámci své sociální politiky zasahují pouze v nejnutnějších případech, jiné poskytují podporu plošněji. Cíle sociálních programů

²⁹ MPSV. *Koncepce rodinné politiky*. [online]. [Praha]: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2017. 69 str. [cit. 2018-02-20]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/31574/Koncepce_rodinne_politiky.pdf

některých států jsou více zaměřeny na ochranu seniorů, jiné cílí na ochranu rodiny. Podpora rodiny poté může být zaměřena na její tradiční podobu, úplnou rodinu nebo její složení nemusí hrát roli. I přes odlišnosti sociálních států můžeme jejich hlavní společné rysy uspořádat do typologií, které realizaci sociální politiky (včetně rodinné) dávají specifický rámec.³⁰

V roce 1978 jedni z prvních analytiků rodinné politiky Sheila B. Kamerman a Alfred J. Kahn definovali pojmy „explicitní“ a „implicitní“ rodinná politika. Explicitní politika je založena na zákonné formulaci a institucionální koncepci, kdy cíle politiků ohledně rodiny jsou v tomto systému jasně stanoveny. Ke státům s explicitní rodinnou politikou řadíme například Francii, Belgie nebo Německo. Oproti tomu státy s implicitní rodinnou politikou nemají její základ v žádném politickém programu. I přes chybějící jasně definovanou koncepci rodinné politiky však mohou země disponovat rozvinutými politikami souvisejícími s rodinou (podmínky trhu práce, bytová politika, potlačování chudoby, genderová rovnost aj.). Primárně se ale tato opatření soustředí na jiné cíle, nejen na podporu rodin. Mezi představitele implicitní rodinné politiky patří například Dánsko, Velká Británie nebo Itálie.³¹

Rozvoj moderních sociálních států byl umocněn obdobím po 2. světové válce. Státy reagovaly na nepříznivou sociální a ekonomickou situaci ve společnosti, kdy docházelo k vytváření nových sociálních institutů a legislativy. Od druhé poloviny 20. století se začalo využívat pojmu welfare state, který představuje sociální stát blahobytu, jenž se snaží o zajištění příznivých podmínek pro své občany. Dnešní země představují určitou úroveň státu blahobytu a k předcházení sociálních rizik přistupují různými způsoby. Odlišují se především v tom, kdo a v jakém rozsahu sociální politiku provádí, na koho jsou opatření cílena, kdo a v jakém poměru vydaje financuje či jestli opatření slouží k prevenci, nebo řeší až vzniklé sociální události.³² K zakladatelům typologie, jenž nejlépe vyjadřuje orientaci sociálních států, se řadí dva významní sociologové Richard M. Titmuss a Gøsta Esping-Andersen, jejichž rozdělení přibližují subkapitoly níže.

³⁰ MITCHELL, Eva. *Finanční podpora rodin s dětmi v České republice v evropském kontextu*. s. 7

³¹ MATĚJKOVÁ, Barbora a Jana PALONCYOVÁ. *Rodinná politika ve vybraných evropských zemích II*

³² VEČEŘA, Miloš. *Sociální stát: Východiska a přístupy*. 2. upr. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1996. 112 str. ISBN 80-85850-16-8. s. 80

2.3.1 Titmussova typologie sociálního státu

V šedesátých letech britský sociolog R. M. Titmuss vycházel z dichotomického členění Harolda L. Wilenského a Charlese N. Lebeauxe, kdy jejich reziduální a institucionální typ státu doplnil o třetí model – pracovně výkonový. **Reziduální** typ je založen na myšlence liberalismu. Odkazuje na individuální odpovědnost jedince, jehož sociální potřeby jsou uspokojovány v tržním a rodinném prostředí. Pomoc státu je až posledním řešením, pokud trh nebo rodina selhávají. Tento model se tedy vyznačuje řešením již vzniklých sociálních situací. Státní opatření jsou v minimálním rozsahu, slouží k zajištění jen základních potřeb a jejich poskytování je adresné. Dominantou pro diferenciaci péče je princip dobrovolného pojištění a síť sociálních služeb státu není tak rozvinutá.³³ Reziduální koncepce je blízká americké myšlence individuální odpovědnosti, které se projevovala zejména před krizí z roku 1929. Z Evropy je modelu nejbližší Velká Británie.³⁴

Druhým typem je **institucionální** model, který je charakteristický rozšířenou aktivitou státu a jeho institucí při výkonu sociální politiky. Vychází z předpokladu, kdy všichni ve společnosti jsou ohroženi rizikem nepříznivé životní situace (ztráta zaměstnání, úraz, nemoc aj.) a žijí s určitou mírou nejistoty. Úlohou státu je pak poskytnutí sociálních garancí a nastavení základního životního standardu dostupného všem jedincům. Univerzalistická opatření mají za cíl zajištění sociálního bezpečí a vyrovnaní nespravedlností, které by mohly vést k sociálním konfliktům a rozdělovat společnost. Základním principem modelu je solidarita mezi obyvateli, které je typická rozsáhlou redistribucí zdrojů pro financování sociální politiky. Typickými představiteli jsou skandinávské země, jako je Švédsko nebo Norsko.³⁵

Posledním modelem je Titmussův **pracovně výkonový** typ. Při realizaci sociální politiky včetně státu hrají velmi důležitou roli i další instituce, jako je církev, charitativní spolky a také zaměstnavatelé. Opatření jsou orientována na pracovníky a jejich zaměstnanecký status. Široká podpora je věnována i rodině, která slouží jako základní

³³ SMUTEK, Martin. *Sociální stát: úvod do studia*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005. 135 str. Texty k sociální práci. ISBN 80-7041-691-2. s. 72

³⁴ MORAWSKI, Witold. *Ekonomická sociologie: [problémy, teorie, empirie]*. Přeložil Jiří OGROCKÝ. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005. Základy sociologie. ISBN 80-86429-43-1.

³⁵ SMUTEK, Martin. *Sociální stát: úvod do studia*. 72

stavební kámen společnosti. Základ sociálních dávek je postaven na zásluhovém principu a produktivitě občanů. Výše dávek se tak odvíjí od předchozího pracovního příjmu. Oproti reziduálnímu modelu se sociální politika snaží o částečnou prevenci před vznikem nepříznivých sociálních situací a garantuje minimální výši potřeb pro krytí sociálních nejistot. Financování modelu se rozděluje mezi stát, zaměstnavatele a zaměstnance. S pracovně výkonovým modelem se můžeme setkat například v Německu a Rakousku.³⁶

2.3.2 Espring-Andersonova typologie sociálního státu

Patrně nejznámější a v odborné literatuře nejvíce přejímanou typologií je rozdělení sociálních států podle dánského sociologa Gøsta Esping-Andersena, jehož základním rysem je vymezení vztahů mezi státem, trhem a rodinou. Při tvorbě teorie autor sledoval spoustu kritérií, z nichž nejdůležitější je míra, do jaké stát redukuje závislost občanů na trhu práce, tedy v jakém rozsahu lidem garantuje možnost neúčasti na pracovním trhu, aniž by to vážněji ohrozilo jejich živobytí.

Typologie vycházela z odpovědí na otázky týkající se tří základních témat. Prvním byla tzv. **dekomodifikace**, která určuje míru dostupnosti služeb a státní podpory občanům bez toho, aniž by stát zjišťoval, zdali lidé pomoc skutečně potřebují či na ní mají nárok díky daňovým odvodům. V jiném vyjádření představuje míru, do jaké je státní sociální ochrana právem občanů nezávisle na postavení na pracovním trhu. Dekomodifikace je měřena indikátory, jako jsou dávky v nezaměstnanosti, nemocenské dávky, poměry náhrad a podmínky vyplácení výsluhové penze. V druhé oblasti se Esping-Andersen zabýval tzv. **stratifikací**, která přibližuje, jak daňový systém a následná redistribuce přispívá k nastolování rovnosti ve společnosti. Jinými slovy: jaká je mezi občany míra solidarity a zdali mají všichni stejná práva bez ohledu na svůj sociální status. Posledním pilířem byl tzv. **strukturální nexus**, který představuje poměr poskytovaných služeb mezi soukromým a veřejným sektorem – do jaké míry jsou sociální potřeby lidí uspokojovány státem nezávisle na trhu a rodině.³⁷

Původní Esping-Andersenovo rozdělení z roku 1990 na tři typy sociálního státu (konzervativní, liberální a sociálně-demokratický) nebylo vytvořeno s přihlédnutím na

³⁶ tamtéž, s. 72

³⁷ MITCHELL, Eva. *Finanční podpora rodin s dětmi v České republice v evropském kontextu*. s. 8-9

politiku rodiny a neuvažovalo přístup státu k matkám a celkově k ženám jako k pracovní síle. Za opominutí způsobu řešení genderové otázky si autor vysloužil společenskou kritiku, zejména z feministických pozic.³⁸

Na kritiku Espring-Andersen reagoval ve své následující tvorbě, ve které se více zaměřil na rodinnou politiku, postavení žen ve společnosti a dále na působení vlivu změn podoby rodiny na její příslušníky. V roce 1999 svoji prvotní typologii sociálního státu rozšířil o koncept **defamilializace**, jenž představuje míru, do jaké je rodinná zodpovědnost přebírána veřejným a tržním sektorem. Familistický přístup se orientuje na rodinné prostředí, je založen na tradičních hodnotách a jasné dělbě rolí mezi mužem a ženou, kdy hlavním úkolem otce je finanční zajištění rodiny a úkolem matky je výchova dětí a péče o domácnost. Naopak defamilistický přístup podporuje princip rovnosti, pracovní činnost obou rodičů a snaží se o snížení pečovatelské zátěže rodiny.³⁹

Po zapracování konceptu defamilializace v Espring-Andersonově typologii sociálního státu rozlišujeme režim liberální, sociálně-demokratický, konzervativní a prorodinně orientovaný. **Liberální (anglosaský)** typ se vyznačuje nízkou intervencí státu do sociálního zajištění občanů, kdy pomoc přichází po selhání soukromých institucí. Sociální dávky jsou poskytovány v minimální výši pro pokrytí základních potřeb a jejich nárok se testuje příjmem jedince. Systém je nastaven tak, aby nedocházelo ke zneužití dávek na úkor dosažení vlastních finančních zdrojů skrze pracovní činnost. Podpora rodinám se nijak významně neprojevuje a nejčastěji nabývá formy nepřímých peněžních nástrojů. K zástupcům režimu se řadí Velká Británie, USA a Švýcarsko.⁴⁰

Sociálně-demokratický (skandinávský) model je už dle názvu typický pro severské země. Je charakteristický vysokou mírou zdanění, aktivní politikou zaměstnanosti a štědrým sociálním systémem. Stát nastavuje podmínky pro dobré skloubení pracovního a rodinného života, díky čemuž země dosahují vysoké zaměstnanosti žen s malými dětmi.

³⁸ tamtéž, s. 10

³⁹ SIROVÁTKA, Tomáš et al. *Rodina, zaměstnání a sociální politika*. s. 19–54

⁴⁰ HOLUB, Martin. *Teoretické možnosti podpory rodin s dětmi v sociálním pojištění*. Praha: VÚPSV, 2010. str. 66. ISBN 978-80-7416-063-9. s. 31

Opatření zahrnují zejména širokou síť institucionálních zařízení dětské péče, které rodičům poskytují možnost volby mezi zaměstnáním a péčí o rodinu.⁴¹

Konzervativní (bismarckovský) typ se vyznačuje podporou osob, jež nemají pracovní status z důvodu ztráty zaměstnání, invalidity či odchodu do penze. Ke státní sociální pomoci dochází po vyčerpání možností ze strany rodiny a dalších organizací. Oproti skandinávskému typu je podporována tradiční podoba rodiny, kde hlavní role ženy je péče o rodinu a domácnost, úkolem muže je pak zajištění finančních zdrojů. Státní rodinné služby nejsou příliš rozvinuty a možnost sladění zaměstnání a rodinného života je poměrně nízká. Výše dávek vychází ze systému sociálního pojištění. Zástupci modelu jsou Německo, Nizozemí nebo Francie, která se od prvních dvou zemí odlišuje pokročilejším přístupem k podpoře rodin.⁴²

V **prorodinně orientovaném (latinském)** režimu je rozsah státních intervencí podobný režimu liberálnímu, je zde však kladen silný důraz na rodinnou pomoc k ochraně svých členů vůči sociálním a ekonomickým rizikům. Ke státům představující tento typ řadíme Španělsko, Itálii či Portugalsko, kde můžeme pozorovat velmi nízkou ekonomickou aktivitu z řad žen. Dochází zde k sociálnímu konfliktu žen mezi rodinným a pracovním životem. Rozhodnutí pro zaměstnání často vede k odkládání mateřství či k úplné bezdětnosti.⁴³

Zařazení zemí bývalého východního bloku včetně ČR je do této typologie poměrně obtížné. Kromě výše zmíněných modelů se můžeme v odborné literatuře setkat s 5. typem tzv. **postsocialistického** režimu, jenž se vyznačuje postupným přechodem od státního paternalismu k sociální odpovědnosti jednotlivců a zajištění sociální ochrany jen potřebným. Někteří autoři zmiňují, že jednotlivé státy bude možné v průběhu času podle vývoje jejich politik zařadit do již existující typologie. Jiní uvádí, že historicko-sociální rozdíly jsou příliš velké, a predikují vznik možná i několika nových typů sociálních států.⁴⁴

⁴¹ MATĚJKOVÁ, Barbora a Jana PALONCYOVÁ. *Rodinná politika ve vybraných evropských zemích s ohledem na situaci v České republice*. Brno: Masarykova univerzita v Brně pro Výzkumný ústav práce a sociálních věcí Praha, 2005. 79 str. ISBN 80-210-3630-3. s. 33-36

⁴² tamtéž, s. 33-36

⁴³ HOLUB, Martin. *Teoretické možnosti podpory rodin s dětmi v sociálním pojištění*. s. 18

⁴⁴ MITCHELL, Eva. *Finanční podpora rodin s dětmi v České republice v evropském kontextu*. s. 14

Dle mého názoru se přístup ČR k rodinné politice nejvíce přibližuje konzervativnímu režimu i s ohledem na cíl formulovaný MPSV pro posílení vlastní odpovědnosti rodin⁴⁵ i vzhledem k typu poskytovaných dávek, jež často vycházejí ze systému sociálního pojištění či se testují na příjmech rodiny. I přes snahu posledních let více podporovat slučitelnost rodinného a pracovního života ČR v mezinárodním srovnání zastává spíše tradiční familistický postoj.

⁴⁵ MPSV. *Koncepce rodinné politiky*. [online]

2.4 Nástroje rodinné politiky

Při výkonu rodinné politiky má stát poměrně širokou paletu nástrojů a opatření, jejichž kombinaci využívá k dosažení svých cílů. V zásadě můžeme rozlišovat dvě hlavní skupiny podpory, a to finanční a nefinanční. Právě peněžní podpora patří mezi základní a nejrozšířenější nástroj většiny zemí Evropské unie (dále jen EU), prostřednictvím které se státy snaží rodinám kompenzovat životní náklady, aby nedocházelo k znevýhodnění rodin oproti jiným stylům života. Může na ni být pohlíženo i jako na určitou formu ocenění rodičovství a s ním spojených funkcí. Finanční nástroje můžeme rozlišit na přímou peněžní podporu poskytovanou ve formě sociálních dávek a nepřímou peněžní podporu realizovanou skrze daňové úlevy v rámci daňového systému. Další skupinou jsou nástroje nefinančního charakteru, mezi které řadíme například institucionální zařízení péče o malé děti, opatření pro efektivnější sladění osobního života a pracovní kariéry či legislativu na ochranu rodinných práv.⁴⁶

Následující text přibližuje základní členění nástrojů rodinných politik nejčastěji využívaných v zemích Evropy. Konkrétní opatření a jejich fungování v České republice a Švédsku budou popsána v praktické části diplomové práce.

2.4.1 Přímá finanční podpora

Rodinné dávky přímé finanční podpory směřují zejména na období narození a první roky života dítěte, kdy je rodinný rozpočet většinou odkázán na pracovní výdělek jen jednoho z rodičů, a rodina by tak byla znevýhodněna oproti jiným bezdětným párům. Patří sem například příspěvek v mateřství či otcovství, porodné, rodičovský příspěvek nebo přídavek na dítě. Dle frekvence poskytování pomoci ze strany státu můžeme dávky rozlišit na jednorázové platby a pravidelné příspěvky. Sociální transfery se vždy vztahují k přítomnosti dítěte v rodině, výpočet částky a právo na samotné pobírání dávky se však liší vzhledem k nastavení podmínek konkrétních států. Jednou z možností je plošné nastavení, kdy se nárok na dávku nevztahuje k sociální potřebnosti domácnosti a pomoc je poskytována bez ohledu na výši příjmu. Pozitivem je, že nedochází k zvyhodňování určité skupiny rodin. Negativem je ovšem vysoká finanční náročnost. Druhým typem jsou dávky

⁴⁶ MITCHELL, Eva. *Finanční podpora rodin s dětmi v České republice v evropském kontextu*. s. 20

adresné, při kterých se nárok na pobírání testuje dle příjmů a sociální situace rodiny.⁴⁷ Využívají se pro pomoc těm rodinám, jejichž příjmy nedosahují určité stanovené úrovně. Objem vyplácených dávek může za nepříznivých okolností narůstat, což může zapříčinit snižování snahy o zabezpečení vlastních finančních prostředků rodiny.⁴⁸

První dávka, se kterou se rodiče střetávají, je příspěvek v mateřství (či otcovství), vztahující se k období kolem narození dítěte. Příspěvek cílí na finanční pomoc a ochranu matky krátce před a po porodu. Evropské státy pracují se dvěma koncepty podpory – nemocenskou a rodičovsko-nemocenskou. V případě druhého modelu může příspěvek namísto matky pobírat otec, případně jej můžou oba rodiče sdílet dohromady. Jednotlivé země se liší délkou podpůrní doby nebo například výší podpory, jež se obvykle stanovuje jako určité procento z denního vyměřovacího základu. Většina států EU preferuje vyšší či plnou náhradu mzdy a kratší dobu čerpání, průměrně okolo 14 týdnů. Česká republika se s podpůrní dobou 28 týdnů (37 při vícečetném porodu) řadí k evropským státům s nejdelším poskytováním podpory v mateřství.⁴⁹

Porodné představuje jednorázový příspěvek, který je poskytován krátce po porodu. Účelem je zmírnit finanční náročnost nákladů v období narození dítěte. Některé státy příspěvek poskytují plošně, nezávisle na sociální situaci a finančních příjmech rodiny. V ostatních zemích včetně České republiky se jedná o dávku testovanou. Nárok na poskytnutí je podmíněn stanovenou hranicí příjmů rodiny. Můžeme se ale setkat i s nárokem dle pořadí narozeného dítěte, kdy matky mají právo na porodné například až od 3. dítěte či při vícečetném porodu. Ve většině států EU není nárok na výplatu podmíněn dobou účasti v systému sociálního pojištění nebo účastí v pojištění vůbec. Financování probíhá ze zdrojů státního rozpočtu.⁵⁰

Rodičovský příspěvek je poskytován rodiči, který je částečně nebo plně omezen ve výkonu pracovní činnosti z důvodu péče o dítě. Většinou se dávka vypočítává jako částečná procentuální náhrada ušlého finančního příjmu a je ovlivněna velikostí úvazku rodiče a

⁴⁷ tamtéž, s. 20

⁴⁸ KREBS, Vojtěch et al. *Sociální politika*.

⁴⁹ HOLUB, Martin. *Teoretické možnosti podpory rodin s dětmi v sociálním pojištění*. s. 35

⁵⁰ MATĚJKOVÁ, Barbora a Jana PALONCYOVÁ. *Rodinná politika ve vybraných evropských zemích s ohledem na situaci v České republice*. s. 33-36

výší výdělku. Obvykle jsou podmínky příspěvku nastaveny pro umožnění společné péče o děti či pro vzájemné střídání mezi matkou a otcem. V jednotlivých zemích pak můžeme odlišovat délku podpůrčí doby nebo hranici maximálního věku dítěte, dokdy stát dávku poskytuje.⁵¹

Mezi poslední obvykle poskytovanou dávkou patří přídavek na dítě, který slouží a pomáhá k částečnému krytí nákladů na výchovu a výživu nezaopatřeného dítěte. Podmínky pro výplatu se mezi jednotlivými státy poměrně odlišují. Můžeme se setkat s plošným poskytováním přídavku, či s testováním nároku podle příjmů rodiny. Dalšími rozdíly je samotná výše dávky, maximální věk dítěte, pořadí narozených dětí a jejich celkový počet v rodině. Státy taktéž obvykle sledují, jestli se jedná o rodinu úplnou nebo neúplnou. Ve většině zemí se za nezaopatřené dítě považuje osoba do 16 až 18 let věku, v případě delší přípravy na budoucí povolání studiem je horní hranice věku 25 až 26 let.⁵²

2.4.2 Nepřímá finanční podpora

Mezi další skupinu nástrojů rodinné politiky patří finanční podpora poskytovaná nepřímo prostřednictvím daňového systému. Oproti přímým sociálním transferům je nepřímá pomoc vhodnější, jelikož nesnižuje motivaci členů rodiny k zajištění vlastních finančních prostředků. Významnou pomoc rodičům přináší úlevy na daních z příjmu fyzických osob. Daňové úlevy mohou mít dvě podoby. První možností je snížení daňového základu o nezdanitelnou částku daně z příjmu, jež se aplikuje před zdaněním. S výší příjmu a vyšší daňovou sazbou roste i výše úlevy. Druhou možností jsou tzv. slevy na dani, které snižují konečnou částku po zdanění. Poskytují se ve formě daňových dávek a jsou rodinám vypláceny měsíčně nebo čtvrtletně jako část celkové roční daňové úlevy. Forma daňové dávky je výhodnější pro chudší rodiny s příjmy těsně nad hranicí zdanitelnosti. Daňové zvýhodnění formou slevy na dani může požadovat kdokoli z rodičů, jež má pracovní příjem, avšak uplatnit se může pouze u jednoho z nich. Zpravidla jej tak uplatňuje rodič s vyšším pracovním příjmem.⁵³

⁵¹ tamtéž, s. 34

⁵² tamtéž, s. 34

⁵³ MATĚJKOVÁ, Barbora a Jana PALONCYOVÁ. *Rodinná politika ve vybraných evropských zemích s ohledem na situaci v České republice*, s. 37-41

V některých evropských zemích lze pozorovat problematicky nastavený vztah mezi systémem dávek a jejich zdaněním. Finanční transfery plynoucí ze sociálního pojištění často spadají do příjmu rodiny a podléhají zdanění. Dávky, které jsou hrazeny prostřednictvím daní, se do příjmů již obvykle nepočítají.⁵⁴

Dalším nástrojem z prostředí daňového systému je společné zdanění manželů, využívané například v Německu. Díky společnému zdanění manželé mohou sečíst daňové základy, rozdělit je mezi sebe ve stejném poměru a uplatnit tak nižší daňovou sazbu. Opatření je vhodné, pokud jeden z manželů (partnerů) nemá žádný či jen velmi nízký finanční příjem (např. kvůli péči o dítě). Oproti tomu severské země využívají oddělené varianty, jelikož společné zdanění podporuje jedno-příjmový model rodiny a skandinávské státy preferují zapojení obou rodičů na trhu práce.⁵⁵

Prostřednictvím daňového systému mohou jednotlivé státy rodičům pomáhat také aplikací snížených sazeb DPH na vybrané kojenecké a dětské potřeby.

2.4.3 Nefinanční nástroje

Nástroje nefinančního charakteru podporují slučitelnost pracovního a rodinného života rodičů. Pracovní legislativa ohledně mateřství a rodičovství upravuje podmínky mateřské dovolené, jež má zejména chránit ženu a dítě v období před a krátce po porodu, dále dovolené rodičovské, která vznikla za účelem zrovnoprávnění postavení muže a ženy na pracovním trhu a prohloubení péče o dítě. Právo na rodičovskou dovolenou placenou zaměstnavatelem mají zpravidla oba rodiče, matka ihned po skončení mateřské dovolené a otec od narození dítěte. Legislativa může také upravovat podmínky a způsob návratu z rodičovské dovolené zpět do zaměstnání, podmínky absence z důvodu péče o nemocné dítě či možnosti využívat flexibilní pracovní doby.⁵⁶ Včetně flexibilního uspořádání pracovní doby je pro snazší návrat zpět do pracovního procesu důležitá nabídka zkrácených úvazků, jež efektivně podporují skloubení rodiny a kariéry.

⁵⁴ HOLUB, Martin. *Teoretické možnosti podpory rodin s dětmi v sociálním pojištění*. s. 36

⁵⁵ tamtéž, s. 35

⁵⁶ MATĚJKOVÁ, Barbora a Jana PALONCYOVÁ. *Rodinná politika ve vybraných evropských zemích s ohledem na situaci v České republice*. s. 11, 41-46

Zapojení mužů do poporodní péče některé státy podporují možností využít otcovské dovolené. Jedná se o plně nebo částečně placené pracovní volno, které může otec strávit doma s rodinou a po porodu tak pomoci ženě s výchovou a péčí o dítě. V současné době tuto možnost poskytuje většina států EU, kdy průměrné délka dovolené činí přibližně dva týdny. Jednu z nejkratších mohou využít muži v Itálii (dva dny), naopak velmi dlouhou dobu nabízí například Slovinsko (90 dní⁵⁷).⁵⁸ V České republice byla otcovská dovolená zavedena k 1. únoru 2018 v délce jednoho týdne.⁵⁹

V neposlední řadě nesmíme opomenout institucionální zařízení péče o děti, které mohou být zřizovány veřejným sektorem, soukromými poskytovateli či přímo zaměstnavatelem. Do institucí péče o děti řadíme například jesle, mateřské a firemní školky, školní družiny a další. Pro zabezpečení návratu do zaměstnání jsou pro rodiče významná především zařízení určená nejmenším dětem do věku 3 let.⁶⁰

2.5 Institucionální zajištění rodinné politiky v EU

Přístup k rodinnému životu se v jednotlivých státech Evropské unie poměrně odlišuje. Každý stát rodinnou politiku definuje a provádí různými způsoby dle místních tradic, potřeb a cílů. I přesto, že je tvorba rodinné politiky ve výhradní kompetenci členských zemí, státy musí respektovat závazky vycházející z právních norem přijímaných jak na unijní úrovni, tak i celosvětově v rámci Organizace spojených národů (dále jen OSN). Utváření národních politik by tak mělo být v souladu zejména se dvěma základními úmluvami, jež vymezují základní lidská práva a sledují některé z cílů, kterých se oblast rodiny přímo dotýká.⁶¹ V roce 1989 byla Valným shromážděním OSN přijata Úmluva o právech dítěte, která stanovuje občanská, politická, ekonomická, sociální a kulturní práva dětí, mezi které patří například právo na život, vzdělání, ochranu zdraví či životní úroveň

⁵⁷ Z 90 dní je prvních 15 dní placených do výše 100 %, zbylých 75 dní otec příspěvek nedostává, ale stát platí jeho příspěvky na sociální zabezpečení ve výši minimální mzdy.

⁵⁸ Belle, Janna van. *Paternity and parental leave policies across the European Union*. [online]. Santa Monica and Cambridge: RAND Corporation, © European Union, 2016 [cit. 2018-04-2]. Dostupné z: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1600/RR1666/RAND_RR1666.pdf

⁵⁹ MPSV: Od 1. února začíná platit otcovská dovolená. MPSV.cz [online]. [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/32527>

⁶⁰ HOLUB, Martin. *Teoretické možnosti podpory rodin s dětmi v sociálním pojištění*. s. 38

⁶¹ KUCHAROVÁ, Věra et al. *Zpráva o rodině*. [online]. Praha: VÚPSV, 2017. 245 str. [cit. 2018-03-05]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/31577/Zprava_o_rodine.pdf

potřebnou pro jejich rozvoj.⁶² Druhým dokumentem je Listina základních práv Evropské unie, která mimo jiné stanovuje právo na respektování soukromého a rodinného života, právo na uzavření manželství a založení rodiny a dále stanovuje právní, hospodářskou a sociální ochranu rodiny.⁶³

Role EU se na tvorbě konkrétních národních rodinných politik projevuje zejména skrze doporučení, jež se vztahují na cíle, kterých chce Unie jako celek dosáhnout. Od 90. let se v reakci na dokument Evropské komise „Sdělení o rodinných politikách“ z roku 1989 věnuje zvýšená pozornost ochraně dětí a jejich práv, sladování pracovního a rodinného života formou rovného rozdělení rodičovských povinností a speciální péči vybraným kategoriím rodin (neúplné rodiny, vícedětné rodiny a rodiny s nízkými příjmy). V roce 1989 vznikla Evropská observatoř národních rodinných politik, jejíž úkolem je monitorování trendů v rodinném prostředí členských států EU. Od roku 2003 se její působnost rozšířila a v současnosti působí jako Evropská observatoř pro sociální situaci, demografii a rodinu, zabývající se celkovým výzkumem demografických, hospodářských, politických, společenských změn a jejich dopadů na rodinu.⁶⁴ Na utváření rodinné politiky mají v evropském kontextu v neposlední řadě vliv směrnice a regulace, týkající se oblastí, které rodinné chování ovlivňují nepřímo, zejména legislativa týkající se zaměstnanosti, pracovního trhu a genderové rovnosti.⁶⁵

V roce 2002 se jedna z priorit, harmonizace rodinného a pracovního života, stala tématem barcelonského summitu Rady EU. Stanovené cíle členské státy vyzývají k odstranění překážek účasti žen na pracovním trhu, čemuž má pomoci dostatečné zajištění institucionálních zařízení péče o děti. V roce 2010 měly být služby dostupné minimálně pro 90 % dětí ve věku od tří let do věku povinné školní docházky a minimálně pro 33 % dětí do tří let věku. V mnoha evropských státech včetně České republiky nebylo cílů naplněno, a proto se období pro jejich dosažení prodloužilo do roku 2020. Doporučení EU

⁶² Předpis 104/1991 Sb. Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte

⁶³ KUCHAROVÁ, Věra et al. *Zpráva o rodině*.

⁶⁴ MATĚJKOVÁ, Barbora a Jana PALONCYOVÁ. *Rodinná politika ve vybraných evropských zemích II*.

⁶⁵ LINDÉN, TORD SKOGEDAL. Unearthing a European Union Family Policy. The Impact of Social Protection Policies. *STEIN ROCKAN CENTRE FOR SOCIAL STUDIES*. [online]. August 2007, [cit. 2018-3-05]. Dostupné z: http://uni.no/media/manual_upload/167_N04-07_Linden.pdf

ke zlepšení situace míří na zpřístupnění pracovního trhu matkám skrze vhodná opatření daňového systému a prostřednictvím cenově dostupné péče o děti do věku tří let.⁶⁶

⁶⁶ COMMISSION, European. *Barcelona objectives: the development of childcare facilities for young children in Europe with a view to sustainable and inclusive growth*. Luxembourg: European Union, 2013. ISBN 9789279298981.

3 Vývoj rodinné politiky

3.1 Vývoj a současný stav rodinné politiky v ČR

3.1.1 Vývoj do roku 1989

První znaky pomoci rodinám se na území České republiky začaly objevovat na konci 18. století v podobě dobrovolných organizací pro ochranu sociálně ohrožených skupin obyvatel. Pomoc byla zajišťována církvemi a charitativními spolky, jež zakládaly sirotčince a chudobince určené osiřelým dětem a lidem v materiální nouzi. Od konce 19. století se na základě domovského práva poskytovatelem staly i obce. Po vzniku První republiky byla ochrana rodiny uzákoněna po vzoru legislativy Rakouska – Uherska. Mezi nejvýznamnější formu podpory patřilo zajištění bezplatné lékařské porodní péče a následné vyplácení přímého peněžního příspěvku během čtyř týdnů po narození dítěte. V pokračujícím meziválečném období se vláda v reakci na zvyšující se kojeneckou úmrtnost snažila cílit na vyšší porodnost. Finanční podpora po porodu byla zvýšena na šest, později na dvanáct týdnů a nově byla zavedena tzv. prémie na kojení, která byla poskytována matkám po dobu tří měsíců, pokud děti stále kojily. Důležitou roli při pomoci rodinám zastával i neveřejný sektor. Část povinností státu převzaly soukromé instituce, jež provozovaly například informační a poradenská centra, azyly pro matky s dětmi či dětské domovy. Finanční zdroje pro chod soukromých organizací byly státem dotovány.⁶⁷

Významné změny do rodinného chování přinesl nástup komunistického režimu po roce 1948. Státní ideologie se promítala i do soukromého prostředí rodin, kdy s potřebou zvýšení produktivity práce a využití veškeré pracovní síly bylo upuštěno od tradiční formy rodinného soužití předchozího období. Hlavním cílem bylo zrovnoprávnění žen na pracovním trhu a využití jejich ekonomického potenciálu, stát tedy začal propagovat dvoupříjmový model rodiny. Důležitým prvkem pro udržení porodnosti a zaručení vysoké zaměstnanosti žen byl rozvoj institucionálních zařízení pro denní péči o dítě, kdy docházelo k hojnému zakládání jeslí a mateřských škol. Systém postupem času však začal narážet na nedostatečnou kapacitu zařízení, a i přes snahu o zavedení zkráceného pracovního úvazku v roce 1956 se situace nevyřešila, jelikož zaměstnavatelé o rodiče

⁶⁷ HAŠKOVÁ, Hana et al. *Péče o nejmenší. Boření mýtů*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2012. 199 str. ISBN 978-80-7419-114-5. s. 69-75

pracující kratší dobu neprojevovali velký zájem. Dvě důležité funkce rodiny, výchovná a sociální, byly fakticky přebírány režimem a působnost rodin byla víceméně odkázána na jejich biologickou funkci.⁶⁸

Od 50. let bylo sociální zabezpečení a pomoc rodinám realizovány především skrze systém nemocenského pojištění. Mezi dávky patřily peněžitá pomoc v mateřství, ošetřovné a příspěvek v těhotenství a mateřství. V roce 1957 přibyl rodinný přídatek, později přejmenovaný na přídatek na dítě, který sloužil pro doplnění finančních zdrojů rodin. Nárok byl podmíněn pracovním příjmem a jeho výše se odvíjela od počtu dětí.⁶⁹ Do 70. let byly dávky stanoveny vždy pevnou částkou a kvůli chybějící valorizaci vzhledem k inflačním vlivům postupně ztrácely na hodnotě a neodpovídaly skutečným životním nákladům péče o dítě.⁷⁰

Období 70. let bylo výrazné silnou populační politikou. Do výčtu opatření se řadily novomanželské půjčky se státním příspěvkem a výhodnými úrokovými podmínkami. Půjčky umožňovaly mladým párům pořízení dostupného bydlení a zajištění prostředí pro rodinný život. Podpora se dále projevovala například zvyšujícími se částkami přídatku na dítě a zdvojnásobením dávky porodného. Významným prvkem bylo zavedení mateřského příspěvku v roce 1970, který prodlužoval dobu mateřské dovolené o období tzv. další mateřské dovolené. Sloužil k zabezpečení péče o druhé a další dítě do prvního roku života, ovšem nárok měly pouze matky, které před narozením dítěte minimálně dva roky pracovaly. Postupně došlo k úpravám podmínek pobírání příspěvku, kdy nárok získaly i ženy bez pracovního příjmu před porodem a byla prodloužena doba nejprve do dvou, od roku 1988 do tří let věku nejmladšího dítěte.⁷¹ V roce 1990 vedly tendence k zrovnoprávnění matky a otce při výchově dětí k přejmenování mateřského příspěvku na příspěvek rodičovský.⁷² U samotné mateřské dovolené taktéž probíhaly změny a v průběhu

⁶⁸ MPSV. *Národní zpráva o rodině*.

⁶⁹ PALONCYOVÁ, Jana et al. *Rodinné chování a rodinná politika jako kontext systému denní péče o děti ve Francii a v České republice*.

⁷⁰ KREBS, Vojtěch. *Sociální politika*. s. 380-383

⁷¹ PALONCYOVÁ, Jana et al. *Rodinné chování a rodinná politika jako kontext systému denní péče o děti ve Francii a v České republice*.

⁷² KREBS, Vojtěch. *Sociální politika*. s. 382

let docházelo k jejímu prodlužování. Délka přitom byla diferencovaná dle situace v rodině, kdy delší období využívaly matky samoživitelky či ženy po vícečetném porodu.⁷³

3.1.2 Vývoj od roku 1989 do současnosti

Po pádu komunistického režimu se přechod z centrálně plánované ekonomiky na tržní hospodářství dotkl i přístupu k rodinné politice. Mezi hlavní znaky sociální reformy z roku 1990 patřilo odstranění paternalistické role státu a posílení občanské suverenity, ustoupení od populačních cílů a snaha o navrácení tradičních funkcí rodiny (zejména sociální, kulturní a výchovné) zpět do rodinného prostředí. Oproti starému poskytování plošných a univerzálních dávek se nově vzniklý sociálně tržní systém začal orientovat na princip adresnosti a u některých sociálních přídavků se nárok začal testovat na příjmech rodiny. V reakci na ekonomickou situaci byl v roce 1991 přechodně zaveden státní vyrovnávací příspěvek, jenž rodinám poskytoval částečnou kompenzaci zvyšujících se životních nákladů. Příspěvek byl nejprve vyplácen všem bez rozdílu, později byl však poskytován jen při přítomnosti ekonomicky závislé osoby v rodině, jejíž příjem byl nižší než stanovený násobek životního minima. První polovina 90. let včetně vytvoření systému státního sociálního zabezpečení přinesla nový daňový systém, ve kterém se vytvořily nepřímé nástroje na podporu rodin.⁷⁴

Fungování rodinné politiky v 90. letech probíhalo víceméně v rámci systému sociální podpory a oblast sociální ochrany rodiny se uskutečňovala zejména prostřednictvím finančních nástrojů. Na rozdíl od sousedních států, které po převratu definovaly rodinnou politiku jako samostatnou oblast a budovaly komplexní systémy podpory, v České republice byl ucelený pohled na souvislosti rodinného chování opomíjen. V důsledku snižující se úhrnné plodnosti se zvýšený zájem o prorodinná opatření objevil až na konci 90. let.⁷⁵ K institucionálnímu začlenění rodinné politiky jako samostatné kapitoly do struktury MPSV došlo v roce 2002, kde mimo jiné vznikl odbor pro rodinné záležitosti. Roku 2004 byl vypracován dokument Národní zpráva o rodině, který mapoval

⁷³ PALONCYOVÁ, Jana et al. *Rodinné chování a rodinná politika jako kontext systému denní péče o děti ve Francii a v České republice*.

⁷⁴ KREBS, Vojtěch. *Sociální politika*.

⁷⁵ POTŮČEK, Martin et al. *Zpráva o lidském rozvoji Česká republika 2003 – Odkud přicházíme, co jsme, kam jdeme?* Praha: MUF, 2003, ISBN 80-86284-33-6.

tehdejší situaci života rodin na českém území a stal se podkladem k vytvoření Národní koncepce rodinné politiky z roku 2005. Koncepce si stanovila poměrně široké a víceméně obecné cíle (např. podpora rodičovství a rodinné soudržnosti, sladění pracovního a rodinného života), u kterých bylo obtížné sledovat jejich plnění. Mezi jedno z opatření, které lze považovat za naplňování Koncepce, je třírychlostní čerpání rodičovského příspěvku zavedené k 1. lednu 2008, které rodičům poskytuje flexibilitu a umožňuje možnost volby o tom, kdy chtějí nastoupit po narození dítěte zpět do zaměstnání.⁷⁶

Po udeření ekonomické krize v roce 2008 vzrostla potřeba zabývat se rostoucím ohrožením rodin chudobou, chybějící bytovou politikou a sociálním bydlením. V praxi se ale přístup politiků k systematické podpoře rodin projevoval snižováním finančních zdrojů na oblast rodinné politiky. Koncem roku 2008 byl přijat tzv. Prorodinný balíček, který zahrnoval sedm různých opatření na podporu rodin s dětmi. Opatření se týkala např. podpory aktivního otcovství formou otcovského, částečných pracovních úvazků se slevou na pojistném sociálního zabezpečení nebo služeb péče o děti v živnostenském podnikání.⁷⁷ Úsporná vládní opatření v letech 2008 až 2014 vedla ke zmírňování tempa růstu výdajů na sociální a rodinné dávky a snižování jejich podílu na státním rozpočtu. Mezi roky 2010 a 2012 se výdaje na dávky státní sociální podpory a další státní dávky snížily zhruba o osminu.⁷⁸

Přibližně od roku 2014 lze pozorovat silící uvědomění politiků ohledně potřeby explicitní formulace rodinné politiky, jejího legislativního, institucionálního a odborného zajištění.⁷⁹ V posledních letech je patrná zejména snaha o sladování rodinného a pracovního života rodičů. Mezi opatření, která se od roku 2014 k podpoře předškolní péče realizovala, nebo schválila, patří projekt mikrojeslí, garantování míst v mateřské škole pro dvouleté děti od roku 2020, zavedení dětských skupin či školkovně.⁸⁰ V současnosti je ale velkou otázkou budoucnost zavádění povinnosti přijímat dvouleté děti do školek. Proti opatření se ozývá mnoho kritiků jak z řad odborníků, tak politiků. Návrh na zrušení zákona

⁷⁶ MPSV. *Koncepce rodinné politiky*. [online].

⁷⁷ MPSV. Prorodinný balíček. [online]. [cit. 2018-03-05]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/5892>.

⁷⁸ KUCHAŘOVÁ, Věra et al. *Zpráva o rodině*. [online].

⁷⁹ tamtéž

⁸⁰ MPSV. *Koncepce rodinné politiky*. [online].

předložený poslanci ODS chce podpořit i současný⁸¹ Ministr školství v demisi Robert Plaga. Mezi hlavní argumenty patří zejména už nyní nedostatečný počet kapacit a jejich nepřipravenost zázemí.⁸²

3.2 Vývoj a současný stav rodinné politiky ve Švédsku

3.2.1 Vývoj do 70. let 20. století

První krok k založení rodinné politiky proběhl na konci 19. století, kdy zástupci parlamentu, obdivující cestu Německa směrem k sociální demokracii, doporučili švédské vládě poskytování ekonomické bezpečnosti všem svým občanům, nejen chudým.⁸³ Podpora rodin probíhala skrze daňové slevy na dítě, které však byly dostupné jen rodinám s vyššími příjmy. Chudé a pracující matky využívaly denní péče o děti poskytované soukromými a dobrovolnými institucemi.⁸⁴

Formování cílů a větší rozvoj rodinné politiky probíhaly až od 30. let s nástupem sociálnědemokratické strany a položením základů švédského sociálního státu. Nová vláda si kladla za úkol oživit hospodářské a sociální poměry v zemi poznamenané Velkou depresí. Známí vědci Alva a Gunnar Myrdalovi upozorňovali na vysokou nezaměstnanost, bytovou problematiku, nízkou míru porodnosti a pokračující snižování životní úrovně. S nedostatečným počtem nově se rodících dětí v tehdejší době bojovaly i další evropské státy. Mnoho vlád se pomocí legislativy pokoušelo o návrat k dřívějšímu modelu rodiny, kdy věřily, že snížení práva vdaných žen na zaměstnání a zakázání antikoncepce by mohlo problém porodnosti vyřešit.⁸⁵ Myrdalovi švédským tvůrcům politiky navrhli postupovat jiným směrem. Ve své knize *Krise v otázce populace* z roku 1934 se zabývali zejména potřebou rodin k vytvoření bezpečného ekonomického zázemí. Dílo pojednávalo o hrozbě poklesu počtu obyvatel v důsledku přetrvávající nízké porodnosti a následných vlivů na hospodářský vývoj státu. Dle autorů by správná pronatalitní politika neměla cílit na to, aby

⁸¹ k 23. březnu 2018

⁸² Plaga podpoří návrh proti povinnosti školek pro dvouleté. Českénoviny.cz [online]. [cit. 2018-03-06]. Dostupné z: <http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/plaga-podpori-navrh-proti-povinnosti-skolek-pro-dvoulete/1585383>

⁸³ OLSSON, Sven E. *Social policy and welfare state in Sweden*. Vyd. 2. Arkiv, 1990. 348 str. ISBN 9789179240530.

⁸⁴ SORENSEN, Kerstin. *Social Policy Convergence in Norway and Sweden – Does EU Membership Matter?* University of North Carolina at Chapel Hill, 1999, [cit. 2018-03-06]. Dostupné z: http://aei.pitt.edu/2392/1/002908_1.PDF

⁸⁵ HAAS, Linda. *Family Policy in Sweden*. Indianapolis: Kluwer Academic Publishers-Human Sciences Press, 1996.

chudé rodiny porodily velmi velký počet dětí, ale spíše na přesvědčení většiny mít děti (ideálně dvě až tři). Pokud by nedošlo k zvýhodnění všech rodin s dětmi oproti rodinám bez dětí, bude míra porodnosti i do budoucna klesat. K navrhovaným opatřením se řadila bezplatná dětská lékařská péče a školní stravování, dávky pro rodiny s dětmi, dostatek bytů a s ním spojené dotované nájemné. Jejich tehdejší myšlenkou bylo i zpřístupnění možnosti oběma rodičům pracovat mimo domov, kdy by byla potřeba převažující patriarchální rodinný systém té doby (vydělávající otec, pečující matka) zásadně přepracovat. Situace, kdy by se děti umístily do zařízení s vyškoleným personálem, zatímco rodiče pracují, by měla jak pozitivní ekonomický dopad, tak i vzdělávací přínos pro každé jednotlivé dítě.⁸⁶ V návaznosti na některá výše zmíněná doporučení se vláda sociální demokracie v období před 2. světovou válkou zaměřila na aktivní fiskální politiku a zvýšení zaměstnanosti. Do opatření 30. let se řadily:

- tříměsíční neplacená mateřská dovolená (později 4,5 měsíce);
- zaručení pracovního místa po návratu z mateřské dovolené;
- volitelná výše pojistného v mateřství a z toho vyplývající nárok na plnění;
- bezplatná porodní péče ve státních nemocničních zařízeních;
- úlevy na nájemném pro vícečetné rodiny;
- finanční dávka pro matky v nouzi testovaná na příjmech.⁸⁷

Rozkvět státu blahobytu doprovázeného sociálními reformami byl ve 40. letech umožněn dobrým hospodářským stavem země díky neutralitě během 2. světové války a rostoucí poptávce poválečných ekonomik po švédském exportu. Stát v oblasti sociální politiky začal využívat univerzalistického principu. Smyslem bylo vytvoření sítě základních dávek a služeb dostupných všem podle potřeby. Od roku 1947 zavedení univerzálních přídavků na děti nahradilo daňové slevy na děti, které do té doby uplatňovaly především bohatší rodiny. Mateřská dovolená se prodloužila na půl roku a z toho nově tři měsíce byly placené. Neuspokojivá bytová situace byla řešena příspěvkem na bydlení, na

⁸⁶ tamtéž

⁸⁷ MORGAN, Patricia. *Family Policy, Family Changes – Sweden, Italy and Britain Compared*. London: Civitas, 2006. 148 str. ISBN 1-903386-43-8.

který měly nárok pouze rodiny s dětmi, jejichž hranice nedosahovala stanoveného příjmu. Na začátku 50. let byla vedle možnosti společného zdanění manželů z roku 1902 zavedena i možnost odděleného zdanění příjmů. V porovnání s jinými sociálními skupinami však nebyla pomoc rodinám v systému sociálního zabezpečení nastavena příliš optimálně. Většina plošných dávek, financovaná vysokou mírou zdanění, připadala na seniory. Nevýhodnost univerzalizmu se nejvíce projevovala u matek samoživitelek a vícečetných rodin. Životní podmínky zajištěné příjmem pouze jednoho z rodičů tak začínaly být nedostačující. Vyšší zaměstnanost žen byla i cílem tehdejší vlády, jelikož právě ženy představovaly zdroj pracovní síly, který mohl zaplnit volná pracovní místa v ekonomice tažené rostoucí poptávkou. Nový trend aktivní participace žen na pracovním trhu však odhalil nedostatky rodinné politiky v oblasti slučování zaměstnání a péče o domácnost. K novému přístupu k rodině přispěla i klesající porodnost v průběhu 60. let.⁸⁸

3.2.2 Současný dvoupříjmový model rodiny

Na přelomu 60. a 70. let sílila debata o rovném postavení mužů a žen ve společnosti. Vzhledem k nátlakovým akcím feministických hnutí se silnou podporou odborů tehdejší vláda sociální demokracie myšlenku genderové neutrality začlenila v roce 1968 přímo do svého stranického programu, kde zdůrazňovala stejnou zodpovědnost matky i otce za ekonomické zajištění a péči o děti. Rovnost pohlaví se tak stala jedním z nejdůležitějších faktorů působící na vývoj sociální politiky. Nový přístup k podpoře rodin vycházel z některých principů, který již ve 30. letech představili Alva a Gunnar Myrdalovi, avšak v té době jejich myšlenky nebylo věnováno příliš velké pozornosti.⁸⁹ S cílem posílit postavení žen na trhu práce a více zapojit muže do výchovy dětí vláda zavedla nová opatření, mezi které se řadilo například zrušení společného zdanění manželů v roce 1971. Forma individuálního zdanění fakticky představovala odklon od tradičního modelu rodiny, které vnímá muže jako hlavního živitele rodiny, k modelu dvojího příjmu. Rodinám se díky vysoké progresivitě zdanění vyplatilo zapojení matek do pracovního procesu, otci naopak mohli počet hodin strávených v zaměstnání snížit a věnovat se více dětem.⁹⁰

⁸⁸ tamtéž

⁸⁹ tamtéž

⁹⁰ DUVANDER, Ann-Zofie and Tommy FERRARINI. *Sweden's Family Policy under Change: Past, Present, Future*. [online]. Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2013. [cit. 2018-03-06] ISBN 978-3-86498-643-7.

Zdůraznění stejné odpovědnosti a práv přineslo zavedení rodičovského pojištění z roku 1974, kdy do té doby uzákoněná mateřská dovolená byla nahrazena dovolenou rodičovskou. Švédsko se stalo úplně první zemí na světě, která v tomto ohledu začala využívat genderově neutrálního přístupu a umožnila čerpání rodičovského příspěvku oběma rodičům.⁹¹ Dle předpokladů muži své možnosti příliš nevyužívali, a proto byla v roce 1995 zavedena kvóta, jež každému z rodičů stanovovala jeden výhradní měsíc z rodičovské dovolené. Opatření směřovalo na rodiče, který o dítě v předchozím období nepečoval. Nejčastěji se jednalo právě o otce, a proto se pro nařízení ve společnosti začalo používat názvu tzv. daddy month. Měsíční kvóta byla nepřevoditelná mezi rodiči a pokud se nevyužila, druhý z páru nemohl uplatnit celé období rodičovské dovolené.⁹² V roce 2002 byla kvóta zvýšena na 8 týdnů a od roku 2016 již představuje 3 měsíce.

V souhrnu švédská rodinná politika od 70. let do současnosti nebyla nikdy zaměřena na pronatalitní přístup, ale hlavní snahou vždy bylo posílení genderové rovnosti ve společnosti. Opatření mají za cíl podporu efektivního sladění pracovního a rodinného života obou z partnerů, jehož je dosahováno i díky dostupné a kvalitní síti zařízení pro předškolní výchovu dětí.⁹³ Hlavní cíle, jichž se Švédsko svojí rodinnou politikou snaží dosáhnout, lze shrnout následovně:

- stejné životní příležitosti pro muže i ženy;
- stejná práva všem občanům – všechny děti mají právo na kvalitní životní start bez ohledu na prostředí, odkud pocházejí;
- finanční podpora pro zajištění takového počtu dětí, jaký si páry přejí mít.⁹⁴

⁹¹ tamtéž

⁹² ROSTGAARD, Tine. *Family policies in Scandinavia*.

⁹³ ANDERSSON, Gunnar. *Fertility and Public Policy: Family Policies and Fertility in Sweden*. [online]. Stockholm, 2008. [cit. 2018-02-28]. Dostupné z: <http://cis.ier.hit-u.ac.jp/Japanese/society/Ifo-workshop0802/gunnar.pdf>

⁹⁴ MATĚJKOVÁ, Barbora a Jana PALONCYOVÁ. *Rodinná politika ve vybraných evropských zemích I*. Praha: VÚPSV [online]. 2003, 246 s. [cit. 2018-02-23]. Dostupné z: <http://praha.vupsv.cz/Fulltext/rodpoli.pdf>

Praktická část

4. Demografický vývoj

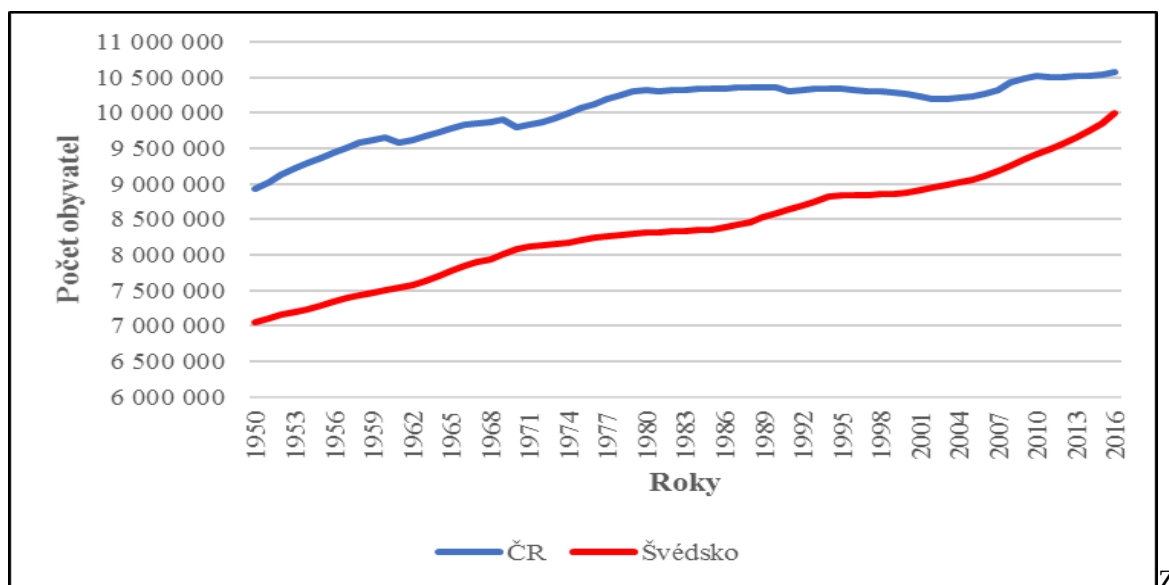
Na realizaci rodinné politiky působí různé faktory. Podstatný vliv na její směřování má však demografický vývoj každého státu, jelikož měnící se demografické procesy a změny struktury obyvatelstva zásadně působí na celkové sociální prostředí země.

V této kapitole se podrobněji zaměřím na demografický vývoj České republiky a Švédska zejména během sledovaného období 2000-2016, nicméně pro lepší představu ohledně probíhajících demografických trendů obou zemí bude v některých případech obsahem analýzy i vývoj dřívějšího období.

4.1 Počet obyvatel

Česká republika i Švédsko jsou v dnešní době počtem obyvatel velmi podobné země. Ke konci roku 2016 byl počet obyvatel ČR 10 565 284, Švédska 9 995 153. Dynamika populačního vývoje se ale v obou zemích poměrně odlišuje. Graf č. 1 znázorňuje vývoj počtu obyvatel České republiky a Švédska od poloviny 20. století do roku 2016.

Graf č. 1: Vývoj počtu obyvatel v ČR a Švédsku v letech 1950–2016

Zdroj: ČSÚ, SCB, vlastní zpracování^{95,96}

Nárůst populace vykazovaly obě země. V případě České republiky se od roku 1950 do roku 2016 jednalo o zvýšení o 18,4 %. V absolutním vyjádření došlo k nárůstu o více než 1 600 000 obyvatel. K vývoji přispíval jak vztah mezi porodností a úmrtností, tak pohyby obyvatelstva způsobené stěhováním. Nepatrný výkyv můžeme pozorovat na konci 50. let, kdy porodnost na území Československa byla poznamenána zavedením interrupčního zákona a hospodářskou krizí. Dalším výkyvem bylo období po roce 1968, kdy docházelo jak ke snižování porodnosti, tak k vysoké, často nelegální, emigraci obyvatel do zahraničí. Působení státní pronatalitní politiky 70. let však bylo vyčerpáno již na konci dekády a vývoj se od té doby udržoval na stabilní úrovni. V 90. letech však nízkou porodnost nevyvážilo ani kladné migrační saldo a od roku 1994 až do roku 2002 docházelo k úbytku obyvatelstva. Ve sledovaném období 2000–2016 byl celkový přírůstek pouze 2,9 %, což představovalo necelých 300 000 obyvatel. Z toho ale během osmi let docházelo k přirozenému úbytku. Celkový růst byl tažen hlavně kladnou čistou migrací.

⁹⁵ ČSÚ, Obyvatelstvo-roční časové řady (Pohyb obyvatelstva v Českých zemích 1920–2016, analytické údaje). In: Český statistický úřad [online]. 13.12.2017. [cit. 2018-02-20]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/obyvatelstvo_hu

⁹⁶ SCB, Population Statistics (Population by age and sex. Year 1860–2017) In: Statistics Sweden [online] [cit. 2018-02-20]. Dostupné z: http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/en/ssd/START__BE__BE0101__BE0101A/BefolkningR1860/?rxid=86abd797-7854-4564-9150-c9b06ae3ab07

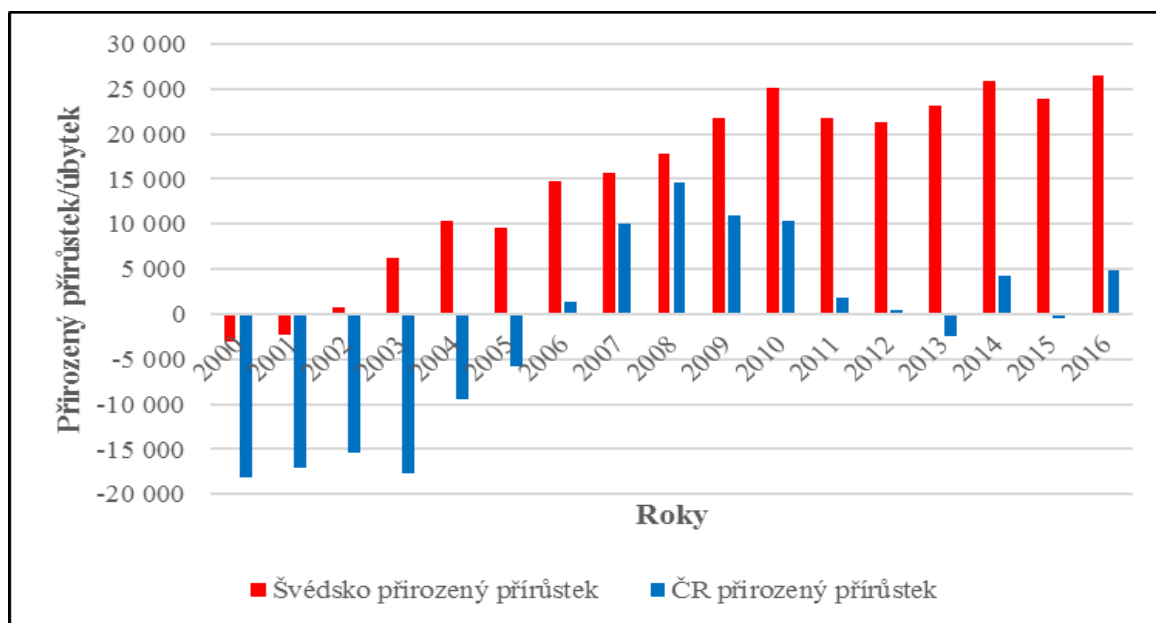
Poslední rok, kdy byl přírůstek obyvatelstva v České republice ovlivněn více přirozeným faktorem a ne stěhováním, byl rok 1991.

Švédská populace oproti ČR od druhé poloviny 20. století vykazovala daleko rychlejší růst, a to konkrétně o 41,9 %. V absolutním vyjádření se počet obyvatel navýšil o necelé 3 000 000. V celém období docházelo k poměrně stabilnímu růstu populace, což bylo zapříčiněno jak přirozeným přírůstkem, tak pozitivním migračním saldem. Výjimkou bylo pouze období druhé poloviny 90. let, kdy na vývoj počtu obyvatel dolehla švédská hospodářská krize a kvůli následnému snížení porodnosti docházelo k přirozenému úbytku obyvatelstva. Ve sledovaných letech 2000-2016 došlo k růstu populace o 12,5 %, což představuje přibližně 1 100 000 obyvatel. Vedle vysoké porodnosti měla ale výrazný vliv zejména imigrace. Období, kdy byl přírůstek obyvatelstva ovlivněn více přirozeným faktorem a ne stěhováním, bylo podobně jako v České republice na začátku 90. let, a to konkrétně v roce 1992. Demografická studie z roku 2017 předpovídá stále rychlejší tempo růstu švédské populace, kdy do roku 2027 by mělo vlivem imigrace a vysoké porodnosti přibýt okolo 1 milionu obyvatel.⁹⁷

Na grafu č. 2 můžeme vidět vývoj přirozeného přírůtku a úbytku obyvatelstva České republiky a Švédska ve sledovaném období 2000-2016.

⁹⁷ Sveriges framtida befolkning 2017–2060. Scb.se [online]. Sveriges officiella statistik, April 2017. [cit. 2018-04-28]. Dostupné z: https://www.scb.se/contentassets/fee6de8eb7dc43bd9b3f36da925b5458/be0401_2017i60_sm_be18sm1701.pdf

Graf č. 2: Přirozený přírůstek/úbytek obyvatelstva v ČR a Švédsku v letech 2000-2016

Zdroj: ČSÚ, SCB, vlastní zpracování⁹⁸⁹⁹

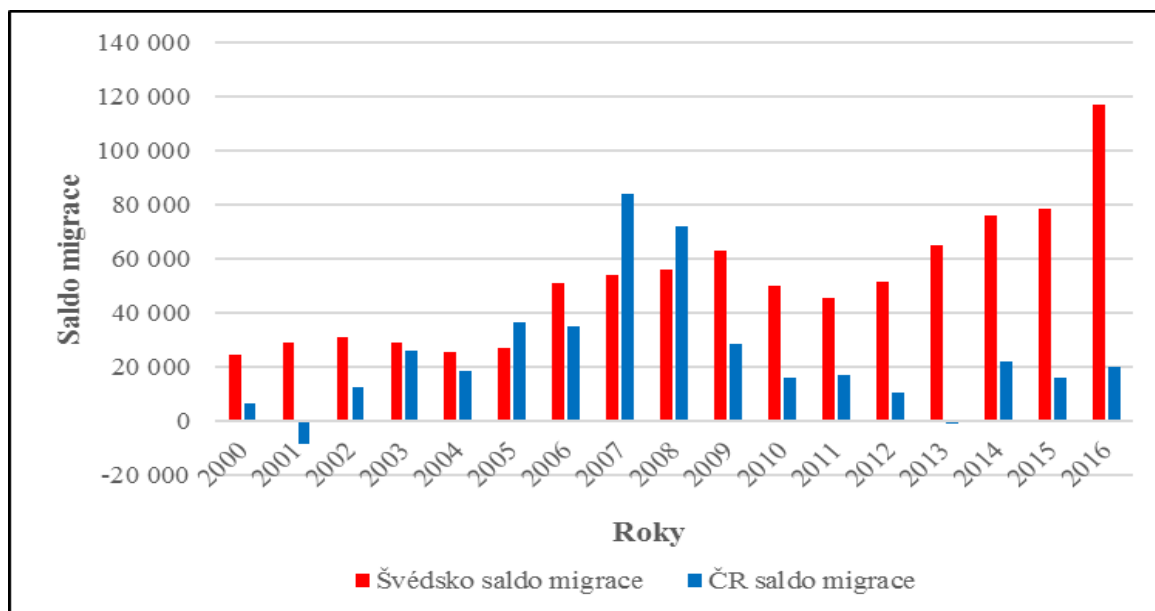
Z grafu můžeme vidět, že situace v ČR byla velmi kolísavá. Začátek období vykazoval výrazný přirozený úbytek obyvatelstva, na který mohlo mít vliv více faktorů. Jedním z nich dle mého názoru bylo vyústění trendu snižování porodnosti z 90. let, umocněné hospodářským stavem země po měnové krizi z roku 1997. ČR v té době také postrádala jakoukoliv koncepci rodinné politiky a podpora rodinám nebyla nijak komplexní. Situace se od roku 2006 zlepšovala i díky porodnosti žen narozených v silných ročníkách 70. let. Od roku 2011 ale můžeme vidět, že přirozený přírůstek v ČR dosahuje velmi nízkých hodnot a konkrétně v letech 2013 a 2015 docházelo dokonce k přirozenému úbytku obyvatelstva. Vývoj ve Švédsku nebyl na začátku sledovaného období taktéž velmi pozitivní. Přirozený úbytek obyvatelstva do roku 2001 a velmi nízká hodnota roku 2002 byly odrazem švédské ekonomiky, ve které doznívala finanční krize z 90. let. Od roku 2003 můžeme pozorovat poměrně příznivý vývoj přirozeného přírůstu, jež se svými hodnotami dostává zpět na úroveň před obdobím krize ve Švédsku.

⁹⁸ ČSÚ, Obyvatelstvo-roční časové řady (Pohyb obyvatelstva v Českých zemích 1920-2016, analytické údaje) [online]

⁹⁹ SCB, Population Statistics (Population changes number of persons by region and sex. Year 2000-2017) [online]. Statistics Sweden. [cit. 2018-02-20]. Dostupné z: http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/en/ssd/START__BE__BE0101__BE0101G/Befforandr/?rxid=86abd797-7854-4564-9150-c9b06ae3ab07

Pohyby obyvatelstva způsobené stěhováním ve sledovaném období 2000-2016 přibližuje graf č. 3, který zobrazuje čistou migraci na území ČR a Švédska.

Graf č. 3: Migrační saldo v ČR a Švédsku v letech 2000-2016

Zdroj: ČSÚ, SCB, vlastní zpracování¹⁰⁰¹⁰¹

Z grafu č. 3 je patrné, že vývoj migračního salda je v ČR taktéž velmi kolísavý. Vyšší míra emigrace než imigrace byla zaznamenána pouze v letech 2001 a 2013, v ostatních letech převládalo stěhování ve prospěch vyššího počtu obyvatel. V letech 2005, 2007 a 2008 migrační saldo ČR dokonce převyšovalo švédské hodnoty. Poměrně stabilní vývoj ve Švédsku na začátku sledovaného období byl v roce 2006 ovlivněn přijutím vysokého množství iráckých migrantů z důvodu války v Iráku. Rok 2016 představoval vysoký odskok z důvodu evropské migrační krize, kdy se Švédsko hned po Německu stalo druhou cílovou zemí migrantů. Největší podíl měli zejména Syřané, jichž bylo téměř 30 000. Ve sledovaném období mezi hlavní národnosti přicházející do ČR patřili Ukrajinci, Slováci a Vietnamci. V případě Švédska se jednalo o Syřany, Iráčany a Poláky.¹⁰²¹⁰³

¹⁰⁰ ČSÚ, Obyvatelstvo-roční časové řady (Přirozený pohyb obyvatelstva, 1785–2016) [online]

¹⁰¹ SCB, Population Statistics (Population changes number of persons by region and sex. Year 2000-2017) [online]

¹⁰² ČSÚ, Data-počet cizinců (Cizinci v ČR podle státního občanství v letech 1994–2016) [online]. Český statistický úřad. [cit. 2018-02-20]. https://www.czso.cz/csu/cizinci/4-ciz_pocet_cizincu

¹⁰³ SCB, Population Statistics (Immigrations and emigrations by country of citizenship and sex. Year 2000-2017) [online]. Statistics Sweden. [cit. 2018-02-20]. Dostupné z: http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/en/ssd/START_BE_BE0101_BE0101J/ImmiEmiMedb/?rxid=86abd797-7854-4564-9150-c9b06ae3ab07

4.2 Věková struktura obyvatelstva

Důležitým ukazatelem, jenž ovlivňuje sociální a ekonomický vývoj státu, je věkové složení obyvatelstva. V současné době se toto téma stává velmi závažné a diskutované, poněvadž vyspělé země včetně České republiky i Švédska se potýkají s trendem demografického stárnutí své populace. Jedná se o proces, při kterém dochází ke snižování podílu obyvatelstva mladšího 15 let a zároveň se zvyšuje podíl ekonomicky neaktivního obyvatelstva nad 65 let. K hlavním příčinám demografického stárnutí patří klesající porodnost, snižující se kojenecká úmrtnost a také prodlužování naděje dožití. Nepříznivý vývoj věkové struktury obyvatelstva je hrozbou pro sociální a ekonomickou oblast států zejména z důvodu otázky udržitelnosti financování důchodového systému. Další obavy může přinášet taktéž růst nákladů na zdravotnictví a nedostatek zaměstnanců na pracovním trhu.¹⁰⁴

Následující tabulky č. 1 a 2 ukazují vývoj věkového složení populace České republiky a Švédska ve sledovaných letech 2000-2016, kdy zároveň obsahují odhad věkového rozložení obyvatelstva v roce 2050.

Tabulka č. 1: Vývoj věkové struktury obyvatelstva v ČR v letech 2000-2050 (v %)

Věková skupina	2000	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2016	2050 ¹⁰⁵
0-14	16,6	15,9	15,2	14,6	14,2	14,3	14,7	15	15,4	14,5
15-64	69,6	70,2	70,8	71,2	71,2	70,4	69,1	67,6	66,3	55,5
65+	13,8	13,9	14	14,2	14,6	15,3	16,2	17,4	18,3	30

Zdroj: Eurostat, vlastní zpracování¹⁰⁶

Z tabulky č. 1 vidíme, že v roce 2000 tvořila v ČR populace mladší 15 let 16,6 % celkové populace, zatímco populace starší 65 let tvořila 13,8 %. Převyšující poměr dětí nad seniory přetrvával do roku 2006, kdy o dva roky později byla situace přesně opačná. Od roku 2010 do konce sledovaného období dětská skupina dokonce zaznamenávala rostoucí

¹⁰⁴ SVOBODOVÁ, Kamila. ANALÝZA: Demografické stárnutí ČR podle výsledků projekce. In: Demografie.info. [online]. 2012. [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=824

¹⁰⁵ Czech Republic, PopulationPyramid.net [online] Dostupné z: <https://www.populationpyramid.net/czech-republic/2050/> [cit. 2018-04-02]

¹⁰⁶ Eurostat, Population (Population by age group and sex) [online] [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/population-demography-migration-projections/population-data/database>

tendenci, ovšem podíl seniorů také rostl, a to obojí na úkor ekonomicky aktivní skupiny obyvatelstva ve věku 15-64 let. Predikce pro rok 2050 představuje velkou hrozbu pro ekonomický i sociální vývoj ČR, jelikož podíl seniorů by se v porovnání s rokem 2016 měl téměř zdvojnásobit na 30 %.

Tabulka č. 2: Vývoj věkové struktury obyvatelstva ve Švédsku v letech 2000-2050 (v %)

Věková skupina	2000	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2016	2050 ¹⁰⁷
0-14	18,5	18,2	17,8	17,3	16,8	16,6	16,7	17,1	17,4	17,4
15-64	64,2	64,6	65	65,4	65,7	65,3	64,5	63,5	62,8	58,8
65+	17,3	17,2	17,2	17,3	17,5	18,1	18,8	19,4	19,8	23,8

Zdroj: Eurostat, vlastní zpracování¹⁰⁸

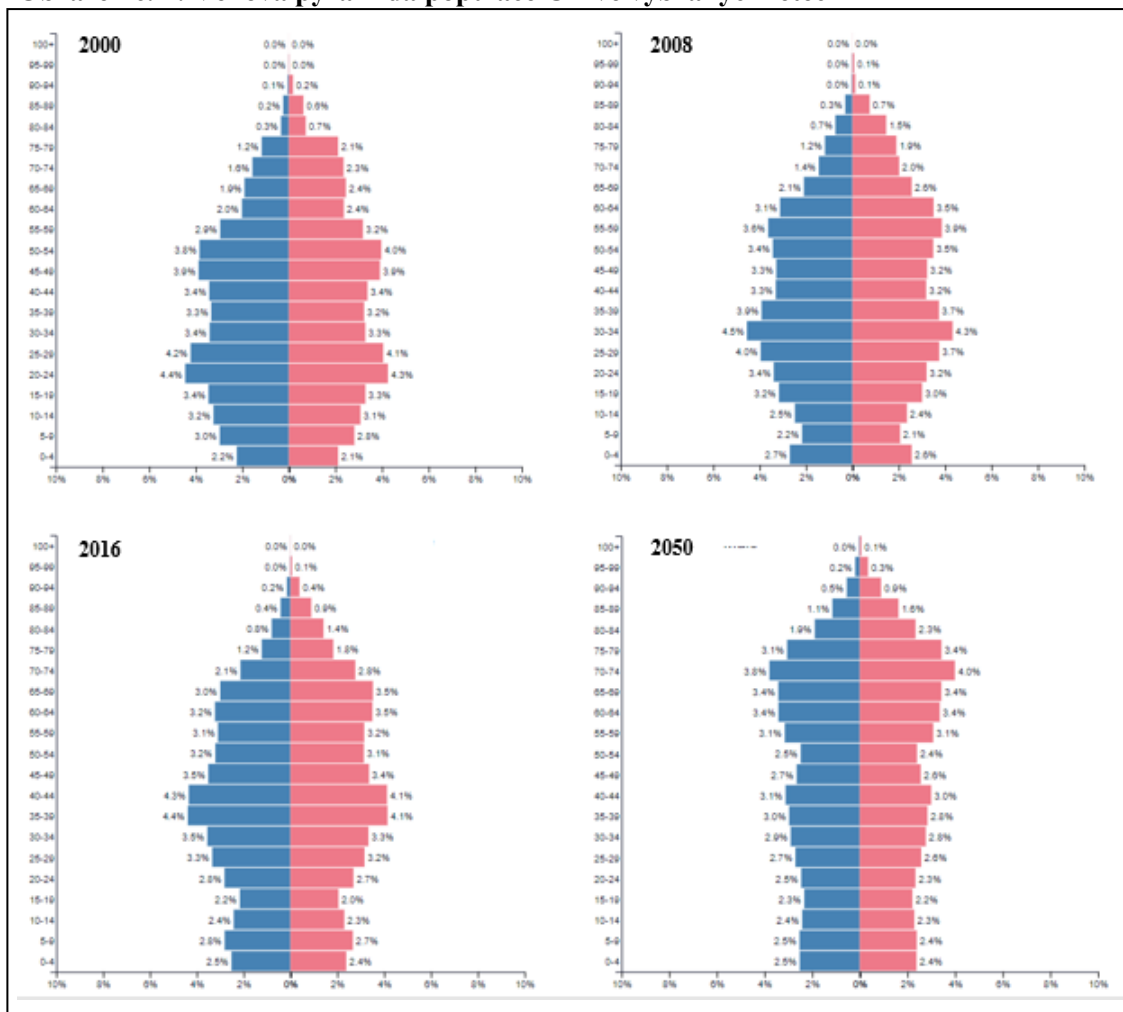
Z vývoje věkové struktury ve Švédsku můžeme vidět, že zastoupení věkové skupiny 0-14 let bylo během celého sledovaného období oproti České republice vždy vyšší téměř o 2 p. b. V roce 2000 převažoval podíl dětí oproti podílu seniorů, což trvalo až do jejich vyrovnání v roce 2006. V dalším období je situace podobná jako v České republice, kdy zastoupení skupiny 65+ dosahuje vyššího poměru oproti skupině 0-14 let. Predikce pro rok 2050 ukazuje taktéž na trend demografického stárnutí u švédské populace, kdy podíl seniorů by měl být v tomto roce 23,8 %, k čemuž bude docházet na úkor ekonomicky aktivního obyvatelstva. Predikce předpokládá poměrně příznivé procentuální zastoupení skupiny 0-14 let.

Při porovnání vývoje věkových kategorií České republiky i Švédska můžeme shrnout, že švédský podíl věkové skupiny 0-14 na začátku i na konci období byl vždy vyšší než v případě ČR. Tento vývoj by měl pokračovat i v roce 2050. Jak v roce 2000 tak 2016 bylo v ČR oproti Švédsku příznivější zastoupení skupin ekonomicky aktivního obyvatelstva a seniorů, ovšem vzhledem k rychlejšímu tempu změn je predikovaná situace české věkové skladby obyvatelstva v roce 2050 v obou případech na výrazně horší úrovni.

¹⁰⁷ Sweden, PopulationPyramid.net [online] Dostupné z: <https://www.populationpyramid.net/sweden/2050/> [cit. 2018-04-02]

¹⁰⁸ Eurostat, Population (Population by age group and sex) [online]

Obrázek č. 1: Věková pyramida populace ČR ve vybraných letech

Zdroj: PopulationPyramid.net, vlastní zpracování¹⁰⁹

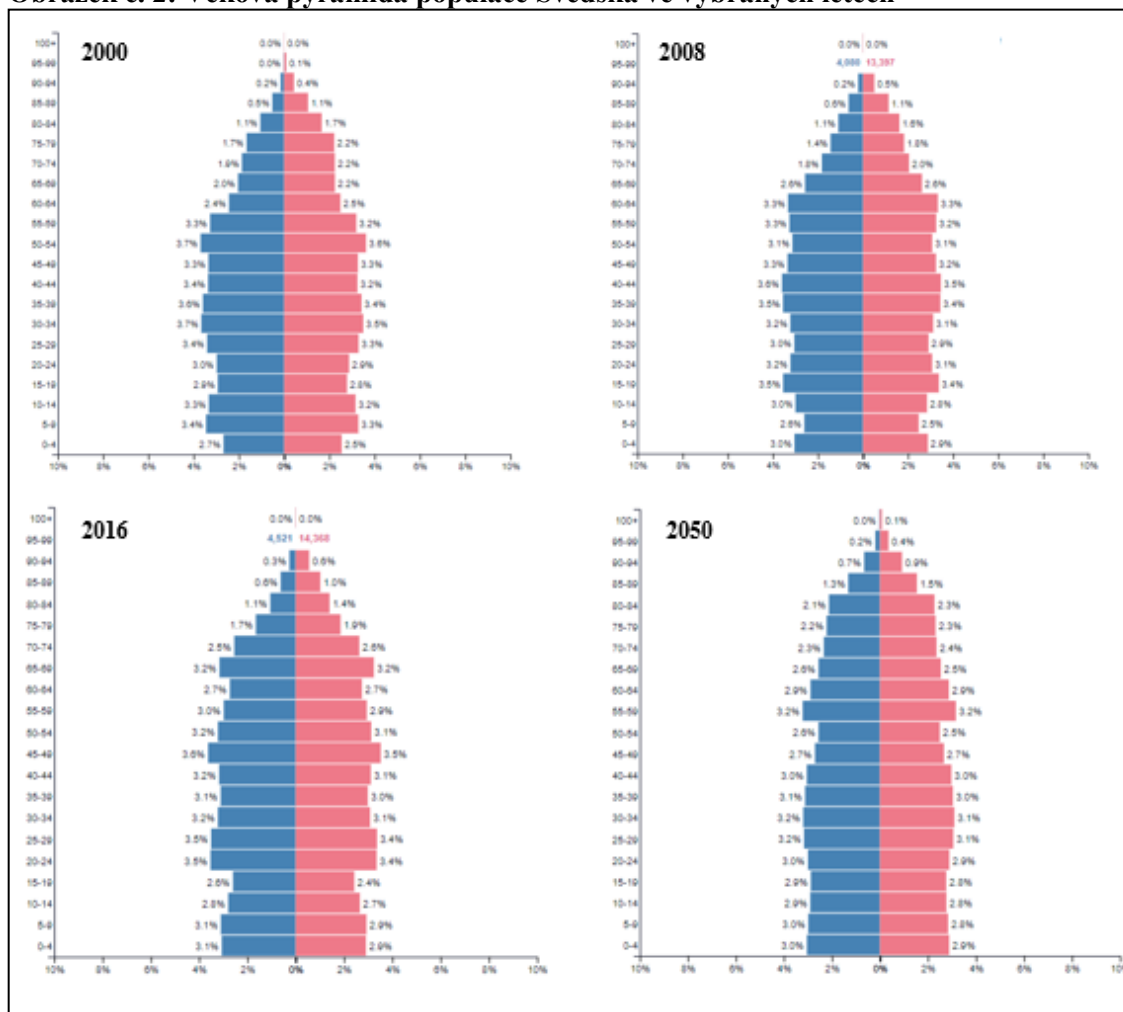
Obrázek č. 1 znázorňuje věkovou pyramidu populace České republiky ve vybraných letech sledovaného období spolu s predikcí pro rok 2050. Ve tvaru pyramidy je zřetelné postupné zmenšování dětské a produktivní části obyvatelstva, kdy v roce 2050 v ČR převládá regresivní tvar¹¹⁰ s vysokým poměrem lidí nad 65+. Mimo jiné se také zvyšuje věk dožití, kdy u žen se od roku 2000 do roku 2016 zvýšil ze 78,3 let na 82,1. Rychlejšího tempa dosahovalo zvyšování věku dožití u mužů, a to z původních 71,6 let v roce 2000 na 76,2 v roce 2016.¹¹¹

¹⁰⁹ Czech Republic, PopulationPyramid.net [online]

¹¹⁰ Pyramida věková [online]. Sociologický ústav AV ČR. 2017. [cit. 2018-04-04] Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Pyramida_věková

¹¹¹ Naděje dožití při narození v letech 1950-2016 [online]. ČSÚ. [cit. 2018-04-04] Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/nadeje-do-ziti-pri-narozeni-v-letech-1950-2016>

Obrázek č. 2: Věková pyramida populace Švédska ve vybraných letech

Zdroj: PopulationPyramid.net, vlastní zpracování¹¹²

Obrázek č. 2 znázorňuje situaci Švédska. Tvar pyramidy po celou dobu vykazuje lepší zastoupení dětské populace než v ČR. V roce 2050 by se měl tvar blížit spíše stacionárnímu typu, kdy se věkové kategorie vyvažují.¹¹³ Ve Švédsku také stoupá naděje na dožití u obou skupin. Ve sledovaném období u žen došlo k nárůstu z 82 let na 84,1 v roce 2016 a u mužů ze 77,4 let na 80,6 v roce 2016. Tempo zvyšování je tak pomalejší než v České republice.¹¹⁴

¹¹² Sweden, Populationpyramid.net [online]

¹¹³ Pyramida věková [online].

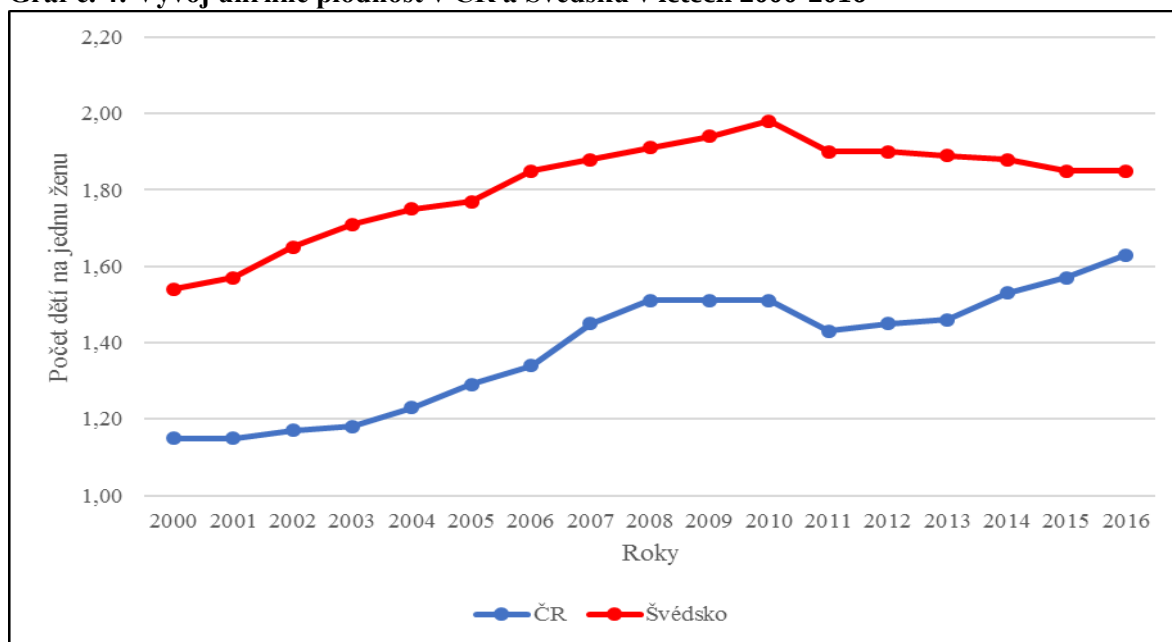
¹¹⁴ SCB, Life expectancy by sex 1960–2016 and forecast 2017–2060 [online]. Statistics Sweden. [cit. 2018-04-04] Dostupné z: <https://www.scb.se/en/finding-statistics/statistics-by-subject-area/population/population-projections/population-projections/pong/tables-and-graphs/the-future-population-of-sweden-20162060/life-expectancy-by-sex-and-forecast/>

4.3 Úhrnná plodnost

K demografickým změnám, probíhajícím napříč téměř všemi státy Evropy, patří v souvislosti se stárnutím populace trend snižující se porodnosti. Jeho vývoj můžeme vyjádřit v absolutních číslech, ale pro lepší vypovídací schopnost se častěji používá intenzitního ukazatele úhrnné plodnosti, který je očištěn od rozdílných věkových struktur populace. Úhrnná plodnost představuje průměrný počet živě narozených dětí jedné ženy během jejího reprodukčního období (15-49 let). Předpokládá se, že se obecná míra plodnosti během tohoto období ženy nemění.¹¹⁵ Za hodnotu, která umožňuje prostou reprodukci populace, se považuje 2,1 dítěte na ženu. Od začátku 21. století demografové v evropských podmínkách rozlišují tři úrovně fertility: nízká (1,5 až 2,1 dítěte na ženu), velmi nízká (1,3 až 1,5) a extrémně nízká (méně než 1,3).¹¹⁶

Následující graf č. 4 zobrazuje vývoj ukazatele úhrnné plodnosti v ČR a Švédsku mezi sledovanými roky 2000 a 2016.

Graf č. 4: Vývoj úhrnné plodnost v ČR a Švédsku v letech 2000-2016

Zdroj: Eurostat, vlastní zpracování¹¹⁷

¹¹⁵ Příručka demografické statistiky, narození [online]. © Český statistický úřad, 2001 [cit. 2018-04-04]. Dostupné z: <https://web.natur.cuni.cz/~mak/gos/demmetodika/www.czso.cz/cz/cisla/0/02/020100/narozeni.htm>

¹¹⁶ SIROVÁTKA Tomáš, *Rodina, zaměstnání a sociální politika*, s. 47

¹¹⁷ Eurostat, Fertility indicators [online] [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/population-demography-migration-projections/births-fertility-data/database>

Úhrnná plodnost ČR na začátku 21. století dosahovala úrovně pouze 1,15 dítěte na ženu a extrémně nízká fertilita přetrvávala až do roku 2005. Přes menší propad mezi roky 2010 a 2011, pravděpodobně v důsledku nejistoty spojené s hospodářskou krizí, ukazatel během celého období rostl a od roku 2014 přesahuje spodní hranici úrovně nízké fertility. V roce 2016 Česká republika dosáhla hodnoty 1,63 dítěte na ženu, čímž lehce překonala průměr EU, který byl ve stejném roce na úrovni 1,61.¹¹⁸ Švédská úhrnná plodnost byla v kategorii nízké fertility během celého období, kdy od původní hodnoty 1,54 zaznamenávala rostoucí tendenci až na své maximum v roce 2010, kdy dosáhla 1,98 dítěte na ženu. Od tohoto roku můžeme sledovat mírné klesání až na úroveň 1,85 v roce 2016. Z grafu je také patrné, že v posledních letech dochází k přibližování obou komparovaných zemí a postavení České republiky se i v poměru k Evropské Unii zlepšuje.

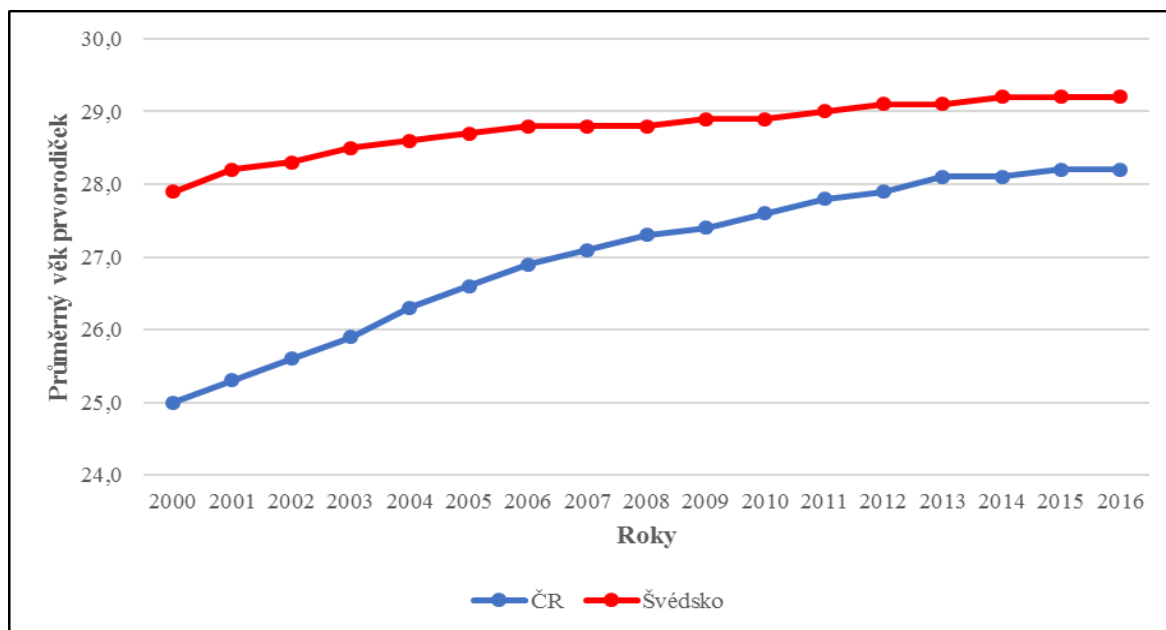
K dlouhodobému trendu spojenému s porodností v posledních desetiletích patří zvyšování průměrného věku žen při porodu dítěte. Ženy dosahují vyššího vzdělání díky čemuž nacházejí kvalitnější uplatnění na pracovním trhu. Delší doba studia a následné budování kariéry tak často zapříčiňuje odkládání mateřství do pozdějšího věku. Počet žen s vysokoškolským vzděláním ve Švédsku převýšil muže již v roce 2005, v případě českých žen je jejich vyššího počtu s terciálním vzděláním nad počtem mužů více od roku 2012.¹¹⁹ S odkladem mateřství je ale spojena i úplná bezdětnost, která může být v konečném důsledku dobrovolná i nedobrovolná.

Graf č. 5 znázorňuje vývoj průměrného věku žen při narození jejich prvního potomka v České republice a Švédsku během sledovaného období.

¹¹⁸ Total Fertility Rate [online]. The World Fact Book [cit. 2018-04-04]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2127rank.html>

¹¹⁹ V české společnosti přibývá vzdělanějších žen [online]. ČSÚ [cit. 2018-04-04]. Dostupné z: <http://www.statistikaamy.cz/2017/02/v-ceske-spolecnosti-pribyva-vzdelanejsich-zen/>

Graf č. 5: Vývoj průměrného věku ženy při porodu prvního dítěte v ČR a Švédsku v letech 2000-2016

Zdroj: Eurostat, vlastní zpracování¹²⁰

Z grafu č. 5 je patrná tendence zvyšujícího se věku prvorodiček v obou zemích, přičemž růst v České republice probíhal zejména v prvních deseti letech výrazně rychleji než ve Švédsku. Z původních 25 let se v roce 2016 hodnota pro ČR zvýšila na 28,2. Oproti tomu Švédsko se dostalo z 27,9 let na úroveň 29,2 v roce 2016.

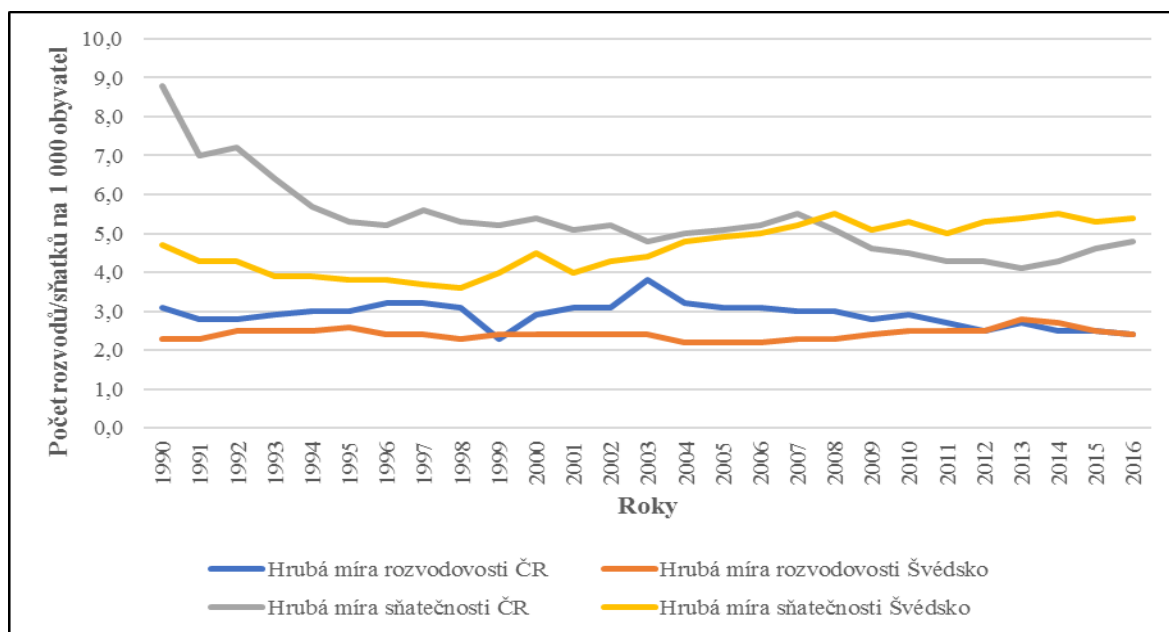
4.4 Sňatečnost a rozvodovost

Dříve tradiční model zakládání rodiny, tedy nejdříve vstup do manželství a potom početí dětí, dnes již ustupuje spíše do pozadí. Sňatečnost a rozvodovost vzhledem k rozšiřování a akceptování neformálních partnerských soužití takový vliv na porodnost nemají, ovšem v některých státech hrají důležitou roli a úzce působí na tvorbu rodinné politiky. Ukazatel hrubé míry sňatečnosti/ rozvodovosti dle definice Eurostat představuje podíl vstupu do manželství, respektive rozvodů, v průběhu sledovaného roku k průměrnému počtu obyvatel státu v daném období a jejich hodnota je vztažena na tisíc

¹²⁰ Eurostat, Fertility indicators [online]

osob.¹²¹ Průběh vývoje míry sňatečnosti a rozvodovosti v České republice a Švédsku zachycuje následující graf č. 6.

Graf č. 6: Vývoj hrubé míry sňatečnosti a rozvodovosti v ČR a Švédsku v letech 2000-2016

Zdroj: Eurostat, vlastní zpracování¹²²

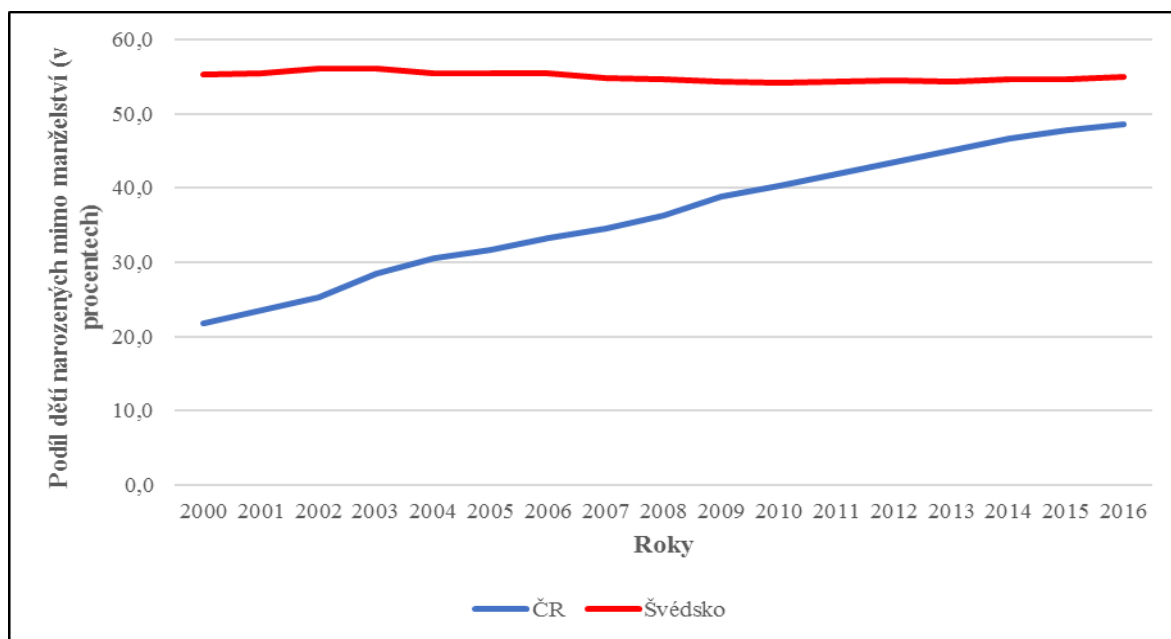
Z grafu č. 6 je patrné, že vývoj sňatečnosti v České republice i ve Švédsku ve sledovaném období prochází určitými výkyvy, ovšem po celou dobu se pohybuje mezi hodnotou 4-6 %. Zvyšující se zájem o manželství ve Švédsku je v poslední době patrný zejména u lidí, které již mají děti, nejčastěji dvě a více, což potvrzuje trend poslední doby, kdy pro narození dítěte není ani tak důležitý status partnerského vztahu rodičů, ale spíše finanční a časové podmínky pro výchovu dítěte.¹²³ Hrubá míra rozvodovosti byla na začátku sledovaného období vyšší v ČR, ovšem od roku 2012 můžeme pozorovat přibližně stejný vývoj se Švédskem, kdy se v posledních letech míra udržuje mezi 2-3 %.

¹²¹ Marriage and divorce statistics. Eurostat [online]. 2017 [cit. 2018-04-04]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Marriage_and_divorce_statistics

¹²² Eurostat, Marriages and divorces [online] [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/population-demography-migration-projections/marriages-and-divorces-data/database>

¹²³ ANDERSSON, Gunnar and Martin KOLK. *Trends in Childbearing, Marriage and Divorce in Sweden: An Update with Data up to 2012*. [online]. Stockholm University Demography Unit, 2015. [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <https://journal.fi/fypr/article/view/52483>

Graf č. 7: Vývoj počtu narozených dětí mimo manželství v ČR a Švédsku v letech 2000-2016

Zdroj: Eurostat, vlastní zpracování¹²⁴

Graf č. 7 představuje vývoj podílu dětí narozených mimo manželský svazek rodičů v České republice a Švédsku. Během celého období je patrný stálý stav Švédska, kde se více než 50 % dětí rodí mimo manželství. Výrazný nárůst ovšem zaznamenala ČR, kde se ukazatel mezi roky 2000-2016 zvýšil téměř o 30 p. b.

¹²⁴ Eurostat, Fertility indicators [online]

5. Komparace rodinné politiky v České republice a Švédsku

5.1 Systém sociálního zabezpečení

Česká republika

Organizaci a realizaci sociálního zabezpečení na území České republiky právně upravuje zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení. Pod systém sociálního zabezpečení podle uvedeného zákona spadá organizační uspořádání sociálního zabezpečení a působnost jeho orgánů, povinnosti občanů a zaměstnavatelů, řízení v oblasti důchodového pojištění a pojistného na sociálního zabezpečení či příspěvek na státní politiku zaměstnanosti. K orgánům provádějícím sociální zabezpečení se řadí Ministerstvo práce a sociálních věcí, Česká správa sociálního zabezpečení (dále jen ČSSZ) a okresní správy sociálního zabezpečení. V případě konkrétních občanských povolání výkon zabezpečuje taktéž Ministerstvo obrany, spravedlnosti nebo vnitra.¹²⁵

Systém sociální zabezpečení je na území ČR tvořen třemi pilíři, a to sociálním pojištěním, státní sociální podporou a sociální pomocí. První pilíř, sociální pojištění, představuje pojistné odvody na důchodové pojištění, nemocenské pojištění a na příspěvek státní politiky zaměstnanosti. Zdroje z pilíře slouží občanům k zajištění náhrady příjmu v sociálních situacích, kdy sami nemohou vykonávat pracovní činnost z důvodu jako například nemoc, stáří nebo mateřství. Financování sociálního pojištění hradí zaměstnavatelé, zaměstnanci i osoby samostatně výdělečně činné (dále jen OSVČ). Pojistná sazba u zaměstnavatele činí 25 % z vyměřovacího základu, z čehož 21,5 % jde na důchodové pojištění, 2,3 % plyne na nemocenské pojištění a na státní politiku zaměstnanosti připadá 1,2 %. Zaměstnanec na pojistném odvádí 6,5 % z vyměřovacího základu. U OSVČ je sazba 29,2 %, z čehož 28 % plyne na důchodové pojištění a zbylých 1,2 % na státní politiku zaměstnanosti. Příspěvek na nemocenské pojištění se odvádí dobrovolně a připadá na 2,3 % z vyměřovacího základu.¹²⁶

V souvislosti s rodinnou politikou je z prvního pilíře důležité zejména nemocenské pojištění, upraveno zákonem č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění. Od 1. června 2018 se z nemocenského bude poskytovat již šest druhů peněžitých dávek, ze kterých čtyři jsou

¹²⁵ Sociální pojištění. Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]. 2017 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/1349>

¹²⁶ tamtéž

přímo spojeny s politikou na podporu rodin. Jedná se o peněžitou pomoc v mateřství, vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství, ošetřovné a od 1. února 2018 nově dávka otcovské poporodní péče (tzv. otcovská).¹²⁷

Z pohledu podpory rodiny mezi nejdůležitější mechanismus v ČR patří druhý pilíř sociálního zabezpečení, a to státní sociální podpora (dále jen SSP), jež je upravena zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře. Financování dávek probíhá ze státního rozpočtu a nárok na ně mají pouze fyzické osoby a s ní posuzované osoby s bydlištěm nebo trvalým pobytem na území ČR. Pro účely SSP se za rodinu pokládá společné soužití rodičů a jejich nezaopatřených dětí v jedné domácnosti, kdy za nezaopatřené dítě se považuje jedinec do ukončení povinné školní docházky. V případě delší doby studia nebo zdravotního postižení se doba prodlužuje, nejdéle však do věku 26 let. Systém SSP poskytuje pět dávek. Mezi dávky testované na příjmu rodiny patří přídavek na dítě, příspěvek na bydlení a porodné, k dávkám netestovaným patří pohřebné a rodičovský příspěvek.¹²⁸ Stanovení nároku a výše některých testovaných dávek se posuzuje pomocí životního minima, tedy většinou jeho určitým násobkem. Životní minimum (dále jen ŽM) představuje „*minimální společensky uznanou hranici peněžních příjmů k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb*“.¹²⁹ Částky ŽM jsou obsahem tabulky v Příloze č. 1.

Třetí pilíř slouží jako záchranná sociální síť občanům, jejichž životní potřeby nejsou uspokojeny prostřednictvím jejich příjmu, který si nemohou z objektivních důvodů zvýšit, ani dávkami SPP a brání tak jejich sociálnímu vyloučení. Systém pomoci v hmotné nouzi poskytuje příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a dávku mimořádné okamžité pomoci. V případě pomoci rodinám se mezi zákonem stanovenou situací mimořádné okamžité pomoci řadí nedostatek finančních zdrojů k uhrazení odůvodněných nákladů, jež vznikly v souvislosti se vzděláním či zájmovou aktivitou nezaopatřeného dítěte a dále na zabezpečení nezbytných činností spojených se sociálně-právní ochranou dítěte.¹³⁰

¹²⁷ Nemocenské pojištění v roce 2018. Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]. 2018 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/7>

¹²⁸ MPSV. Státní sociální podpora. [online]. 2018 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/2>

¹²⁹ Životní a existenční minimum. Integrovaný portál MPSV [online]. 2016 [cit. 2018-04-06]. Dostupné z: http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/zivotni_min

¹³⁰ Pomoc v hmotné nouzi. Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]. 2018. [cit. 2018-04-06]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/5>

Švédsko

Systém sociálního zabezpečení spolu s dalšími veřejnými politikami zahrnující například zdravotnictví, bydlení, vzdělávání a politiku zaměstnanosti představuje komplexní model švédského přístupu k sociálnímu státu blahobytu. Systém je všeobecný a vztahuje se na všechny, kdo ve Švédsku pracují nebo trvale bydlí, čímž se považuje časový horizont delší než jeden rok. Hlavní složkou je systém národního sociálního pojištění, které poskytuje finanční zajištění v případě nemoci, postižení, starším lidem a rodinám s dětmi. Sociální pojištění je na území Švédska povinné a odvádění pojistného je základem pro vznik nároku na plnění v rámci systému sociálního zabezpečení.¹³¹

Model pojištění se dělí na dvě hlavní části podle principu poskytování dávek, a to na základní ochranu a na dávky spojené s pracovním příjmem. Základní ochrana spočívá v univerzalizmu a je podmíněná trvalým bydlištěm na území Švédska, kdy zaručené minimální výhody jsou vypláceny všem a ve stejném poměru. Mezi univerzální dávky patří například přídavek na dítě nebo příspěvek na adopci. U některých základních dávek je i jistý stupeň testování podmínek pro jejich dosažení nebo výši příspěvku, např. věkem, příjmem či minimální délkou doby pojištění. Mezi tyto dávky se řadí například příspěvek na bydlení nebo příplatek na bydlení pro důchodce. Dávky základní ochrany oproti dávkám spojeným s příjmem nejsou zdanitelné. Dávky související s příjmem kompenzují ztrátu příjmu, kdy jednotlivci nejsou schopni si zajistit vlastní finanční prostředky z důvodu nemoci nebo například péče o dítě.¹³²

Právně je sociální zabezpečení upraveno zákonem o sociálním pojištění (Socialförsäkringsbalk 2010:110) a spadá do pravomocí Ministerstva zdravotnictví a sociálních věcí (Social-departementet). Oblast sociálního pojištění spravuje Švédská správa sociálního zabezpečení (Försäkringskassan, dále jen ŠSSZ) a Švédská penzijní agentura (Pensionsmyndigheten). ŠSSZ je zodpovědná za dávky, náhrady a příspěvky pro rodiny s dětmi, osoby se zdravotním postižením a pro případ nemoci. Penzijní agentura odpovídá za důchody, podporu pro pozůstalé a starší osoby. Hlavním dohledovým orgánem nad dodržováním právních předpisů a efektivním výkonem sociálního pojištění je

¹³¹ Government Offices of Sweden, Social insurance in Sweden [online]. 2016. [cit. 2018-04-06]. Article number S2016.013. Dostupné z: http://www.government.se/495457/globalassets/government/dokument/socialdepartementet/socialinsuranceinsweden_august-2016.pdf

¹³² tamtéž

Švédský inspektorát sociálního pojištění (Inspektionen för socialförsäkringen). Příspěvky v systému pak spravuje Švédská daňová agentura (Skatteverket).¹³³

Poskytování sociální ochrany není nijak vymezeno postavením v systému sociálního zabezpečení a výrazně se nerozlišuje mezi zaměstnanci a osobami samostatně výdělečně činnými. OSVČ se tak poskytuje ochrany v rámci všeobecného systému. Jeho financování probíhá z daní a z povinných sociálních příspěvků zaměstnavatelů, zaměstnanců a OSVČ. Největší část nákladů kryjí příspěvky od zaměstnavatele, které jsou ve výši 31,42 % objemu mzdových prostředků na zaměstnance. Samotní zaměstnanci dále odvádějí pojistné ve výši 7 %, které ovšem připadá pouze na nemocenské, důchodové a zdravotní pojištění. OSVČ do systému sociálního pojištění přispívají ve výši 28,97 % svého příjmu. Příspěvky odváděné OSVČ lze ještě mírně modifikovat v případě, kdy jedinec u nemocenského pojištění zvolí delší karenční dobu. Pro tuto diplomovou práci je z pojistných odvodů relevantní zmínit rodičovského pojištění, které odvádí zaměstnavatel i OSVČ ve výši 2,6 %.¹³⁴ Slouží k financování rodičovského příspěvku a odvodem pojistného na rodičovské osobě vzniká nárok na jeho pobírání. Většina rodinných dávek ve Švédsku je tak financována především státem.¹³⁵

U některých dávek sociálního pojištění, jejichž výše se odvíjí od pracovního příjmu, je stanoven příjmový strop, který je navázán na základní cenovou hranici. Tuto hranici každý rok zveřejňuje švédská vláda a je aktualizována dle vývoje indexu spotřebitelských cen. Pro rok 2016 základní cenová hladina pro výpočet rodinných dávek představovala 44 300 SEK.¹³⁶

¹³³ Information about social security. Försäkringskassan [online]. 2018. [cit. 2018-04-06]. Dostupné z: <https://www.forsakringskassan.se/>

¹³⁴ Svenskt Näringsliv. Statutory and collective insurance schemes for the Swedish labour market 2016 [online]. 2016. [cit. 2018-04-06]. Dostupné z: <https://www.citace.com/CSN-ISO-690.pdf>

¹³⁵ Evropská komise. Vaše práva v oblasti sociálního zabezpečení ve Švédsku. [online]. © Evropská unie, 2012 [cit. 2018-04-06]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/employment_social/empl_portal/SSRinEU/Your%20social%20security%20rights%20in%20Sweden_cs.pdf

¹³⁶ Government Offices of Sweden. Social insurance in Sweden [online]

5.2 Nástroje přímé finanční podpory rodin

5.2.1 Přímá finanční podpora rodin v ČR

5.2.1.1 Mateřská dovolená a peněžitá pomoc v mateřství

Mateřská dovolená

Období okolo porodu a následná péče o dítě představují dle zákoníku práce důležitou osobní překážku, při kterých má žena jako zaměstnankyně právo na dočasnou pracovní neschopnost ve formě mateřské dovolené (dále jen MD). V České republice je délka MD stanovena na maximální délku 28 týdnů, v případě porodu dvou a více dětí má žena právo na 37 týdnů. Zaměstnankyně na MD nastupuje obvykle začátkem 6. týdne před očekávaným termínem porodu, nejdříve však začátkem 8. týdne. V případě předčasného narození dítěte, kdy žena nestihne vyčerpat období 6 týdnů před porodem, se délka MD nekrátí a žena má právo na vyčerpání celých 28 (resp. 37) týdnů. Ovšem v případě, kdy by před porodem bylo vyčerpáno méně času z jiných důvodů, ženě po narození dítěte přísluší pouze 22 týdnů (resp. 31). Při převzetí dítěte do péče nahrazující péči rodičů je období pro nárok MD stejné, tedy 22 týdnů (resp. 31), maximálně však do 1 roku věku dítěte. Čerpání MD v souvislosti s porodem je povinné a nemůže být nikdy kratší než 14 týdnů a zároveň nesmí nikdy skončit či být přerušeno do posledního dne 6. týdne po porodu.¹³⁷

Během celé podpůrné doby je zaměstnavatel povinen zaměstnankyni omluvit z její nepřítomnosti. Žena nesmí vykonávat činnost a nepřísluší jí plat, mzda, ani jejich náhrady za tu práci, za kterou je na MD. Čerpá však dávku nemocenského pojištění, a to peněžitou pomoc v mateřství. Pokud jí na tuto finanční podporu nevznikl nárok z podmínek daných zákonem, pobírá rovnou rodičovský příspěvek. Žena může pracovat i při MD a může se zaměstnavatelem uzavřít dohodu o provedení práce či dohodu o pracovní činnosti, pracovní náplň se ale musí lišit od té z hlavního pracovního poměru a může se tak stát až po období šestinedělí.¹³⁸

¹³⁷ Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce

¹³⁸ ŠTĚPÁNKOVÁ, Martina. ANALÝZA – mateřská, rodičovská dovolená, čerpání peněžité pomoci v mateřství, rodičovského příspěvku. [online]. Praha: Gender Studies, 2010. [cit. 2018-04-07]. Dostupné z: <http://genderstudies.cz/download/ANALYZA.pdf>

Peněžitá pomoc v mateřství

Nárok na výplatu dávky peněžité pomoci v mateřství (dále jen PPM) vzniká za splnění dvou základních podmínek. Žadatel se účastnil nemocenského pojištění alespoň po dobu 270 dnů v posledních dvou letech před dnem, kdy je dávka přiznávána, a zároveň se účastní nemocenského pojištění v den nástupu na PPM, nebo u něj trvá ochranná lhůta ze skončeného nemocenského pojištění. U OSVČ je třetí podmínkou účast na nemocenském pojištění jako OSVČ během období alespoň 180 dnů v posledním roce přede dnem začátku pobírání dávky.¹³⁹ Do doby, která se počítá jako účast na nemocenském pojištění, se započítává i studium jen v případě, kdy jej student úspěšně ukončí a zahájí výdělečnou činnost. Zaměstnáním se účastní pojištění, ale pokud by nesplnil podmínku 270 dnů, započte se i doba studia v posledních dvou letech před nástupem na PPM.¹⁴⁰

Od roku 2009 zákon umožňuje, aby se matka v péči o dítě na základě písemné dohody střídala se svým manželem či otcem dítěte. Nárok na pobírání PPM je u muže podmíněn stejnými požadavky ohledně účasti na nemocenském pojištění jako u matky a při péči o dítě se u něj jedná o čerpání již dovolené rodičovské, nikoliv mateřské. Střídání je umožněno od začátku 7. týdne po porodu a jeho četnost není omezena, podmínkou je pouze trvání péče otce či manžela po dobu alespoň 7 kalendářních po sobě jdoucích dnů. Výplata PPM je v jednom okamžiku vždy možná pouze jednomu rodiči dle jeho nemocenského pojištění. Dávku lze pobírat nejdéle do jednoho roku věku dítěte od jeho porodu, při převzetí dítěte do náhradní péče maximálně do 7 let věku a 31 týdnů.¹⁴¹

Výše PPM činí 70 % redukovaného denního vyměřovacího základu (dále jen DVZ) za kalendářní den. DVZ se vypočítá jako příjem pojištěnce obvykle za posledních 12 měsíců před měsícem nastoupení na PPM¹⁴² vydělený počtem započitatelných kalendářních dnů tohoto rozhodné období. Výsledný průměrný denní příjem dále podléhá redukci, jež je stanovena třemi hranicemi. V případě PPM se částka do první redukční

¹³⁹ Nemocenské pojištění v roce 2018. Ministerstvo práce a sociálních věcí [online].

¹⁴⁰ Peněžitá pomoc v mateřství: Rodičovský příspěvek [online]. Praha: Úřad práce ČR, 2014. ISBN 978-80-87039-37-3. [cit. 2018-04-07]. Dostupné z: https://portal.mpsv.cz/upcr/letaky/ppm_rp_2015.pdf

¹⁴¹ Nemocenské pojištění v roce 2018. Ministerstvo práce a sociálních věcí [online].

¹⁴² DVZ se využívá u výpočtu všech dávek z nemocenského pojištění, nejen u PPM

hranice započítá 100 % DVZ, částka mezi první a druhou 60 %, částka mezi druhou a třetí 30 % a k části nad třetí redukční hranici se nepřihlíží.¹⁴³

Redukční hranice upravuje MPSV vždy k 1. lednu, kdy za rok 2016 činila:

- redukční hranice 901 Kč (pro rok 2018 je 1 000 Kč);
- redukční hranice 1 351 Kč (pro rok 2018 je 1 499 Kč);
- redukční hranice 2 701 Kč (pro rok 2018 je 2 998 Kč).¹⁴⁴

5.2.1.2 Rodičovská dovolená a rodičovský příspěvek

Rodičovská dovolená

K prohloubení péče o dítě mohou žena i muž čerpat rodičovskou dovolenou (dále jen RD). Zaměstnankyně ji může čerpat po skončení MD, u muže ji lze čerpat ihned po narození dítěte. Zaměstnavatel je povinen umožnit odchod na RD ve zvoleném rozsahu, nejdéle ji ale zaměstnankyně a zaměstnanec mohou čerpat do tří let věku dítěte. Muž ani žena nemusí RD vybrat v celku, během péče o dítě se mohou střídát či být na RD oba najednou. V takovém případě by ale nárok na dávku státní sociální podpory – rodičovský příspěvek připadl pouze na jednoho z rodičů. Během období RD zaměstnankyni ani zaměstnanci nenáleží mzda, plat, ani jejich náhrady z pracovní činnosti, z které čerpají RD. Mají ale nárok na poskytnutí rodičovského příspěvku.¹⁴⁵

Rodičovský příspěvek

Tato dávka státní sociální podpory slouží jako pomoc rodiči, který během celého kalendářního měsíce osobně celodenně a řádně pečuje o dítě, jež je nejmladší v rodině, a to až do vyčerpání stanovené částky, nejdéle však do 4 let věku dítěte. K určení nároku a výše rodičovského příspěvku (dále jen RP) je rozhodující výše DVZ pro určení PPM nebo

¹⁴³ Peněžitá pomoc v mateřství: Rodičovský příspěvek [online].

¹⁴⁴ Rodičovský příspěvek. Integrovaný portál MPSV [online]. 2018 [cit. 2018-04-07]. Dostupné z: http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/rodicovsky_prisp

¹⁴⁵ ŠTĚPÁNKOVÁ, Martina. ANALÝZA – mateřská, rodičovská dovolená, čerpání peněžitě pomoci v mateřství, rodičovského příspěvku. [online].

nemocenské v souvislosti s porodem či převzetím dítěte.¹⁴⁶ V letošním roce vstoupila v platnost novela zákona o státní sociální podpoře¹⁴⁷ a do poskytování rodičovského příspěvku přinesla řadu změn, týkajících se zejména možnosti rychlejšího čerpání. Vzhledem ke zkoumanému období této diplomové práce níže uvedu podmínky platné k roku 2016, pro zasazení do aktuálního kontextu uvedu i ty současné.

Podmínky platné pro sledované období

Celková částka RP k vyčerpání činila 220 000 Kč i v případě vícečetného porodu a byly stanoveny 3 maximální měsíční výše RP dle vazby na DVZ¹⁴⁸:

- 70 % 30násobku DVZ bylo menší nebo rovno 7 600 Kč, RP pak činil maximálně tuto výši;
- 70 % 30násobku DVZ bylo vyšší než 7 600 Kč, RP mohl být v rozmezí 7 600 Kč až 11 500 Kč (nejrychlejší varianta čerpání do dvou let dítěte);
- DVZ nešel určit ani u jednoho z rodičů¹⁴⁹, RP byl pak pevně určen 7 600 Kč do devátého měsíce věku dítěte, poté 3 800 Kč do 4 let věku dítěte.¹⁵⁰

Podmínky platné od 1. ledna 2018

Celková částka u jednoho dítěte činí 220 000 Kč. V případě vícečetného porodu je možné vyčerpat celkovou částku 330 000 Kč. Měsíční maximální výše RP jsou stanoveny následovně:

- u 70 % 30násobku DVZ vyšším než 7 600 Kč se zrušilo omezení horní hranice ve výši 11 500 Kč a je možné RP čerpat až do výše odpovídající PPM, u vícečetného porodu lze provést volbu až do výše 1,5násobku PPM (nejrychlejší možnost čerpání na půl roku);

¹⁴⁶ Rodičovský příspěvek. Integrovaný portál MPSV [online].

¹⁴⁷ Zákon č. 200/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony

¹⁴⁸ V případě, že DVZ lze stanovit u obou rodičů, vychází se z toho vyššího, aniž by rodič s vyšším DVZ o RP žádal, či ho pobíral.

¹⁴⁹ V případě, kdy muž ani žena nejsou účastníci nemocenského pojištění, např. jsou nezaměstnaní nebo se jako OSVČ pojištění neúčastní.

¹⁵⁰ Peněžitá pomoc v mateřství: Rodičovský příspěvek [online].

- pokud je 70 % 30násobku DVZ nižší nebo rovno 7 600 Kč nebo DVZ nelze určit, rodič volí výši RP až do částky 7 600 Kč měsíčně, v případě vícečetného porodu až do částky 11 400 Kč měsíčně.¹⁵¹

Výši RP lze měnit jednou za 3 měsíce, avšak změnu je oprávněn provést jen rodič, který na RP uplatňuje nárok. Příjem rodiny se nesleduje a rodič při současném nároku na RP může zlepšovat finanční situaci rodiny výdělečnou činností, podmínkou je ale zajištění péče o dítě jinou zletilou osobou. V případě narození mladšího dítěte nárok na RP na starší dítě zaniká.¹⁵²

Následující tabulka č. 3 znázorňuje podíl mužů na celkových příjmech rodičovského příspěvku v České republice. Lze vyzorovat, že jejich zastoupení mírně roste, ovšem i v roce 2016 se stále jednalo o méně než 2 % z celkových příjemců. V absolutním vyjádření se z celkové počtu příjemců 274 325 jednalo o 5 182 mužů.¹⁵³

Tabulka č. 3: Podíl mužů na příjemcích rodičovského příspěvku v ČR

	2001	2004	2007	2010	2013	2016
Muži na rodičovské dovolené	0,79 %	1,22 %	1,43 %	1,60 %	1,78 %	1,89 %

Zdroj: MPSV, vlastní výpočet¹⁵⁴

5.2.1.3 Přídavek na dítě

Přídavek na dítě představuje základní a dlouhodobou dávkou státní sociální podpory, která je určena nízkopříjmovým rodinám s dětmi. Od 1. ledna 2018 došlo i v případě této dávky k úpravám podmínek a nyní je tak dostupná většímu počtu rodin. Předchozí nárok byl testován příjmem do 2,4násobku životního minima, v současnosti se hranice zvýšila na 2,7násobek. Přídavek je poskytován ve třech výších podle věku dítěte a nově také ve dvou výměrách, kdy na vyšší dávku mají nárok rodiny, kde má alespoň jeden

¹⁵¹ Rodičovský příspěvek. Integrovaný portál MPSV [online].

¹⁵² tamtéž

¹⁵³ Vybrané údaje o sociálním zabezpečení – 2016. ČSÚ [online]. 2017. [cit. 2018-04-08]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/vybrane-udaje-o-socialnim-zabezpeceni-2016>

¹⁵⁴ Počet příjemců rodičovského příspěvku podle pohlaví, Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]. 2018 [cit. 2018-04-07]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/10543>

rodič příjem z výdělečné činnosti či z určitých dávek. Dříve se posuzoval příjem rodiny za celý předchozí kalendářní rok, nově pouze za předchozí kalendářní čtvrtletí.¹⁵⁵

Tabulka č. 4: Výše přídatku na dítě dle věku a příjmu rodiny v Kč

Věk nezaopatřeného dítěte	základní výměra	zvýšená výměra (od 1. ledna 2018)
do 6 let	500	800
od 6 do 15 let	610	910
od 15 do 26 let	700	1000

Zdroj: MPSV, vlastní zpracování¹⁵⁶

5.2.1.4 Porodné

Dávka státní sociální podpory jednorázově přispívá nízkopříjmovým rodinám na náklady souvisejícím s narozením potomka. Nárok se testuje na rodinném příjmu, který v kalendářním čtvrtletí předcházející narození dítěte musí být nižší než 2,7násobek životního minima rodiny. Porodné se vyplácí pouze na dvě děti, kdy výše dávky pro první narozené dítě činí 13 000 Kč a pro druhé dítě 10 000 Kč.¹⁵⁷

5.2.1.5 Ostatní přímé finanční nástroje

Vyrovňovací příspěvek v těhotenství a mateřství

Příspěvek se poskytuje zaměstnankyni, která byla z důvodu těhotenství nebo mateřství dočasně přeložena na jinou pracovní pozici a bez svého zavinění získává nižší finanční ohodnocení. Na dávku vyrovnávacího příspěvku v těhotenství a mateřství (dále jen VPTM) mají nárok těhotné zaměstnankyně, zaměstnankyně do ukončeného 9. měsíce od narození potomka a kojící zaměstnankyni, jestliže práce, kterou vykonávaly dříve, je těmto ženám zakázána nebo dle lékaře ohrožuje jejich zdraví. Těhotným je VPTM vyplácen nejdéle do šestého týdne před stanoveným termínem porodu, poté ženy nastupují na PPM. Po narození dítěte se příspěvek vyplácí maximálně do 9. měsíce a u žen, které byly kvůli kojení převedeny na jinou pozici, i během celé doby kojení. Výše VPTM se

¹⁵⁵ Státní sociální podpora. Ministerstvo práce a sociálních věcí [online].

¹⁵⁶ tamtéž

¹⁵⁷ Porodné. Integrovaný portál MPSV [online]. 2016. [cit. 2018-04-08]. Dostupné z: <http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/porodne>

rovná rozdílů mezi redukováným DVZ ke dni přeložení ženy na novou práci a jejímu průměrnému dennímu započitatelnému příjmu po tomto převedení.¹⁵⁸

Ošetřovné

Ošetřovné je dávkou nemocenského pojištění, jež se poskytuje zaměstnanci pečujícímu o nemocného člena domácnosti či o zdravé dítě mladší 10 let, které je doma z důvodu uzavření školského nebo dětského zařízení. Dítěti také mohla být nařízena karanténa nebo rodič, který o něj jinak pečuje, sám onemocněl. Dávku je možné pobírat nejdéle 9 kalendářních dnů. U osamělého zaměstnance pečujícího alespoň o jedno dítě bez ukončené povinné školní docházky do 16 let činí podpůrná doba nejdéle 16 dnů. Výše ošetřovného se také stanovuje dle redukováného DVZ. Oproti PPM se z první hranice započítává jen 90 % a na kalendářní den činí 60 % DVZ.¹⁵⁹

Příspěvek na bydlení

Prostřednictvím této dávky státní sociální podpory stát přispívá na bydlení rodinám a jednotlivcům s nízkými příjmy. Nárok na dávku vzniká vlastníkově či nájemci bytu, jestliže 30 % (v Praze 35 %) příjmů domácnosti nestačí k pokrytí nákladů na bydlení a současně těchto 30 % (v Praze 35 %) příjmů domácnosti je nižší než příslušné uzákoněné normativní náklady¹⁶⁰. Poskytování příspěvku se testuje na příjmech domácnosti a nákladech na bydlení zaplacených v předchozím kalendářním čtvrtletí. Nárok se stanovuje dle příjmu všech posuzovaných osob, které v daném bytě mají hlášen trvalý pobyt.¹⁶¹

Pohřebné

Na netestovanou dávku SSP má nárok jedinec, který vypravil pohřeb nezaopatřenému dítěti, případně osobě, která byla rodičem nezaopatřeného dítěte.

¹⁵⁸ Vyrovňovací příspěvek v těhotenství a mateřství. Česká správa sociálního zabezpečení [online]. 2017 [cit. 2018-04-08]. Dostupné z: <http://www.cssz.cz/cz/nemocenske-pojisteni/davky/vyrovnavaci-prispevek-v-tehotenstvi-a-materstvi.htm>

¹⁵⁹ Nemocenské pojištění v roce 2018. Ministerstvo práce a sociálních věcí [online].

¹⁶⁰ Průměrné celkové náklady na bydlení podle velikosti obce a počtu členů domácnosti.

¹⁶¹ Státní sociální podpora. Ministerstvo práce a sociálních věcí [online].

Podmínkou je trvalý pobyt zemřelé osoby na území ČR ke dni úmrtí. Pohřebné představuje jednorázový příspěvek ve výši 5 000 Kč.¹⁶²

Otcovská poporodní péče

Poslední dávkou přímé finanční podpory rodinám je dávka otcovské poporodní péče, tzv. otcovské. Tato dávka byla v ČR nově zavedena od 1. ledna 2018 a tedy nespadá do sledovaného období, pro dotvoření představy o současné české rodinné politice ale považují za správné dávku zmínit. Nárok na ni má otec, který pomáhá s péčí o dítě, v případě náhradní péče má nárok i žena. Pro splnění nároku je nutný nástup na otcovskou během 6 týdnů ode dne porodu (případně den převzetí dítěte do 7 let věku). Otec musí být v době nástupu pojištěnec nemocenského a při čerpání využívá rodičovskou dovolenou. Podpůrná doba činí nejdéle 1 týden bez možnosti přerušení, a to i v případě vícečetného porodu. Výpočet výše dávky je totožný jako u PPM.¹⁶³

5.2.2 Přímá finanční podpora rodin ve Švédsku

5.2.2.1 Rodičovská dovolená a rodičovský příspěvek (Föräldrapenning)

V porovnání s Českou republikou není ve Švédsku rozlišována mateřská dovolená a dovolená rodičovská. V souvislosti s narozením dítěte mohou rodiče čerpat 18 měsíců rodičovské dovolené, z čehož je 16 měsíců (480 dní) placených formou rodičovského příspěvku. Žena může nastoupit na rodičovskou dovolenou maximálně 60 dní před očekávaným termínem porodu, přičemž poslední dva týdny před a po porodu je povinná zůstat doma na RD mimo pracovní proces.¹⁶⁴

Rodičovský příspěvek slouží jako podpora příjmu rodiči, který zůstal s dítětem doma a nemůže tak vykonávat pracovní činnost, hledat si práci či studovat. Rodiče mohou péči o dítě vzájemně sdílet, kdy každému náleží čerpání rodičovského příspěvku ve výši 240 dní. Matka s otcem mezi sebou mohou dny libovolně převádět, s výjimkou dnů vyhrazených pro každého z nich v rámci tzv. mummy/daddy months. U dětí narozených do

¹⁶² tamtéž

¹⁶³ Nemocenské pojištění v roce 2018. Ministerstvo práce a sociálních věcí [online].

¹⁶⁴ DUVANDER, Ann-Zofie and Linda Haas and C. Philip Hwang. Sweden. [online]. 2017. [cit. 2018-04-08]. Dostupné z: http://www.leavenetwork.org/fileadmin/Leavenetwork/Country_notes/2017/Sweden_2017_FINAL_corr2.pdf

konce roku 2015 bylo pro každého z rodičů vyhrazeno 60 dní, od roku 2016 jsou to nově 3 měsíce. Pokud je dítě přiděleno do péče pouze jednoho z rodičů, náleží mu celých 480 dnů. Z celkových 480 dní je prvních 390 dní placených ve výši 77,6 % předchozího pracovního příjmu, který je omezen ročním stropem 10násobku základní cenové hladiny, jež v roce 2016 představoval 443 000 SEK. Zbýlých 90 dní je vyplácena minimální částka založená na univerzálním principu ve výši 180 SEK za den. Podmínkou pro možnost pobírání příspěvku založeného na pracovním příjmu je předchozí pracovní výdělek v minimální výši 250 SEK za den¹⁶⁵ v období 240 dnů před narozením dítěte. Pokud rodič nesplňuje jedno z kritérií, tedy před narozením dítěte dosahoval nižšího denního pracovního příjmu, byl zaměstnaný méně než 240 dnů, nebo nebyl zaměstnaný vůbec, je mu umožněno čerpat rodičovský příspěvek v základní fixní výši 250 SEK¹⁶⁶ za den, kdy z celkových 480 dnů je posledních 90 opět vyplácena minimální částka 180 SEK denně.¹⁶⁷

Při vícečetném porodu se rodičovský příspěvek u každého dítěte prodlužuje o 180 dnů, kdy 90 dnů se vyplácí částka v návaznosti na předchozí pracovní příjem a zbylých 90 dnů se vyplácí minimální fixní částka 180 SEK za den. U dětí narozených do konce roku 2013 mohou rodiče placenou rodičovskou dovolenou využít až do osmi let věku dítěte nebo do konce roku, kdy dítě dokončí 1. ročník povinné školní docházky. Záleží, jaká ze situací nastane dříve. Počínaje dětmi narozenými od 1. ledna 2014 mohou rodiče RD čerpat až do okamžiku, kdy dítě dosáhne věku 12 let, ovšem od jeho 4. narozenin si mohou ponechat a vyčerpat pouze 96 dnů, zbylé dny by následně propadly.¹⁶⁸

Právo na rodičovskou dovolenou a rodičovský příspěvek vzniká i při adopci dítěte, kdy výpočet dávky a podmínky pro rozdělení dnů mezi rodiče jsou stejné jako při narození dítěte. U dětí, které náhradní rodiče přijali do péče do konce roku 2013, může být čerpána dovolená a příspěvek až do 10 let věku dítěte. Pokud k adopci došlo 1. ledna 2014 či později, nárok se prodlužuje až do 12 let, ovšem jestliže rodiče mají v péči dítě déle než 4 roky, mohou poté čerpat pouze 96 dnů.¹⁶⁹

¹⁶⁵ do konce roku 2015 225 SEK

¹⁶⁶ do konce roku 2015 225 SEK

¹⁶⁷ Government Offices of Sweden. Social insurance in Sweden [online].

¹⁶⁸ DUVANDER, Ann-Zofie and Linda Haas and C. Philip Hwang. Sweden. [online]

¹⁶⁹ About parental benefits upon adoption. Försäkringskassan [online]. 2017. [cit. 2018-04-08]. Dostupné z: <https://www.forsakringskassan.se/>

Délka rodičovské dovolené je místo týdnů či měsíců počítána v kalendářních dnech a její čerpání je díky tomu velmi flexibilní. Rodič, který před odchodem na RD běžně pracoval o víkendu, může rodičovský příspěvek pobírat i v těchto dnech. Placené dny dovolené mohou rodiče využít v plné částce a být tak s dítětem po celý den doma. Čerpání dovolené je však možné i z $\frac{3}{4}$, $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$ nebo $\frac{1}{8}$, kdy se výše příspěvku upraví dle využitého doby rodičovské. Mnoho rodičů díky flexibilnímu dělení využívá částečných pracovních úvazků pro brzký návrat zpět do pracovního procesu a prodlužují si tak dobu, které mohou s dítětem strávit doma. V období do jednoho roku života dítěte mohou rodiče využít tzv. double days, kdy během 30 dnů mají nárok podílet se na péči oba rodiče současně. Při čerpání double days se ale využitá dovolená počítá za každého z nich a celkově se jim tak z fondu dnů odečte 60. Rodiče nemohou zůstat společně doma tehdy, kdy jeden pečuje o dítě v rámci vyhrazených dnů.¹⁷⁰

V porovnání s Českou republikou švédští muži využívají rodičovskou dovolenou podstatně více. Podíl mužů na celkových vyplacených dnech rodičovského příspěvku zachycuje tabulka č. 5 níže. Můžeme pozorovat, že podíl mužů během sledovaného období rostl a oproti roku 2000 se v roce 2016 více než zdvojnásobil.

Tabulka č. 5: Podíl mužů na dnech vypláceného rodičovského příspěvku ve Švédsku

	2000	2005	2010	2015	2016
Muži na rodičovské dovolené	12 %	20 %	23 %	26 %	27 %

Zdroj: Statistics Sweden¹⁷¹

5.2.2.2 Dočasný rodičovský příspěvek (Tillfällig föräldrapenning)

Dočasný rodičovský příspěvek vycházející z rodičovského pojištění je obdobou české dávky ošetřovného. Slouží rodičům, kteří nemohou pracovat či si práci hledat z důvodu péče o nemocné dítě od jeho 8 měsíců do 12 let věku. Příspěvek se vztahuje i na situace, kdy je osoba běžně pečující o dítě sama nemocná, a to ať už se jedná o jednoho z rodičů či například o chůvu dítěte. Nárok na pobírání příspěvku vzniká i nerodinným

¹⁷⁰ Parental benefit, Försäkringskassan [online]. 2017. [cit. 2018-04-08]. Dostupné z: <https://www.forsakringskassan.se/>

¹⁷¹ Women and men in Sweden: Facts and figures 2016, [online]. Örebro: Statistics Sweden, Population Statistics Unit, 2016. ISBN 978-91-618-1645-3, [cit. 2018-04-08]. Dostupné z: https://www.scb.se/Statistik/_Publikationer/LE0201_2015B16_BR_X10BR1601ENG.pdf

příslušníkům, kteří s nemocným dítětem zůstali doma a museli tak přerušit pracovní činnost. Výše dočasného rodičovského příspěvku odpovídá 77,6 % příjmu a jeho maximální roční strop činí 7,5násobek základní cenové hladiny. Maximální strop po rok 2016 představoval 332 250 SEK. Doba poskytování dávky je pro každé dítě 120 dní ročně. Posledních 60 dní se však uznává jen tehdy, pokud je nemocné samo dítě, a tedy nestačí, že je nemocný pouze jeho běžný pečovatel.¹⁷² V některých případech se nárok na pobírání dávky uplatňuje i u dětí starších 12 let. Přechodný rodičovský příspěvek se poskytuje i při péči o nemocné dítě do 16 let. Nemoc ale musí být dlouhodobějšího charakteru a musí vyžadovat zvláštní péči, což je nutno doložit potvrzením dětského lékaře. Výše příspěvku se pak poskytuje jak v plné, tak i v poměrné výši 1/8, 1/4, 1/2 či 3/4 v závislosti na vybraném pracovním volnu, které rodič využil.¹⁷³

Jiný typ dočasného rodičovského příspěvku se poskytuje v souvislosti s narozením dítěte a představuje obdobnou verzi české otcovské. Jedná se o dočasnou rodičovskou dovolenou v délce 10 dní (10 dagar), která je možná uplatnit během 60 dní od okamžiku, kdy se matka s dítětem vrátila z porodnice domů. Pokud je matka samoživitelka, nárok na dávku vzniká i osobě z blízkého příbuzenstva. Dávka odpovídá 77,6 % denního pracovního příjmu a díky flexibilnímu výběru je možné si dovolenou prodloužit, jelikož rodič se může rozhodnout i pro 3/4, 1/2, 1/4 či 1/8 výše denní dávky. V případě vícečetného porodu se dovolená prodlužuje o 10 dní za každé dítě a nárok na ni vzniká i při adopci dítěte mladšího 10 let. Pokud by se při adopci oba rodiče rozhodli dovolené využít, každý může zůstat doma po dobu 5 dní. Nárok na dočasnou rodičovskou dovolenou je podmíněn odváděním rodičovského pojištění a pobytem dítěte na území Švédska.¹⁷⁴ V roce 2016 dočasný RP v souvislosti s narozením dítěte či adopcí využilo přibližně 75 % rodičů, z čehož 1,1 % tvořily ženy.¹⁷⁵

5.2.2.3 Dávka v těhotenství (Graviditetspenning)

Ochrana těhotných žen, které nemohou pracovat z důvodu fyzicky náročné práce či rizikového pracovního prostředí a zároveň nemohou být přeloženy na jinou pracovní

¹⁷² Government Offices of Sweden. Social insurance in Sweden [online].

¹⁷³ Care of a sick child (VAB). Försäkringskassan [online]. 2017. [cit. 2018-04-08]. Dostupné z: <https://www.forsakringskassan.se/>

¹⁷⁴ 10 days at birth of child. Försäkringskassan [online]. 2017. [cit. 2018-04-08]. Dostupné z: <https://www.forsakringskassan.se/>

¹⁷⁵ DUVANDER, Ann-Zofie and Linda Haas and C. Philip Hwang. Sweden. [online]

pozici, probíhá prostřednictvím dávky v těhotenství. Nastávající matka může omezit pracovní činnost i částečně, a to na úrovni $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$ nebo $\frac{3}{4}$ denní pracovní doby, kdy poté výše dávky odpovídá využití procentní výměře. Nárok na těhotenskou dávku je podmíněn úplnou či částečnou ztrátou pracovního příjmu a předchozí účastí na rodičovském pojištění. Výše odpovídá 77,6 % denního příjmu, přičemž její maximální hranice činí 714 SEK za jeden den. Pokud žena vykonává fyzicky náročnou práci, nárok na těhotenskou dávku vzniká nejdříve 60 dní před plánovaným termínem porodu a je vyplácena nejdéle do 11. dne před tímto dnem. Posledních 10 dní žena může využít pracovní dovolené nebo dovolené rodičovské s využitím rodičovského příspěvku. V případě, kdy zaměstnavatel nastávající matce zakáže pokračovat v pracovním procesu z důvodu rizikového pracovního prostředí, má žena nárok na těhotenskou dávku od data, kdy byl zákaz vystaven. Nejdéle však do 11. dne před plánovaným termínem porodu.¹⁷⁶ V roce 2016 příspěvek využilo přibližně 23 % žen v průměrné délce 39 dní.¹⁷⁷

5.2.2.4 Příspěvek na adopci (Adoptionsbidrag)

Příspěvek na adopci představuje univerzální dávku poskytující finanční pomoc k částečnému pokrytí nákladů při adoptování dítěte ze zahraničí mladšího 10 let. Podmínkou je trvalé bydliště rodičů na území Švédska v momentě oficiálního uznání adopce příslušnými orgány a skutečným přijetím dítěte do péče. Výše příspěvku v současnosti činí 75 000 SEK za každé dítě. U dětí, které byly adoptovány do konce roku 2016, částka činí 40 000 SEK.¹⁷⁸

5.2.2.5 Přídavek na dítě (Barnbidrag)

Ve Švédsku jsou všechny rodiny s dětmi finančně podporovány prostřednictvím přídavku na dítě. Oproti České republice se jedná o dávku univerzální a netestovanou na příjmech rodiny. Při narození dítěte se přídavek poskytuje automaticky v prvním měsíci od porodu, v případě adopce se jedná o měsíc udělení dítěte do péče. Nejdéle je dávka vyplácena do 16 let věku dítěte, ovšem pokud se dítě dále vzdělává a pokračuje ve školní

¹⁷⁶ Pregnancy benefit. Försäkringskassan [online]. 2017. [cit. 2018-04-08]. Dostupné z: <https://www.forsakringskassan.se/>

¹⁷⁷ DUVANDER, Ann-Zofie and Linda Haas and C. Philip Hwang. Sweden. [online]

¹⁷⁸ Your social security rights in Sweden. European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion [online]. 2017. [cit. 2018-04-08]. Dostupné z: ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=13776&langId=en

docházce, může rodina pobírat studijní tzv. prodloužený přídavek (Förlängt barnbidrag), a to až do června roku, kdy dítě dovrší 20 let. Od 1. března 2014 se přídavek mezi dva pečující rodiče rozděluje poměrem 50:50. Pokud o dítě pečuje pouze jeden z rodičů, získává celou částku. Rodiny s dvěma a více dětmi, které splňují podmínky pro nárok na přídavek na dítě, pobírají tzv. doplňkový rodinný přídavek (Flerbarnstillägg). Přídavek na dítě, prodloužený příspěvek z důvodu studia i doplňkový rodinný přídavek jsou osvobozeny od daně z příjmu. Výši přídavku na dítě a velkého rodinného přídavku platné pro rok 2016 zobrazuje Tabulka č. 6 níže. V letošním roce byla částka přídavku na dítě a velkého rodinného přídavku navýšena. Změny zobrazuje tabulka v Příloze č. 2.¹⁷⁹

Tabulka č. 6: Měsíční výše přídavku na dítě a doplňkového rodinného přídavku v roce 2016

Počet dětí	Přídavek na dítě	Doplňkový rodinný přídavek	Celkem
1	1 050 SEK	-	1 050 SEK
2	2 100 SEK	150 SEK	2 250 SEK
3	3 150 SEK	604 SEK	3 754 SEK
4	4 200 SEK	1 614 SEK	5 814 SEK
5	5 250 SEK	2 864 SEK	8 114 SEK
6	6 300 SEK	4 114 SEK	10 414 SEK

Zdroj: Försäkringskassan, vlastní zpracování¹⁸⁰

5.2.2.6 Příspěvek na bydlení pro rodiny s dětmi (Bostadsbidrag till barnfamiljer)

V rámci švédského sociálního systému stát nízkopříjmovým rodinám s dětmi pomáhá nést náklady na bydlení prostřednictvím přídavku na bydlení. Jedná se tedy o dávku testovanou na příjmech rodiny, kdy rodina musí vynakládat náklady spojené s bydlením více než 1 400 SEK měsíčně. Podmínkou je trvalé bydliště na daném místě a přítomnost alespoň jednoho dítěte mladšího 18 let v domácnosti. V případě, kdy dítě studuje a rodiče na něj pobírají prodloužený příspěvek, má rodina na tento přídavek stále nárok. Výše přídavku na bydlení se odvíjí od příjmu rodiny, od počtu dětí žijících v domácnosti, na celkových vynaložených nákladech na bydlení a na velikosti užité plochy bytu či domu.¹⁸¹

¹⁷⁹ Child allowance. Försäkringskassan [online]. 2017. [cit. 2018-04-08]. Dostupné z: <https://www.forsakringskassan.se/>

¹⁸⁰ tamtéž

¹⁸¹ Housing allowance for families with children. Försäkringskassan [online]. 2017. [cit. 2018-04-08]. Dostupné z: <https://www.forsakringskassan.se/>

5.2.2.7 Podpora výživného (Underhållsstöd)

Stát osamělým rodičům poskytuje finanční pomoc prostřednictvím podpory výživného v případě, pokud druhý rodič, kterému vzniká povinnost platit výživné na své dítě, neplatí vůbec, platí méně či neplatí dle dohodnutých pravidel. Dávka se poskytuje tomu rodiči, které vychovává dítě mladší 18 let a zároveň s ním žije v jedné domácnosti. Při střídavé péči dávku mohou nárokovat oba rodiče s nízkými příjmy, podmínkou je ale výchova dítěte během alespoň 12 dnů v měsíci. Výše příspěvku se odvíjí od příjmu rodiče a počtu vychovávaných dětí, maximální měsíční částka při střídavé péči však představuje 786 SEK pro každého z nich. Pokud je dítě v péči pouze jednoho z rodičů a druhý rodič výživné na své dítě neplatí vůbec, podpora výživného dosahuje maximální měsíční výše 1 573 SEK do doby, kdy je dítěti 15 let, poté se částka zvyšuje na 1 723 SEK.¹⁸²

5.3 Nástroje nepřímé finanční podpory rodin

5.3.1 Nepřímá finanční podpora rodin v ČR

Podpora prostřednictvím daňového systému tkví v principu zajištění soběstačnosti rodiny, snížení závislosti na sociálních dávkách a ponechání více peněžních prostředků v rozpočtu domácnosti. Daňová podpora souvisí s pracovním příjmem a nesnižuje tak motivaci k zajištění vlastních finančních zdrojů. Nepřímá finanční podpora rodin v České republice probíhá prostřednictvím daňových opatření vycházejících ze zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů.¹⁸³

Sleva na dani na manželku/manžela

Sleva se uplatňuje na manželku či manžela, jenž žije s poplatníkem v jedné domácnosti a nedosahuje vlastních příjmů přesahujících 68 000 Kč za zdaňovací období představující jeden kalendářní rok. Slevu na dani je možné uplatnit jednou ročně během zdaňovacího období ve výši 24 840 Kč. Pokud je manžel či manželka osobou se zdravotním postižením držící průkaz ZTP/P, výše slevy činí dvojnásobek. Uplatnění slevy

¹⁸² Maintenance support when the child lives with you. Försäkringskassan [online]. 2017. [cit. 2018-04-08]. Dostupné z: <https://www.forsakringskassan.se/>

¹⁸³ HÖHNE, Sylva. *Podpora rodin s dětmi a vliv peněžních transferů na formu rodinného soužití*. Praha: VÚPSV, 2008. 63 str. ISBN 978-80-87007-93-8, str. 15

je možné pouze při manželském svazku a nelze ji využít pro druhu či družku, přičemž poskytování úlevy není přímo navázáno na přítomnost dětí v rodině.¹⁸⁴

Daňové zvýhodnění na vyživované dítě

Daňový poplatník může využít daňového zvýhodnění na vyživované dítě, které s ním žije ve společné domácnosti. Zvýhodnění lze uplatnit formou daňového bonusu, slevy na dani či kombinací obou zmíněných forem. Je-li dítě vyživováno v jedné domácnosti oběma rodiči, tedy dvěma poplatníky, daňové zvýhodnění lze uplatnit během zdaňovacího období pouze u jednoho z nich. Pokud je ve vícečetné domácnosti vyživováno několik dětí, posuzování pro účel daňového zvýhodnění probíhá společně.¹⁸⁵ Tabulka č. 7 zobrazuje výši daňového zvýhodnění pro rok 2016 a 2018.

Tabulka č. 7: Výše ročního daňového zvýhodnění pro rok 2016 a 2018 v Kč

Rok	2016 ¹⁸⁶	2018
Sleva na první dítě	13 404	15 204
Sleva na druhé dítě	17 004	19 404
Sleva na třetí a každé další dítě	20 604	24 204

Zdroj: Podnikatel.cz, vlastní zpracování¹⁸⁷

Sleva na dani pro rodiče za umístění dítěte

Tzv. školkovné může využít rodič, který se zapojí do pracovního procesu. Slevu na dani z příjmu rodič uplatní za umístění vyživovaného potomka do zařízení péče o děti v předškolním věku. Sleva se uplatňuje za každé vyživované dítě a její maximální výše představuje částku minimální mzdy, která v roce 2016 činila 9 900 Kč a v roce 2018 činí 12 200 Kč. V souvislosti se slevou na dani pro rodiče za umístění dítěte se za předškolní zařízení považuje: mateřská škola, obdobné zařízení v zahraničí, dětské skupiny a soukromé zařízení provozované na základě živnostenského listu.¹⁸⁸

¹⁸⁴ Finanční podpora rodiny. MPSV [online]. [cit. 2018-04-10]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/29590/Financni_podpora_rodiny_na_web.pdf

¹⁸⁵ tamtéž

¹⁸⁶ platné od 1. května 2016, do 30. dubna 2016 platila sleva na druhé dítě 15 804 Kč, na třetí a každé další 17 004

¹⁸⁷ Daňové zvýhodnění pro rok 2016 a v roce 2017 Podnikatel.cz [online] [cit. 2018-05-02] Dostupné z: <https://www.podnikatel.cz/clanky/danove-zvyhodneni-pro-rok-2016-a-v-roce-2017/>

¹⁸⁸ tamtéž

Daňová uznatelnost nákladů zaměstnavatele na péči o dítě

Do daňově uznatelných nákladů mohou zaměstnavatelé zahrnout náklady na provoz vlastního předškolního zařízení či příspěvky na provoz předškolního zařízení, které zajišťují jiné subjekty pro děti jejich zaměstnanců.¹⁸⁹

Do nepřímé finanční podpory rodin dále patří druhá snížená sazba daně z přidané hodnoty ve výši 10 %, platná od 1. ledna 2015. Sazba 10 % se mimo jiné aplikuje na nenahraditelnou kojeneckou výživu a tištěné knihy pro malé děti. Je nutno podotknout, že nepřímá finanční podpora rodin s dětmi formou slevy na nepracující manželku více zvýhodňuje tradiční úplné rodiny založené na manželství rodičů. I přes veškeré varianty daňových úlev v ČR plného využití zvýhodnění dosáhne přibližně pouze třetina rodin s dětmi do tří let. Rodiny s nezaopatřenými dětmi bez ohledu na jejich věk v ČR plně využijí úlev téměř v polovičním podílu.¹⁹⁰

5.3.2 Nepřímá finanční podpora rodin ve Švédsku

Nepřímá finanční podpora rodin není ve Švédsku zdaleka tak rozšířená jako v České republice, jelikož komplexní systém daňových úlev nikdy nebyl součástí švédského sociálního zabezpečení. Vzhledem k vysoké progresivitě zdanění by takový systém nepřiměřeně zvýhodňoval osoby s vysokým příjmem, což není cílem švédské redistribuční sociální politiky.¹⁹¹

V roce 2007 byla zavedena možnost daňových odpočtů, tzv. ROT (Rotavdrag) a RUT (Rutavdrag), v souvislosti s vynaloženými náklady na služby pro domácnost. První kategorie představuje činnosti spojené s opravou a údržbou domu či bytu, druhá kategorie zahrnuje služby v domácnosti jako vaření, úklid, domácí práce a také péče o děti do 7 let. Domácnosti, které RUT služby najímají, si mohou na konci zdaňovacího období odečíst 50 %¹⁹² vynaložených nákladů, u osob mladších 65 let do maximální výše 25 000 SEK za rok,

¹⁸⁹ tamtéž

¹⁹⁰ ŠATAVA, Jiří. *Podpora rodin s dětmi daňově dávkovým systémem* [online]. Prague: CERGE-EI, 2016 [cit. 2018-04-10]. ISBN 978-80-7344-363-4. Dostupné z: http://genderstudies.cz/publikace/IDEA_Studie_1_2016_Danova_podpora_rodin_s_detmi_final.pdf

¹⁹¹ STANFORS, Maria. *Family Policies: Sweden*. PER FAR [online]. 2014. [cit. 2018-04-10] Dostupné z: <https://www.perfar.eu/policy/family-children/sweden>

¹⁹² u ROT služeb je to 30 % do maximální výše 50 000 SEK za rok bez omezení věku

u lidí nad 65 let je roční hranice zvýšena na 50 000 SEK. Hlavní myšlenka pro zavedení opatření byla podpora pracujících rodičů se snahou pomoci k lepšímu skloubení pracovního života a péči o domácnost a děti.¹⁹³

V roce 2008 byl dále zaveden příspěvek genderové rovnosti (Jämställdhetsbonus), který byl v platnosti až do konce roku 2016. Účelem bylo ekonomicky podnítit rodiče pro rovnoměrnější rozdělení rodičovské dovolené mezi muže a ženu. Cílem bylo podpořit otce dítěte v intenzivnějším zapojení do péče a ulehčit matce snazší návrat zpět do pracovního procesu. Pro udělení příspěvku nebylo podmínkou společné soužití matky a otce dítěte v jedné domácnosti a zároveň rodiče nemuseli být v manželském svazku. Hlavním faktorem byla společná či střídavá péče o dítě, kdy osamocení rodiče na tento příspěvek neměli nárok. Pro získání bonusu byla potřeba nejprve vyčerpat povinných 60 (v roce 2016 90) dní pro každého rodiče v rámci tzv. mummy/daddy months rodičovské dovolené. Bonus fungující slevou na dani ve výši 50 SEK za den následně získal rodič, který s dítětem doma strávil čas nad tuto stanovenou kvótu. V případě, že si rodiče mezi sebe rodičovskou dovolenou rozdělili rovnoměrně, roční příspěvek mohl činit až 13 500 SEK. Tato finanční podpora se týkala pouze dětí narozených 1. července 2008 a později. Od roku 2012 si rodiče o příspěvek již nemuseli sami žádat a byl vyplácen automaticky, vždy ke konci příslušného roku.¹⁹⁴

5.6 Mikroekonomická komparace rodinné politiky (modelové rodiny)

V této části práce bude provedena mikroekonomická komparace poskytované přímé a nepřímé finanční podpory rodin na vytvořených modelových rodinách. Pro zjednodušení nejsou do výpočtu dávek zahrnuty specifické události a potřeby rodin z hlediska bydlení či například onemocnění dítěte. Konkrétní finanční nástroje, které bude kapitola sledovat, jsou porodné, peněžitá pomoc v mateřství, rodičovský příspěvek, přídavek na dítě a případné daňové úlevy poskytované rodinám s dětmi. Předpokladem vytvořených modelů jsou rodiče se stabilním zaměstnáním a neměnným pracovním příjmem alespoň čtyři roky

¹⁹³ ROT and RUT work. Skatteverket [online] [cit. 2018-04-08]. Dostupné z <https://www.skatteverket.se/servicelankar/otherlanguages/inenglish/businessesandemployers/declaringtaxesbusinesses/rotandrutwork.4.8dcbbe4142d38302d793f.html>

¹⁹⁴ LANG, Lovisa. *Constructions of Gender Equality in Swedish Family Policy*. [online] Lund University, 2015. [cit. 2018-04-08] Dostupné z: <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=8082968&fileId=8082986>

před narozením potomka, kteří zároveň splňují veškeré povinnosti ohledně odvodů na sociální pojištění v dané zemi. Při výpočtu částky rodičovského příspěvku budeme vycházet z předpokladu plné péče o dítě, kdy rodič na rodičovské dovolené nevykonává žádnou pracovní činnost, a to ani na částečný úvazek. Výpočty pro modelové rodiny jsou vztaženy ke konci sledovaného období na rok 2016. U jednotlivých modelových rodin bude použita buď průměrná hrubá mzda v ekonomice, či minimální mzda. V případě Švédska však výše minimální mzdy není daná zákonem a v každém pracovním oboru je stanovena dle kolektivních smluv, proto bude využita výše průměrné mzdy nejnižší hodnocené pracovní pozici ve švédském hospodářství dle Švédského statistického úřadu, což jsou telefonní tazatelé.

Tabulka č. 8 níže zobrazuje průměrnou a minimální hrubou mzdu v České republice a Švédsku, která bude využita při výpočtech finanční podpory modelových rodin. Pro přepočty švédské měny na českou bude využit průměrný kurz SEK/CZK v roce 2016, a to $1 \text{ SEK} = 2,857 \text{ Kč}$.¹⁹⁵

Tabulka č. 8: Průměrná a minimální hrubá mzda v ČR a Švédsku v roce 2016

Druh mzdy	Česká republika	Švédsko	Švédsko SEK na CZK
Průměrná hrubá mzda	27 589 Kč	32 800 SEK	93 710 Kč
Minimální hrubá mzda	9 900 Kč	19 400 SEK	55 426 Kč

Zdroj: ČSÚ, SCB, vlastní zpracování¹⁹⁶

Při srovnávání modelových rodin je potřeba absolutní částky finanční podpory očistit od vlivu rozdílné cenové hladiny. Tabulka č. 9 níže zobrazuje paritu kupní síly České republiky a Švédska. Můžeme vidět, že cenová hladina je ve Švédsku o 69 % vyšší než česká cenová hladina, a tedy švédská rodina za identický spotřební koš zaplatí o 69 % více než rodina česká. Při komparaci výše finanční podpory rodin jsou pro vyrovnání kupní síly švédské částky vynásobeny hodnotou 0,59.

¹⁹⁵ SEK průměrné kurzy 2016, historie kurzů měn. Kurzy.cz [online] [cit. 2018-04-09] Dostupné z: <https://www.kurzy.cz/kurzy-men/historie/SEK-svedska-koruna/2016/>

¹⁹⁶ ČSÚ, Průměrné mzdy - 4. čtvrtletí 2016 [online]. Český statistický úřad. [cit. 2018-04-09]. <https://www.czso.cz/csu/czso/ci/prumerne-mzdy-4-ctvrtleti-2016>

SCB, Average monthly salary by sector 1992–2016. In: Statistics Sweden [online] [cit. 2018-04-09]. Dostupné z: <https://www.scb.se/en/finding-statistics/statistics-by-subject-area/labour-market/wages-salaries-and-labour-costs/salary-structures-whole-economy/>

Tabulka č. 9: Parita kupní síly ČR a Švédska

	Česká republika (CZK)	Švédsko (SEK)
Česká republika	100	59
Švédsko	169	100

Zdroj: OECD, vlastní zpracování¹⁹⁷

5.6.1 Modelová rodina č. 1

Modelovou rodinu č. 1 tvoří matka a otec nad 30 let, jejich devítileté dítě, a právě narozené druhé dítě. Žena v současnosti nevykonává pracovní činnost, jelikož je s mladším dítětem na mateřské dovolené. Před nástupem na mateřskou dovolenou v zaměstnání pobírala mzdu na minimální úrovni. Otec je zaměstnaný na plný úvazek a jeho pracovní příjem představuje minimální mzdu. Starší dítě dochází do veřejného bezplatného školského zařízení.

¹⁹⁷ OECD, Comparative price levels. OECDiLibrary [online]. 2018. [cit. 2018-04-09] Dostupné z: https://www.oecd-ilibrary.org/economics/data/prices/comparative-price-levels_data-00536-en

Tabulka č. 10: Výpočty finančních dávek pro modelovou rodinu č. 1

Finanční podpora	Česká republika	Švédsko
Porodné	- ŽM rodiny: $3\,140 + 2\,830 + 2\,140 + 1\,740 = 9\,850$ Kč - Měsíční příjem rodiny: 19 800 Kč - Rozhodný příjem 2,7násobek ŽM: 26 595 Kč > 19 800 Kč => nárok na porodné na druhé dítě ve výši 10 000 Kč	
Peněžitá pomoc v mateřství	- DVZ: $(9\,900 \cdot 12) / 365 = 325,5$ Kč - Denní výše PPM je 70 % DVZ: $325,5 \cdot 0,7 = 228$ Kč - Měsíční výše PPM: 6 840 Kč - Celková výše PPM během doby poskytování 28 týdnů: $228 \cdot 7 \cdot 28 =$ 44 688 Kč	
Rodičovský příspěvek	- DVZ: $(9\,900 \cdot 12) / 365 = 325,5$ Kč - 70 % 30násobku DVZ: $0,7(30 \cdot 325,5) = 6\,835,5$ Kč - $6\,835,5 < 7\,600$ => nejrychlejší varianta čerpání je 7 600 Kč během 28 měsíců, 29. měsíc je částka 7 200 Kč - Celkový RP: 220 000 Kč	- Měsíční hrubá mzda: 55 425,8 Kč - Prvních 390 dní je RP ve výši 77,6 % hrubé mzdy: 43 010,4 Kč měsíčně - Posledních 90 dní RP ve fixní výši 514,26 Kč denně - Celkový RP: 605 418,6 Kč - Celkový RP po přepočtu na kupní sílu ČR: 357 197 Kč
Přídavek na dítě	- ŽM rodiny: $3\,140 + 2\,830 + 2\,140 + 1\,740 = 9\,850$ Kč - Měsíční příjem rodiny: $9\,900 + 7\,600 = 17\,500$ Kč - Rozhodný příjem 2,4násobek ŽM: 23 640 Kč > 17 500 Kč => Rodina má nárok na přídavek na dítě do 6 let ve výši 500 Kč za měsíc a na dítě od 6 do 15 let ve výši 610 Kč/měsíc - Celkové roční přídavky na děti: 13 320 Kč	- Rodina má nárok na univerzální přídavek na dítě ve výši 2 999,85 Kč měsíčně (na dvě děti 5 999,7 Kč) - Celkové přídavky na děti/rok: 71 996,4 Kč - Přepočet na kupní sílu ČR: 42 478 Kč - Rodina s dvěma dětmi má nárok na doplňkový rodinný přídavek ve výši 428,55 Kč měsíčně - Celkem za rok po přepočtu na kupní sílu ČR: 3 034 Kč

Zdroj: vlastní výpočty a zpracování

Srovnání finanční podpory modelové rodiny č. 1 probíhá jen na úrovni přímé finanční podpory pro vyhodnocení poskytování sociálních dávek rodinám s malými dětmi, přičemž nepřímé nástroje ve formě daňových úlev nejsou pro rodinu č. 1 zohledněny. Při narození druhého dítěte má nízkopříjmová rodina v České republice nárok na dávku porodného, kdy ve Švédsku se žádná ekvivalentní dávka spojená s porodem dítěte neposkytuje. Celková suma přímé finanční podpory české modelové rodině po narození dítěte, tvořená z porodného, peněžité pomoci v mateřství a rodičovského příspěvku, představuje částku 274 688 Kč. Ve Švédsku mají rodiče nárok na rodičovský příspěvek, který po přepočtu na českou cenovou hladinu dosahuje celkové výše 357 197 Kč. Kromě celkové částky je ale důležité vzít do úvahy délku podpůrné doby ze strany státu. Česká modelová rodina č. 1 je formou peněžité pomoci v mateřství a poté rodičovským příspěvkem podporována celkem 36 měsíců, kdy švédská rodina pouze 16 měsíců. Vzhledem k délce poskytování podpory je měsíční částka ve Švédsku o poznání vyšší než v České republice, ovšem při porovnání její výše k předchozí mzdě rodiče, částka v České republice představuje vyšší podíl v poměru k hrubému pracovnímu příjmu před narozením dítěte:

- Česká republika: $274\,688\text{ Kč}/36 = 7\,630\text{ Kč} \Rightarrow 7\,630\text{ Kč}/9\,900\text{ Kč} = 77\%$
- Švédsko: $357\,197\text{ Kč}/16 = 22\,325\text{ Kč} \Rightarrow 22\,325\text{ Kč}/(55\,425,8 \cdot 0,59) = 68\%$

Štědré nastavení finanční podpory v mateřství a rodičovství spolu s dlouhou dobou mateřské a rodičovské dovolené ovšem u českých žen může snižovat motivaci k opětovnému návratu do zaměstnání. Dalším rozdílem je poskytování přídatku na dítě. Rodina v České republice má vzhledem ke svému nízkému příjmu na dávku nárok, kdy výše je odstupňována dle věku dítěte. Ve Švédsku se nejedná o dávku testovanou a rodina má na přídatek na dítě nárok automaticky. Jelikož má děti dvě, stát ji poskytuje i doplňkový přídatek pro velké rodiny. Při komparaci podílu celkové roční částky přídatku na děti oproti ročnímu hrubému pracovnímu příjmu rodiny před narozením dítěte, ve Švédsku poměr představuje 5,8 %, kdy v České republice se jedná pouze o 0,2 p. b. méně.

5.6.2 Modelová rodina č. 2

Druhá modelová rodina je tvořena pěti členy. Matka i otec jsou výdělečně činní a oba ve svém zaměstnání pobírají mzdu na průměrné úrovni v dané ekonomice (Česká

republika 27 589 Kč, Švédsko 93 710 Kč). Společně vychovávají tři děti. Nejmladšímu dítěti je 6 let, staršímu je 10 let a nejstaršímu dítěti je 15 let, přičemž všechny tři navštěvují bezplatné školské zařízení.

Tabulka č. 11: Výpočty finančních dávek a daňových úlev pro modelovou rodinu č. 2

Finanční podpora	Česká republika	Švédsko
Přídavek na dítě	- ŽM rodiny: 3 140 + 2 830 + 3*2 140 = 12 390 Kč - Měsíční příjem rodiny: 55 178 Kč - Rozhodný příjem 2,4násobek ŽM: 29 736 Kč < 55 178 Kč => - Rodina nemá nárok na přídavky na dítě	- Rodina má nárok na univerzálně poskytovaný přídavek na dítě ve výši 2 999,85 Kč měsíčně (tři děti 8 999,55 Kč) - Celkové roční přídavky na děti: 107 994,6 Kč - Přepočet na kupní sílu ČR: 63 716,814 Kč - Rodina se třemi dětmi má nárok na doplňkový rodinný přídavek ve výši 1 725,628 Kč měsíčně - Celkem za rok po přepočtu na kupní sílu ČR: 12 217 Kč
Daňové úlevy	- Daňová sleva na 1. dítě: 13 404 Kč/rok - Daňová sleva na 2. dítě: 17 004 Kč/rok (do 30. 4. 15 804 Kč) - Daňová sleva na 3. dítě: 20 604 Kč/rok (do 30.4. 17 004 Kč) - Celkem: 49 412 Kč	

Zdroj: vlastní výpočty a zpracování

Z výpočtů pro modelovou rodinu č. 2 můžeme pozorovat rozdílný přístup obou států k finanční podpoře rodin s více dětmi, kde rodiče dosahují průměrných pracovních příjmů. Hlavním nástrojem České republiky je nepřímá finanční podpora prostřednictvím daňových slev na děti, kdy s rostoucím počtem dětí roste i roční daňové zvýhodnění. V roce 2016 došlo od 1. května k navýšení daňových slev a roční celková částka je tak spočítána s ohledem na tuto změnu. Jak bylo zmíněno v kapitole 5.3.2, Švédsko oproti českému systému podpory rodin nepřímé finanční nástroje nevyužívá vůbec. Švédská modelová rodina i v případě průměrných pracovních příjmů rodičů má nárok na přídavky

na dítě, které se poskytují na univerzálním principu a nejsou testovány na potřebě rodiny. Oproti tomu česká modelová rodina č. 2 na přídavek na dítě již nedosahuje. Pokud bychom srovnali absolutní roční částky finanční podpory v obou zemích, Švédsko v rámci přídavků na dítě a doplňkového rodinného přídavku poskytuje modelové rodině po přepočtu kupní síly větší podporu, a to ve výši 75 934 Kč, kdy Česká republika umožňuje uplatnit daňovou slevu 49 412 Kč. V poměru k ročnímu hrubému příjmu rodiny však česká podpora vychází o něco lépe, konkrétně 7,5 %, přičemž švédská představuje 5,7 %.

5.6.3 Modelová rodina č. 3

Poslední modelovou rodinu č. 3 tvoří matka samoživitelka a její dvě děti. Starší dítě je ve věku 13 let a mladší dítě je ve věku 7 let. Žena je zaměstnaná a její pracovní příjem představuje $\frac{3}{4}$ průměrné mzdy v dané ekonomice. Obě děti docházejí do bezplatného školského zařízení. Otec o děti nejeví zájem a matce nijak nepřispívá na jejich výživu. V případě Švédska má tedy žena jako samostatně pečující rodič nárok na státní podporu výživného.

Tabulka č. 12: Výpočty finančních dávek a daňových úlev pro modelovou rodinu č. 3

Finanční podpora	Česká republika	Švédsko
Přídavek na dítě	- ŽM rodiny: $3\,140 + 2\,140 + 2\,140 = 7\,420$ Kč - Měsíční příjem rodiny: 20 692 Kč - Rozhodný příjem 2,4násobek ŽM: 17 808 Kč < 20 692 Kč => - Rodina nemá nárok na přídavky na dítě	- Rodina má nárok na univerzálně poskytovaný přídavek na dítě ve výši 2 999,85 Kč měsíčně (dvě děti 5 999,7 Kč) - Celkové roční přídavky na děti: 71 996,4 Kč = - Přepočet na kupní sílu ČR: 42 478 Kč - Rodina s dvěma dětmi má nárok na doplňkový rodinný přídavek ve výši 428,55 Kč měsíčně. - Celkem za rok po přepočtu na kupní sílu ČR: 3 034 Kč
Daňové úlevy	- Daňová sleva na 1. dítě: 13 404 Kč/rok - Daňová sleva na 2. dítě: 17 004 Kč/rok (do 30. 4. 15 804 Kč) - Celkem: 30 008 Kč	
Podpora výživného		- Měsíční podpora výživného na 1 dítě: 4 494 Kč (na dvě děti 8 988 Kč) - Za rok: 107 857 Kč - Celkem po přepočtu na kupní sílu ČR: 63 636 Kč

Zdroj: vlastní výpočty a zpracování

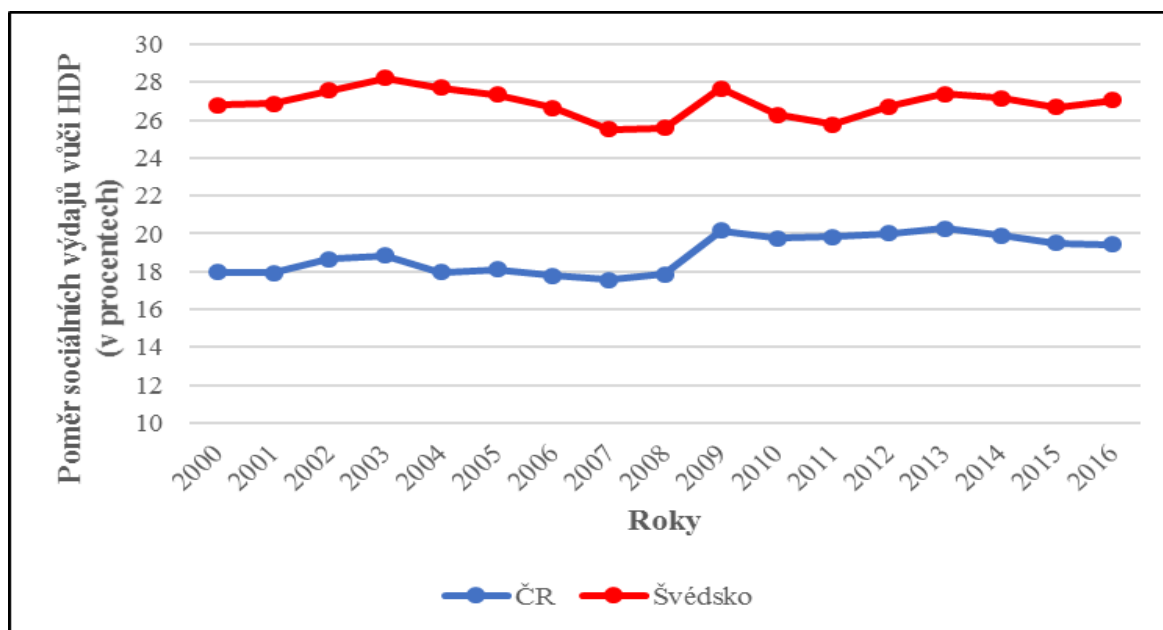
Z výpočtů v tabulce č. 11 můžeme pozorovat rozdílný přístup obou států k neúplné rodině, kde matka sama vychovává dvě děti. V případě přídavku na dítě není matka samoživitelka oproti jiným rodinám nijak zvýhodněna ani v jedné z komparovaných zemích. V České republice záleží na příjmu rodiny a není podstatné, zdali rodinu tvoří matka a otec současně, rozdílem je pak výpočet životního minima domácnosti. Ve Švédsku je přídavek na děti a doplňkový rodinný přídavek odstupňován dle počtu dětí v rodině a taktéž se nepřihlíží ke složení rodiny co do úplnosti. V České republice matka z modelové rodiny č. 3 může využít „pouze“ daňového zvýhodnění, které činí 30 008 Kč za rok, což představuje přibližně 12 % jejího ročního hrubého příjmu. Ve Švédsku je samostatně

pečujícímu rodiči v případě, kdy druhý rodič neplatí žádné výživné na své děti, poskytována finanční pomoc ze strany státu. Celková roční finanční podpora švédské matce samoživitelce z této modelové rodiny je po přepočtech kupní síly 109 148 Kč, což představuje téměř 22 % jejího ročního hrubého pracovního příjmu. Lze pozorovat, že Švédsko matce z neúplné rodiny, která je na finanční zajištění svých dvou dětí úplně sama, poskytuje znatelně vyšší podporu pro zachování životní úrovně domácnosti.

5.7 Makroekonomická komparace rodinné politiky

Pro srovnání rodinné politiky na makroekonomické úrovni je možné využít absolutních částek, ale pro lepší vypovídající schopnost v kapitole využijí komparaci založenou na podílu výdajů na jednotlivé oblasti a makroekonomického ukazatele HDP. První zkoumanou oblastí jsou veřejné sociální výdaje zahrnující peněžní dávky, poskytované hmotné zboží, služby a daňové úlevy pro sociální účely. Výdaje mohou sloužit rodinám s dětmi, zdravotně postiženým, nemocným, starším lidem a dalším potřebným skupinám obyvatel. Graf č. 8 znázorňuje vývoj veřejných sociálních výdajů během sledovaného období v České republice a Švédsku.

Graf č. 8: Vývoj veřejných sociálních výdajů k HDP v ČR a Švédsku v letech 2000-2016

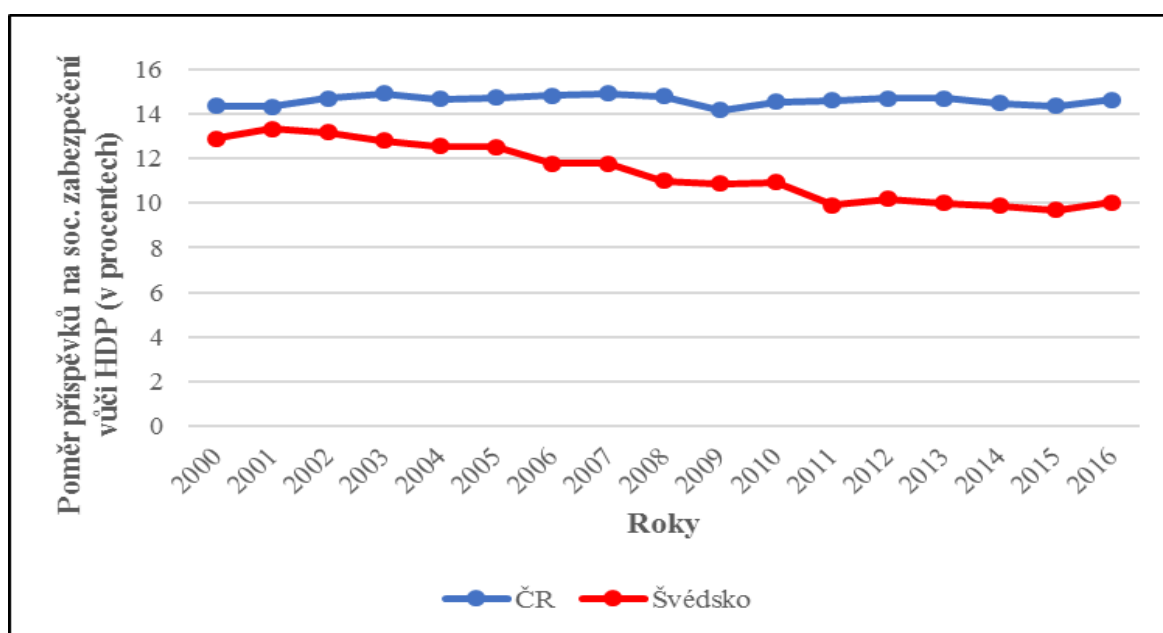
Zdroj: OECD, vlastní zpracování¹⁹⁸

Z grafu č. 8 lze pozorovat, že vývoj je v obou komparovaných zemích velmi podobný. ČR i Švédsko na finanční krizi v roce 2008 reagovaly zvýšením výdajů na sociální oblast a ČR si od té doby udržuje poměrně konstantní podíl okolo 20 %, přičemž od roku 2013 dochází k jeho lehkému snižování. Konkrétní podíl výdajů k HDP byl v roce 2016 v ČR 19,44 %, ve Švédsku 27,06 %.

Dalším sledovaným ukazatelem je podíl HDP a příspěvků sociálního zabezpečení, které představuje povinný odvod státu, poskytující nárok na plnění příspěvků a dávek ze sociálního systému (např. dávky nemocenského pojištění, rodinné dávky a důchody).

¹⁹⁸ OECD, Social spending (indicator) [online]. 2018. [cit. 2018-04-10] Dostupné z: <https://data.oecd.org/social-spending.htm#indicator-chart>

Graf č. 9: Vývoj příspěvků sociálního zabezpečení k HDP v ČR a Švédsku v letech 2000-2016

Zdroj: OECD, vlastní zpracování¹⁹⁹

Z grafu č. 9 je patrné, že podíl příspěvků na sociální zabezpečení k HDP je v České republice oproti Švédsku překvapivě vyšší. V ČR se během celého období držel na konstantní úrovni okolo 15 %, přičemž ve Švédsku díky vládním reformám, které se snaží o snížení daňového zatížení obyvatelstva, od roku 2000 z podílu 13 % klesl v roce 2016 na 10 %. Poskytování některých příspěvků a dávek sociálního zabezpečení je ve Švédsku založeno na univerzalistickém principu, který nevyplývá z výnosů sociálního zabezpečení, ale k financování dochází z celkových vybraných daní, jako je daň z příjmu, místní daně a dalších. Štědrý švédský sociální systém je založen na vysoké progresivitě zdanění a celkově vyššímu daňovému zatížení, kdy v roce 2016 byla daňová kvóta ve Švédsku 44,12 %, přičemž v České republice „jen“ 34,03 %.²⁰⁰

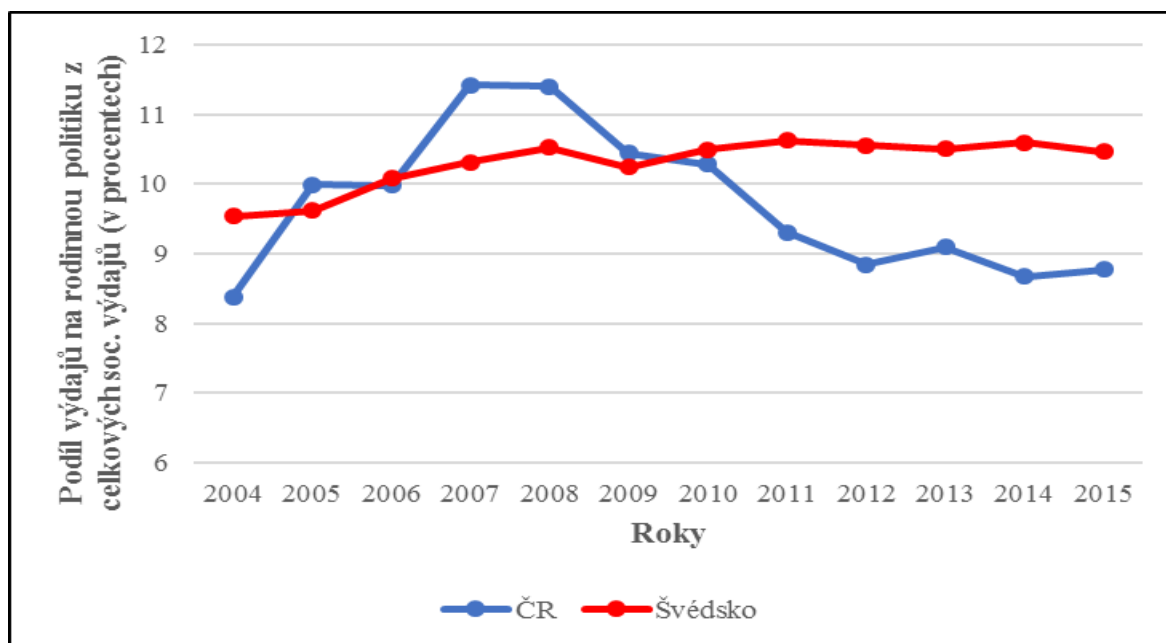
Další zkoumanou oblastí jsou celkové výdaje na sociální dávky, které dle metodiky Eurostatu rozlišujeme na 8 kategorií dle příjemců dávek. Výdaje na peněžité a naturální transfery se dělí dle účelu na stáří, pozůstalé, bydlení, zdravotní postižení, nemoc a zdravotní péči, sociální vyloučení, nezaměstnanost a rodiny/děti. Graf č. 10 zobrazuje

¹⁹⁹ OECD, Social security contributions (indicator) [online]. 2018. [cit. 2018-04-10] Dostupné z: <https://data.oecd.org/tax/social-security-contributions.htm>

²⁰⁰ OECD, Tax revenue (indicator) [online]. 2018. [cit. 2018-04-10] Dostupné z: <https://data.oecd.org/tax/tax-revenue.htm#indicator-chart>

vývoj poměru rodinných dávek na celkově vyplacených transferech mezi roky 2004 a 2015.

Graf č. 10: Vývoj podílu sociálních dávek určených rodinám/dětem na celkových sociálních dávkách v ČR a Švédsku v letech 2004-2015

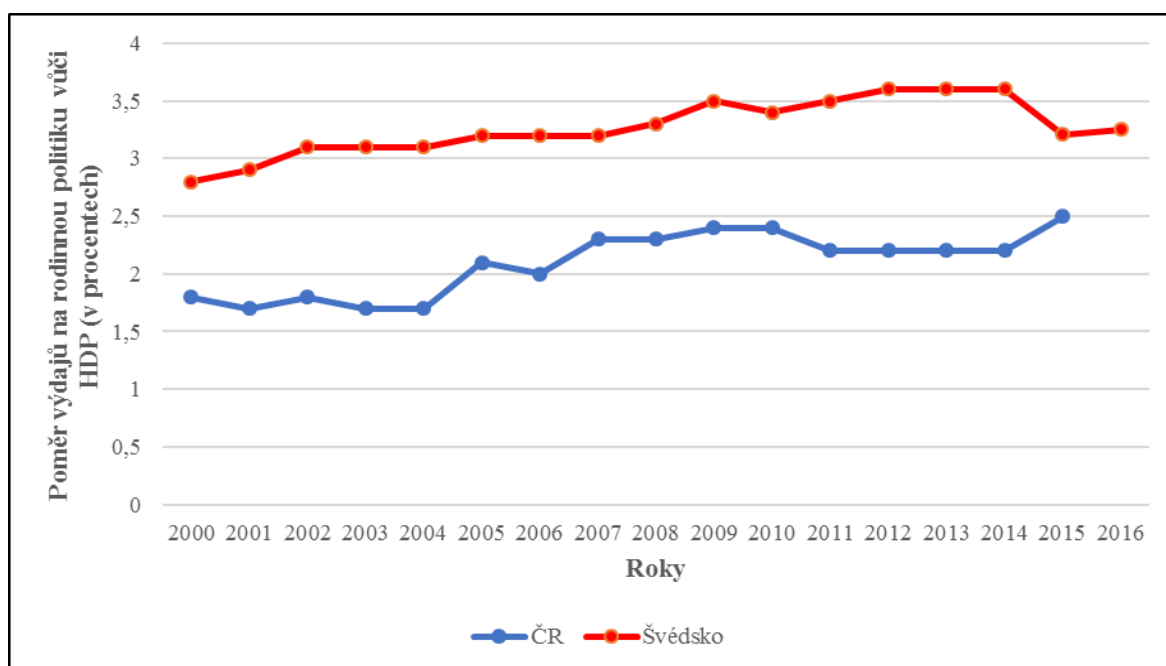
Zdroj: Eurostat, vlastní zpracování²⁰¹

Z grafu č. 10 lze pozorovat rozdílný přístup obou zemí. Ve Švédsku se od roku 2006 podíl rodinných dávek konstantně pohyboval v rozmezí 10 a 11 % na celkově vyplacených transferech, oproti tomu vývoj v České republice procházel značnými výkyvy. Od roku 2004 do roku 2007 podíl stoupl o více než 3 p. b., ovšem od roku 2008 až na nepatrné zvýšení v roce 2013 klesal téměř na původní úroveň z roku 2004. V obou zemích se v roce 2015 nejvíce sociálních dávek poskytovalo na stáří, a to více než 40 %, kdy podíl v obou zemích v posledních letech vzhledem k demografickému vývoji stále roste. Na druhém místě byly v obou zemích dávky na nemoc a zdravotní péči, přičemž v České republice byla na třetím místě právě kategorie rodin a dětí. Ta ve Švédsku byla až na čtvrté pozici, kde se více dávek poskytovalo už jen lidem se zdravotním postižením.

²⁰¹ Eurostat, Social protection expenditure [online] [cit. 2018-04-010]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/social-protection/data/database>

Následující oblastí pro komparaci na makroekonomické úrovni jsou samotné výdaje na rodinnou politiku vůči HDP. Následující graf č. 11 zachycuje vývoj výdajů na rodinnou politiku jako podílu na HDP dle metodiky OECD, které do těchto výdajů zahrnuje veřejné výdaje a peněžní prostředky, jež jsou poskytovány přímo rodinám s dětmi. Do výdajů není započítávána podpora v rámci bydlení či zdravotnictví, ve kterých se rodinám obvykle také poskytují jisté formy pomoci. Z grafu je patrné, že Švédsko na rodinnou politiku ve sledovaných letech poskytovalo vůči HDP více finančních prostředků než Česká republika a až na malé snížení v roce 2010 poměru k HDP celou dobu rostl. V posledních třech letech se vývoj v obou zemích ustálil na konstantní úrovni, kdy v roce 2014 Česká republika na rodinnou politiku vynakládala 2,2 % svého HDP, přičemž Švédsko o 1,4 p. b. více.

Graf č. 11: Vývoj výdajů na rodinnou politiku k HDP v ČR a Švédsku v letech 2000-2014

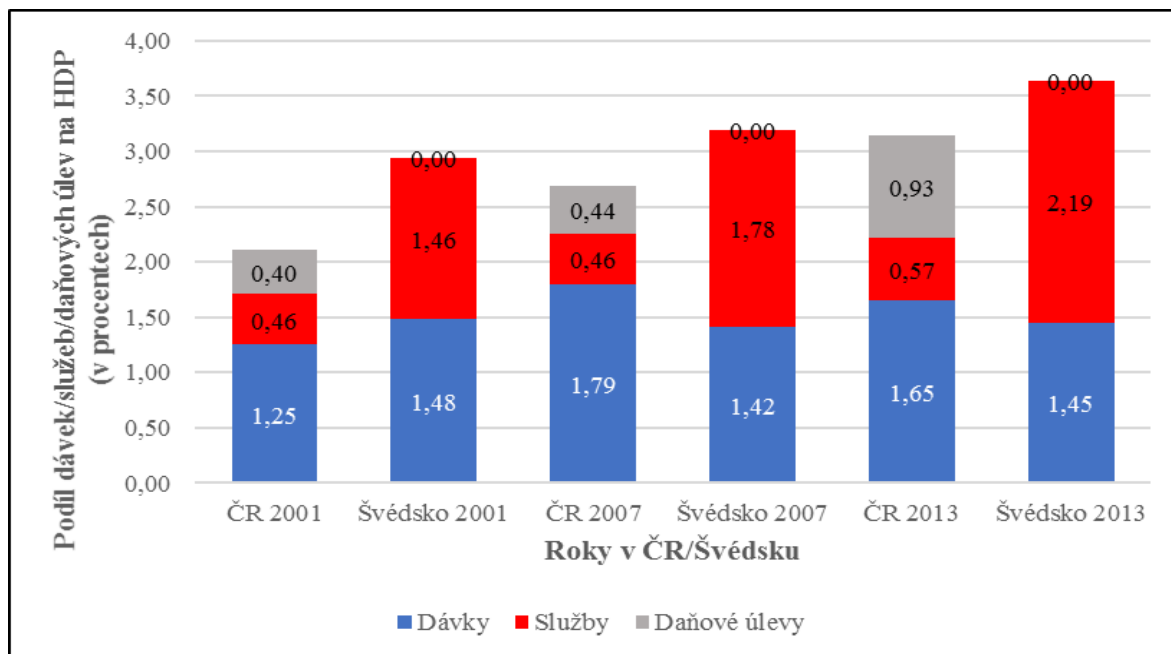

Zdroj: OECD, vlastní zpracování²⁰²

Poslední zkoumanou oblastí je struktura výdajů na podporu rodin dle typu poskytované podpory. Graf č. 12 zobrazuje podíl tří složek, a to finančních dávek, služeb a daňových úlev rodinám, na HDP v obou komparovaných zemích, konkrétně v letech 2001, 2007 a 2013.

²⁰² OECD, Family benefits public spending [online]. 2018. [cit. 2018-04-10] Dostupné z: <https://data.oecd.org/socialexp/family-benefits-public-spending.htm>

Graf č. 12: Podíl výdajů na podporu rodin dle typu k HDP v ČR a Švédsku v letech 2001, 2007 a 2013

Zdroj: OECD, vlastní zpracování²⁰³

V roce 2001 se ve Švédsku ještě o něco více uplatňovaly finanční dávky, ovšem v roce 2007 už začaly převažovat služby, které následně v roce 2013 zaznamenaly podstatný nárůst a představovaly tak hlavní prostředek rodinné podpory v podílu 2,19 % na HDP. Oproti tomu v České republice finanční transfery rodinám dominují ve všech třech sledovaných letech a v roce 2007 a 2013 dokonce představovaly větší podíl na HDP než ve Švédsku. Službám se v ČR v roce 2013 dostalo jen nepatrného nárůstu a využití služeb za druhou komparovanou zemí značně zaostávalo, v roce 2013 konkrétně o 1,62 p. b. Naopak využití daňových úlev v České republice zaznamenávalo rostoucí tendenci, kdy se v roce 2013 oproti roku 2007 využívaly více než 2násobně. Ve Švédsku se oproti tomu daňové úlevy nevyužívaly vůbec.

²⁰³ tamtéž

5.8 Komparace slučitelnosti pracovního a rodinného života

Důležitou roli při rozhodování o založení rodiny či načasování rodičovství hraje možnost skloubení profesního a rodinného života budoucích rodičů. S příchodem dítěte na svět je potřeba finančního zajištění rodiny a dostatečného času pro péči a výchovu narozeného dítěte. Problematika efektivní slučitelnosti pracovního a rodinného života se samozřejmě týká obou rodičů, ale obecně jsou touto skutečností více zatíženy ženy. Významným kritériem pro rozhodování o založení rodiny jsou nefinanční nástroje rodinné politiky. Možnosti mateřské a rodičovské dovolené v obou komparovaných zemích byly více přiblíženy již v kapitole 5.2 spolu s finančními dávkami, které jsou pro toto období charakteristické, tedy peněžitá pomoc v mateřství a rodičovský příspěvek. Jednu z nejdůležitějších forem nefinančních nástrojů rodinné politiky však představují sociální služby poskytované rodinám. Spektrum služeb pro rodiny s dětmi je velmi široké a můžeme zde zahrnout institucionální zařízení péče o děti, rodinné poradny, mateřská centra, zařízení poskytující volnočasové aktivity, organizované akce pro děti a další. Hlavním faktorem pro umožnění a zabezpečení hladšího návratu rodičů s malými dětmi zpět do pracovního procesu jsou právě možnosti dostupné a kvalitní sítě zařízení péče o malé děti, a to zejména do věku tří let dítěte, kdy je výdělečná činnost rodiče častokrát nejvíce negativně ovlivněna.

5.8.1 Zařízení péče o děti předškolního věku v ČR

V České republice mohou v současnosti rodiče využít několika možností péče o děti mimo rodinné prostředí, jež jsou poskytovány jak veřejným, tak soukromým sektorem. Páteří systému jsou veřejné mateřské školy. Mezi další formy se řadí veřejné jesle, soukromé jesle a mateřské školy, dětské skupiny, mikrojesle, služby soukromých pečovatelek, firemní školky či například hlídací služby mateřských center. Poskytování veřejných služeb péče o děti by mělo být založeno na principu dostupnosti, a to po stránce finanční, kvalitativní, regionální a také kapacitní. Mezi největší problémy České republiky ohledně institucionální péče o děti se v dnešní době řadí právě nedostatečné kapacity zařízení a jejich dostupnost v regionech.²⁰⁴

²⁰⁴ SOKAČOVÁ, Linda. Zařízení péče o děti v České republice. In *Rodinná politika: rodičovská a mateřská v kontextu sladování rodinného a pracovního života a rovných příležitostí žen a mužů*. [online] Gender Sturdies, 2010. [cit. 2018-04-28] Dostupné z: http://aa.ecn.cz/img_upload/8b47a03bf445e4c3031ce326c68558ae/Rodinna_politika.pdf

Mateřské školy (dále jen MŠ) v České republice jsou určeny pro děti zpravidla ve věku tří až šesti let. Výjimkou nejsou ani děti starší s odkladem nástupu do 1. třídy povinné školní docházky či děti mladší, ovšem od 1. září 2016 je nástup do MŠ umožněn pouze dětem starším dvou let. Právní úpravu stanovuje školský zákon²⁰⁵ a zařízení spadají do působnosti Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen MŠMT). V roce 2016 bylo na českém území 5 209 zařízení, které navštěvovalo 359 724 dětí. Zřizovatelem jsou nejčastěji obce, které představují přibližně 91 % ze všech poskytovatelů. Mezi další patří MŠMT, kraje, privátní sektor, případně církve. I přesto, že MŠ představují hlavní formu předškolní péče o malé děti, Česká republika se dlouhodobě potýká s nedostatečnými kapacitami těchto zařízení, kdy v roce 2016 z celkových 155 001 žádostí bylo přibližně 21 % nevyhověno.²⁰⁶

Předškolní vzdělávání je rozděleno zpravidla do tří tříd podle věku dětí. První skupinou jsou děti do čtyř let, dále pětileté děti a poté děti šestileté a starší. Od školního roku 2017/2018 je účast dětí, které se začátkem období dosáhly věku pěti let, povinná. V souvislosti s pobíráním rodičovského příspěvku bylo s účinností od 1. prosince 2012 zrušeno omezení docházení do MŠ pro děti starší dvou let, kdy v jiných zařízeních pro děti mladší dvou let nadále platí omezení pobytu maximálně 46 hodin měsíčně. Financování provozu MŠ je zajištěno více zdroji, a to rozpočty obcí, vlády, krajů a rodičovskými příspěvky, jejichž výši obvykle stanovuje ředitel MŠ. Pobyt dětí starších 5 let, pro které je docházka stanovena povinně, je bezplatný.²⁰⁷ Tabulka č. 13 níže zobrazuje využívání předškolních zařízení dle věku dítěte v roce 2016 oproti celkové populaci v daném věku v České republice.

Tabulka č. 13: Využívání zařízení předškolního vzdělávání v ČR v roce 2016

Věk dítěte	2 roky	3 roky	4 roky	5 let	6 let	starší 6 let
Podíl dětí v populaci	15,7 %	78 %	90,5 %	90,9 %	94,4 %	3,7 %

Zdroj: Eurostat, vlastní zpracování²⁰⁸

²⁰⁵ Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání

²⁰⁶ MŠMT, Statistická ročenka školství-výkonnové ukazatele 2016/2017 [online] Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2018. [cit. 2018-04-28] Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/statisticka-rocenka-skolstvi-vykonove-ukazatele-2016-17>

²⁰⁷ MŠMT, Nejčastěji kladené otázky a odpovědi [online] [cit. 2018-04-28] Dostupné z: <http://www.msmt.cz/ministerstvo/nejcasteji-kladene-otazky-a-odpovedi>

²⁰⁸ Eurostat, Children receiving formal childcare services by age, income group and degree of urbanisation [online] [cit. 2018-04-30]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/ilc_ats01

Institucionální péče o děti mladší tří let je na území České republiky tradičně organizována jeselskými zařízeními. V současné době mají rodiče však i další alternativy, ze kterých bych v této diplomové práci ráda více zmínila dětské skupiny a mikrojesle.

Jesle slouží jako doplňující či navazující péče na péči rodinnou o děti od šesti měsíců do tří let. Do konce roku 2013 byly provozovány jako zvláštní dětská zdravotní zařízení na základě zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu a spadaly pod kompetenci Ministerstva zdravotnictví.²⁰⁹ V současnosti mohou být jesle provozovány například jako vázaná živnost „Péče o dítě do tří let věku v denním režimu“²¹⁰, či na základě zákona o dětské skupině.²¹¹ K poskytovatelům jeslí se řadí obce a soukromý sektor a financování jejich provozu probíhá skrze obecní rozpočty a příspěvky rodičů umístěných dětí. Provoz jeslí je finančně náročný a jelikož se provozovatelům nedostává podpory ze strany státu, počet zařízení v posledních letech klesal.²¹² Vzhledem k tomu, že jesle nemají vyhrazeny jednotného poskytovatele, posledním údajem o jejich počtu je údaj z roku 2013, kdy na českém území bylo 31 zařízení, a to zejména ve větších městech.²¹³

Jedním z prorodinných opatření pro lepší slučitelnost profesní a rodičovské role bylo zavedení péče o děti v dětských skupinách, jejichž podmínky pro poskytování upravuje zákon²¹⁴, který nabyl účinnosti 29. listopadu 2014. Dětské skupiny nabízejí dle zákona umístění pro děti od jednoho roku. Jejich provozování je neziskovou a nepodnikatelskou činností a poskytovatel na jejich vybudování a následný provoz získává dotaci z Evropského sociálního fondu. Provozovatelem může být například zaměstnavatel, obec, kraj, nestátní neziskové organizace či vysoká škola, přičemž všechny dětské skupiny musejí být zaznamenány v evidenci dětských skupin MPSV. Kapacita zařízení je stanovena na maximálních 24 dětí, otevírací doba je na rozhodnutí samotných provozovatelů dle jejich možností a dle potřeb rodičů.²¹⁵ Zájem o dětské skupiny je mezi rodiči poměrně velký. Na

²⁰⁹ Jesle, VÚPSV [online] Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2012. [cit. 2018-04-09] Dostupné z: http://www.vupsv.cz/index.php?p=cze_2a&site=default

²¹⁰ Zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání

²¹¹ Zákon č. 247/2014 Sb., o poskytování služby péče o dítě v dětské skupině

²¹² SOKAČOVÁ, Linda. *Zařízení péče o děti v České republice*.

²¹³ ÚZIS. *Zdravotnická ročenka České republiky*. Praha: Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR, 2014. 276 str. ISBN 978-80-7472-135-9.

²¹⁴ Zákon č. 247/2014 Sb., o poskytování služby péče o dítě v dětské skupině a o změně souvisejících zákonů, ve znění novely č. 127/2015 Sb.

²¹⁵ MPSV. *Dětská skupina: informační příručka pro rodiče*. 2. vyd.. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2018. ISBN 978-80-7421-141-6.

konci roku 2016 bylo na území ČR provozováno 258 zařízení, přičemž v současnosti MPSV eviduje již 569 dětských skupin. Jejich největší počet je ve Středočeském kraji (135) a v Praze (110), naopak nejméně v Karlovarském kraji (3) a na Vysočině (12).²¹⁶

Nejnovější možností, kterou rodiče pro péči o malé děti mohou využít, je pilotní projekt MPSV tzv. mikrojesle, jehož zkušební období trvá od 1. ledna 2016 do konce roku 2018 a je hrazen z Evropského sociálního fondu. Stejně jako u dětské skupiny se jedná o neziskovou službu. V mikrojeslích je poskytována pravidelná péče dětem od půl roku do čtyř let. Pro zajištění individuálního přístupu může být na jednu dospělou osobu maximální počet čtyř dětí. Provozovatelem může být například nezisková organizace, obec či právnická osoba, která vykonává činnost školského zařízení v kooperaci s obcí.²¹⁷ V současnosti na území ČR funguje 72 zařízení, kdy nejvíce jich pro rodiče s dětmi nabízí Zlínský kraj (15), naopak žádné neposkytuje Liberecký kraj.²¹⁸

5.8.2 Zařízení péče o děti předškolního věku ve Švédsku

Ve Švédsku je v rámci vzdělávacího systému péče o malé děti zajišťována formou zařízení předškolního vzdělávání (Förskola). Předškolní zařízení jsou zřizována obcemi a slouží dětem od jednoho roku zpravidla do pěti let věku, kdy obce mají povinnost garantovat místo každému dítěti, které má na umístění nárok. Švédská společnost předškolní zařízení vnímá velmi pozitivně nejen z důvodu umožnění rodičům snazší návrat zpět do pracovního procesu, ale zejména pro svoji socializační funkci. Síť předškolní péče neslouží pouze jako místo pro hlídání, ale dětem se zde dostává dle jejich věku jistá forma vzdělávání, a to často prostřednictvím vysokoškolsky kvalifikovaných pedagogů, kteří spolu s dalšími pracovníky podporují rozvoj a učení dětí. Financování probíhá skrze poplatky rodičů, kdy rozhodnutí o výši částky za umístění dítěte je plně v kompetenci jednotlivých obcí. Funguje zde systém maximální výše poplatku dle rodinných možností a poplatky se tak mohou odvíjet od pracovního příjmu rodičů. I přes dobrovolnost je maximální výše využívána všemi obcemi a v případě ztráty vyplývající z provozu zařízení

²¹⁶ Evidence dětských skupin, MPSV [online] 2018. [cit. 2018-05-03] Dostupné z: <http://evidence.mpsv.cz/eEDS/index.php>

²¹⁷ MPSV. *Dětská skupina: informační příručka pro rodiče*.

²¹⁸ Seznam mikrojeslí, MPSV [online] 2018. [cit. 2018-05-03] Dostupné z: <http://mikrojesle.mpsv.cz/index.php/zrizovatele-mikrojesli/>

mají obce nárok na finanční kompenzaci ze strany švédské vlády. Od tří let věku má každé dítě právo na 525 bezplatných hodin strávených v zařízení ročně, mimo to nezaměstnaní rodiče mají právo na bezplatné umístění dítěte i mladšího věku v minimálním rozsahu tři hodin denně. Alternativní formou předškolního vzdělávání jsou zařízení organizovaná nezávislými subjekty, kterými mohou být fyzické osoby, nadace či firmy. Provoz těchto zařízení je pod kontrolou obcí, které dohlížejí na splnění požadavků kvality a bezpečnosti předškolního vzdělávání.²¹⁹

V roce 2016 bylo ve Švédsku přibližně 9 800 zařízení pro předškolní vzdělávání, kdy 72 % z nich bylo zřizováno obcemi a zbylých 28 % nezávislými subjekty. Dohromady je navštěvovalo 501 013 dětí.²²⁰ Tabulka č. 14 níže zobrazuje využívání předškolních zařízení dle věku dítěte v roce 2016 oproti celkové populaci v daném věku. Můžeme pozorovat, že nejvyšší účast dětí tvořila skupina dětí ve věku čtyř a pěti let. V porovnání s ČR je obrovský rozdíl u skupiny dvouletých dětí, který představuje 73 p. b.

Tabulka č. 14: Využívání zařízení předškolního vzdělávání ve Švédsku v roce 2016

Věk dítěte	1 rok	2 roky	3 roky	4 roky	5 let	6 let	7 let
Podíl dětí v populaci	47,8 %	88,7 %	93,2 %	94,8 %	95,1 %	1,1 %	0,2 %

Zdroj: Skolverket, vlastní zpracování²²¹

Vyhodnocení tzv. barcelonských cílů, stanovených Evropskou komisí, oběma zeměmi v roce 2016 můžeme vidět z grafu č. 13 na následující straně. Ve skupině dětí od tří let do povinné školní docházky by mělo mít přístup k péči mimo rodinný kruh minimálně 90 % dětí. Do tří let věku je minimální stanovená hranice 33 %. Švédsko je jednou ze zemí Evropy, kterým se cíle daří dlouhodobě plnit, kdy v první kategorii v roce 2016 dosáhlo účasti 96,9 % a v kategorii do tří let 51 %. Oproti tomu ČR se cílů nepodařilo dosáhnout ani v roce 2016. Konkrétně účast dětí od tří let dosahovala 81 % a do tří let pouze 4,7 % dětí z celkové populace v daném věku. Nízká hodnota u skupiny nejmladších dětí vyplývá jak z nedostatečné kapacity zařízení předškolní péče, tak z konzervativního

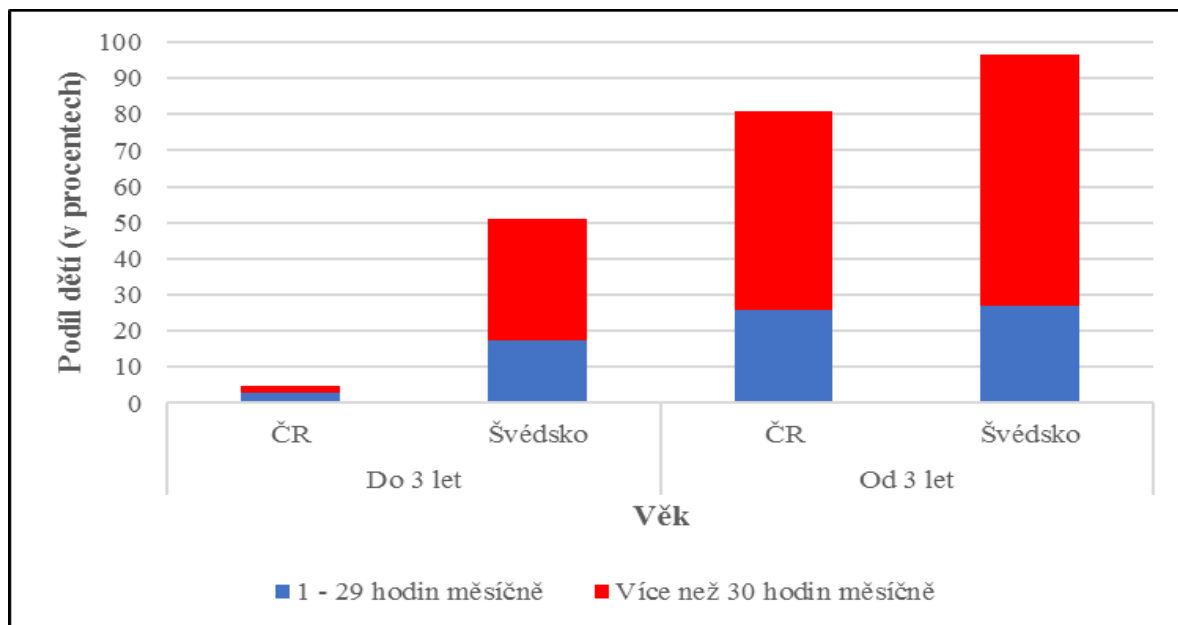
²¹⁹ Skolverket, The Swedish education system (Preschool) [online] [cit. 2018-05-03] Dostupné z: <https://www.skolverket.se/om-skolverket/andra-sprak/in-english/the-swedish-education-system/preschool>

²²⁰ Skolverket, Statistik om förskolan [online] 2018. [cit. 2018-05-03] Dostupné z: <https://www.skolverket.se/statistik-och-utvardering/statistik-i-tabeller/forskola>

²²¹ tamtéž

nastavení společnosti, kdy v České republice stále přetrvává tradiční názor, že žena by o dítě měla plně pečovat do věku jeho tří let.

Graf č. 13: Účast v předškolním zařízení v ČR a Švédsku v roce 2016

Zdroj: Eurostat, vlastní zpracování²²²

5.8.3 Flexibilní formy zaměstnání

Na slučitelnost profesní a rodičovské role včetně dostupnosti zařízení péče o malé děti působí možnosti rodičů, ve většině případů zejména matek, na využívání flexibilních forem zaměstnání a ochotě zaměstnavatele zaměstnat rodiče malých dětí. Vzhledem ke švédskému defamilialisticky založenému sociálnímu státu jsou jak účast rodičů s malými dětmi na pracovním trhu, tak rovné příležitosti mezi oběma partnery v zaměstnání a v péči o malé děti podporovány. Oproti tomu v České republice stále přetrvává názor, že péče o malé dítě je stále výhradou žen a role živitele rodiny je přisuzována muži. Nejčastějším scénářem v pracovní kariéře českých žen je práce na plný úvazek, kdy po narození dítěte na dobu 3-4 let odcházejí z trhu práce a pečují o rodinu. Návrat zpět do zaměstnání po dlouhé pauze může být pro ženy obtížný. Ne příliš pozitivní výhledy v rámci budování kariéry tak u některých žen mohou přinést i rozhodnutí o tom, že rodinu nezaloží vůbec.

²²² Eurostat, Children receiving formal childcare services by age [online]

Řešením pro hladší návrat zpět do pracovního procesu jsou právě zmíněné flexibilní formy zaměstnání.²²³

Dle zákoníku práce ČR zaměstnanci mohou využít několik možností flexibilních pracovních úvazků, mezi které patří například pružná, kratší či změněná pracovní doba, částečná nebo úplná práce z domova, dohoda o provedení práce či dohoda o pracovní činnosti, konto pracovní doby (reaguje na výkyvy potřeby u zaměstnavatele), práce přesčas či práce v nočních hodinách.²²⁴ Mezi další alternativní formy, které se mohou využívat, patří sdílení pracovního místa více zaměstnanci, volná pracovní doba, práce o víkendech, flexibilní určení začátku pracovního týdne zaměstnancem či stlačený pracovní týden (např. do čtyř dnů).²²⁵

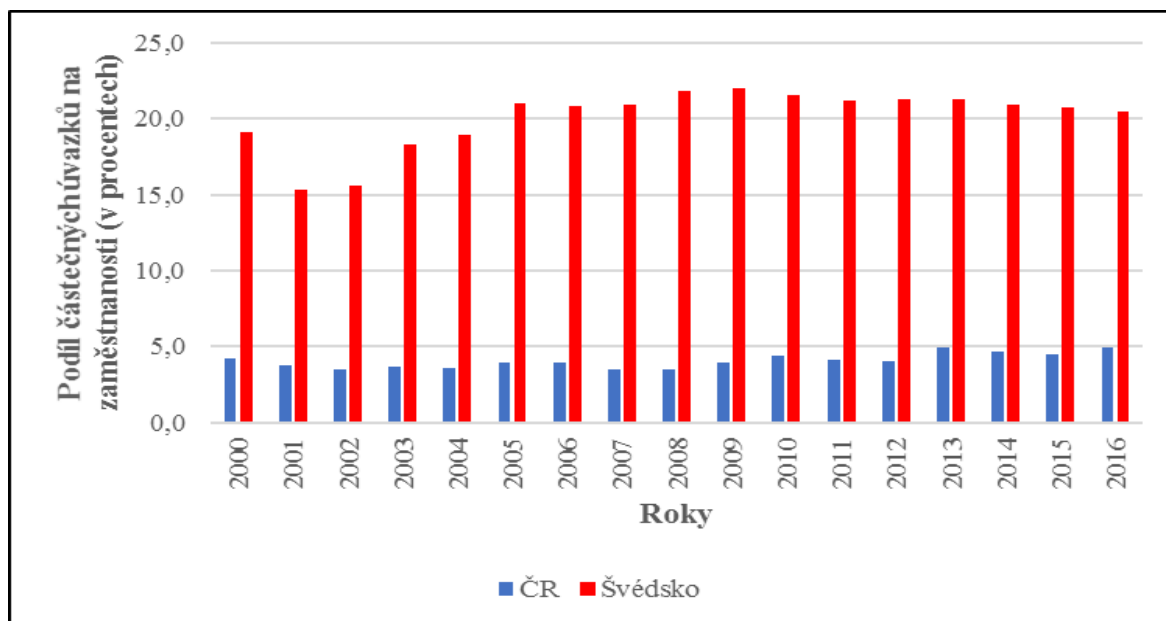
Vzhledem k výše zmíněným možnostem může být překvapující, že český legislativní systém nabízí poměrně širokou škálu možností ve využití flexibilních forem práce. Švédsko se oproti ČR v právních podmínkách nijak významně neodlišuje. Hlavním rozdílem je však jejich skutečné uplatnění v praxi. Jedna z nejvýznamnějších forem, která rodičům napomáhá se skloubením profesní a rodičovské role, je poskytování částečných pracovních úvazků. Graf č. 14 porovnává rozdíl v podílu částečné zaměstnanosti na celkové zaměstnanosti u věkové kategorie 25-49 let v obou komparovaných zemích. Z grafu je patrné, že rozdíl v podílu částečných úvazků na celkové zaměstnanosti je mezi oběma zeměmi obrovský. Švédsko ve sledovaném období dosahovalo v průměru pětkrát vyšších hodnot než ČR. V roce 2016 ve Švédsku z populace 25-49 let na částečný úvazek pracovalo 20,5 % zaměstnaných obyvatel, zatímco v České republice pouze 4,9 %.

²²³ PALONCÝOVÁ, Jana. *Vztah profesní dráhy a založení rodiny z hlediska generací žen*. Fórum sociální politiky, Praha, VÚPSV, 2011, ročník 5, č. 5, s. 2-7. ISSN 1802-5854.

²²⁴ Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce

²²⁵ Jaké jsou flexibilní formy zaměstnávání? Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]. 2008 [cit. 2018-05-04]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/5793>

Graf č. 14: Vývoj podílu zaměstnanosti na částečný úvazek na celkové zaměstnanosti věkové kategorie 25-49 let v ČR a Švédsku v letech 2000-2016

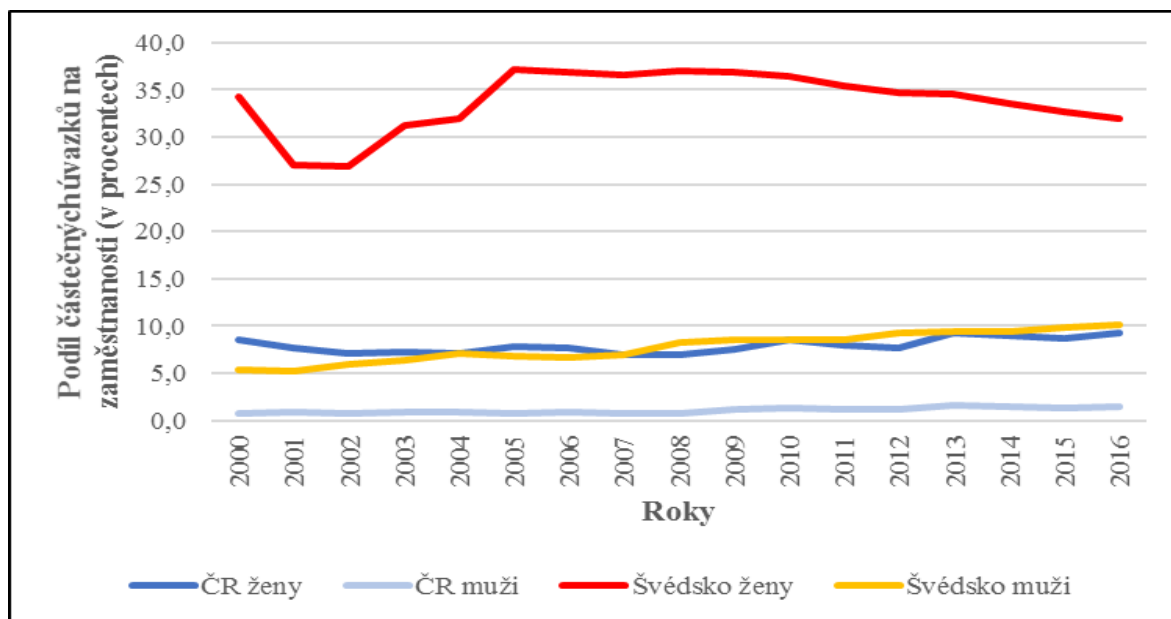

Zdroj: Eurostat, vlastní zpracování²²⁶

Následující graf č. 15 znázorňuje rozpad využívání částečných pracovních úvazků na celkové zaměstnanosti dle pohlaví. Sledovanou částí zaměstnané populace je jako u předchozího grafu věková kategorie 25-49 let. Švédské ženy od roku 2003 částečné úvazky využívaly ve více než 30 % případů, zatímco ženy české během celého období ani jednou nepřesáhly hranici 10 % a průměrné využívání představovalo 7,9 %. Můžeme sledovat taktéž výrazný rozdíl u mužské populace. Vývoj podílu mužů ve Švédsku je během celého období téměř totožný jako u žen v ČR, přičemž průměrný podíl využívání u českých mužů představuje 1,1 %. Od roku 2006 lze pozorovat klesající tendenci u švédských žen, a naopak rostoucí tendenci u švédských mužů, na což má mimo jiné vliv vyrovnanější rozdělení péče o dítě a využívání rodičovské dovolené oběma partnery.

²²⁶ Eurostat, Full-time and part-time employment [online] [cit. 2018-04-30]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/lfs/data/database>

Graf č. 15: Vývoj podílu zaměstnanosti na částečný úvazek na celkové zaměstnanosti věkové kategorie 25-49 let dle pohlaví v ČR a Švédsku v letech 2000-2016

Zdroj: Eurostat, vlastní zpracování²²⁷

Z hlediska využívání flexibilních forem práce lze zmínit i některé z výsledků, které přinesl nejnovější Evropský průzkum pracovních podmínek z roku 2015, který na pravidelné bázi zabezpečuje instituce Eurofound, spadající pod kompetenci EU. V roce 2015 mělo možnost využít práci z domova pravidelně, nebo alespoň občas pouze 8,8 % žen v ČR, zatímco ženám ve Švédsku tato možnost byla umožněna více než v trojnásobně větší míře, konkrétně v podílu 33 %. Mezi další sledovanou kategorii patřila možnost zaměstnankyně využití flexibilní pracovní doby, kdy si žena mohla zvolit pracovní dobu plně dle svých potřeb, s určitými limity či si vybrat z několika pracovních rozvrhů zaměstnavatele. V případě České republiky nemělo žádnou možnost zvolit si flexibilní pracovní dobu 63 % všech žen, přičemž ve Švédsku byla pevně stanovena pracovní doba zaměstnavatelem bez možnosti úprav pouze 35 % žen.²²⁸

²²⁷ tamtéž

²²⁸ Eurofound, European Working Conditions Survey-Data visualisation [online] [cit. 2018-04-30] Dostupné z: <https://www.eurofound.europa.eu/data/european-working-conditions-survey>

5.9 SWOT analýza

SWOT analýza české rodinné politiky je založena na poznatcích z teoretické části i praktické části této diplomové práce. S ohledem na demografický vývoj a fungování rodinné politiky v obou zemích představuje silné a slabé stránky, příležitosti a hrozby české politiky na podporu rodin. Příležitosti představují jistou formu doporučení s ohledem na možnou inspiraci ze švédského prostředí.

Tabulka č. 15: SWOT analýza rodinné politiky v ČR

Silné stránky	Slabé stránky
• Flexibilní doba čerpání rodičovského příspěvku a možnost změny jeho výše • Možnost čerpání rodičovského příspěvku otcem či střídání rodičů • Zájem státu o zlepšení systému rodinné politiky • Podpora nových projektů pro snazší slučitelnost práce a rodiny (dětské skupiny, mikrojesele) • Množství právních úprav flexibilních forem zaměstnání • Výhody rodinného statusu a počtu dětí v daňovém systému • Využívání daňových úlev nesnižující motivaci k práci	• Štědře nastavené dávky v mateřství snižují motivaci k brzkému návratu do zaměstnání • Dlouhá doba MD a RD znesnadňuje návrat zpět do pracovního procesu • Nedostatečná kapacita zařízení péče • Nízké využívání flexibilních úvazků • Velmi nízká participace mužů na RD • Chybějící podpora osamělých rodičů pro udržení životního standardu • Podpora tradiční formy rodiny bez ohledu na společenské změny • Sociální dávky nízkopříjmovým rodinám mohou snižovat motivaci k práci • Daňové úlevy pro rodiny s dětmi plně využije zlomek domácností
Příležitosti	Hrozby
• Vyšší výdaje na RP v poměru k HDP • Zaměření se více na služby péče o děti • Garance místa všem dětem v předškolní péči • Částečné odvození výše rodičovského příspěvku od pracovního příjmu • Vyšší využití financí z dotací EU • Podporovat aktivní otcovství např. zavedením povinných kvót pro otce v souvislosti s čerpáním RD • Informační kampaně pro zaměstnavatele o výhodách poskytování flexibilních forem zaměstnání (spokojení zaměstnanci) • Rozšíření rekvalifikačních kurzů pro matky na RD	• Nepříznivý demografický vývoj • Ohrožení udržitelnosti zdrojové stránky veřejných financí • Oddalování mateřství do pozdějšího věku • Ohrožení kvalifikace žen v pracovním oboru • Rozpad velkých rodin a slábnutí mezigenerační solidarity • Zneužití systému sociálních dávek (práce načerno pro nárokování testovaných dávek) • Realizace rodinné politiky závisí na politické situaci • Změna společenských hodnot a ztráta tradičního modelu úplné rodiny • Rostoucí náklady rodin (např. bytová situace)

Zdroj: vlastní zpracování

Závěr

Rodina je pro děti prostředím, kde navazují první sociální kontakty, utváří si vzorce chování a přijímají morální hodnoty. Pro své přirozené a nezastupitelné funkce rodina tvoří základ každé společnosti a investice do její podpory představují zároveň investice do lidského kapitálu, jenž je pro rozvoj a prosperitu státu nezbytný. Orientace postmoderní doby se vyznačuje rychlým tempem změn, zaměřením na výkon a jednotlivce. Načasování založení rodiny je pro mladé lidi zcela novou životní etapou, která do života přináší mnoho změn. Účast na pracovním trhu, zajištění životní úrovně, budování kariéry či seberealizace mohou být s narozením potomka výrazně ovlivněny. Partneři tak stojí před otázkou možnosti sloučení pracovních a rodičovských rolí, což mimo jiné faktory taktéž zapříčiňuje současný trend odkládání mateřství či například nízkou porodnost. Vzhledem ke společenským změnám a demografickému vývoji je problematika podpory rodin velmi aktuální. Stárnoucí populace představuje riziko zejména udržitelnosti veřejných financí a celého sociálního systému, což z národohospodářského hlediska představuje příležitost pro aktivní, a hlavně efektivní realizaci rodinné politiky pro příznivý budoucí vývoj.

Předmětem diplomové práce bylo porovnat rodinnou politiku České republiky a Švédska se zaměřením na období mezi roky 2000-2016 a následně porovnat, jaká země poskytuje příznivější prorodinné prostředí. Z teoretických východisek se obě země mezi sebou vyznačují rozdílným přístupem k sociální politice a reprezentují odlišný model sociálního státu. Švédsko je spolu s ostatními severskými státy představitelem sociálně-demokratického režimu, jenž je charakterizován vysokou mírou státního intervencionismu, aktivní politikou zaměstnanosti, štědrým systémem sociálních dávek pro zajištění příznivé životní úrovně občanů, ale také vysokou mírou redistribuce založenou na principu vzájemné solidarity. Rodinná politika se vyznačuje defamilistickou orientací zaměřenou na genderovou rovnost a model rodiny dvojího příjmu. Český sociální stát se po přechodu na tržní ekonomiku v 90. letech vyrovnával s rychle probíhajícími společenskými změnami a jako u dalších postkomunistických zemích nebylo zcela snadné jednoznačně určit jeho hlavní charakteristiky. V odborné literatuře se můžeme setkat s názorem postupného vytvoření zcela nového, či dokonce více nových typů sociálního státu u zemí bývalého východního bloku, druhou variantou je přiklonění k jednomu z již existujících modelů a jejich případnou kombinací. S ohledem na využívané nástroje rodinné politiky lze Českou republiku dle mého názoru nejlépe přiřadit ke konzervativnímu typu sociální, respektive

rodinné politiky. Forma poskytované podpory se vyznačuje familistickým přístupem a je směřována spíše k tradičnímu pojetí rodiny. V české společnosti oproti Švédsku stále převládá přístup k rozdělení rolí, kdy hlavním úkolem muže je finanční zajištění a úkolem ženy je péče o děti a domácnost. Realizace sociální a rodinné politiky je taktéž založena na přerozdělování příjmů, ale probíhá na mnohem nižší úrovni než ve Švédsku. Je zde poskytován menší poměr plošných dávek a celkově se přímá peněžní podpora soustředí více na nízkopříjmové rodiny, přičemž univerzálně poskytované švédské dávky jsou dostupné všem rodinám bez ohledu na jejich finanční situaci. Teoretická část diplomové práce včetně vymezení obou států z pohledu přístupu k sociální politice pro zhodnocení aktuálnosti problematiky definovala pojetí rodiny, její funkce, hlavní změny v rodinném chování, principy a cíle rodinné politiky. Dále představila možnosti poskytované podpory rodinám formou finančních či nefinančních nástrojů, přístup k rodinné politice ze strany Evropské unie a v závěru taktéž pro zasazení současných systémů obou zemí do kontextu přiblížila historický vývoj rodinné politiky na českém a švédském území.

Začátek praktické části byl věnován faktorům demografického vývoje, jež ovlivňují realizaci a podobu rodinné politiky. Výrazné změny v počtu obyvatel během sledovaného období zaznamenalo Švédsko, kde populace rostla více než 4x rychleji než v případě České republiky. Nutno konstatovat, že jistý podíl na tom měl i přirozený přírůstek obyvatelstva, ovšem v posledních letech se na růstu projevuje zejména imigrace způsobená migrační krizí posledních let. Práce poukázala i na vysoce pravděpodobnou nepříznivou budoucnost českého státu ohledně věkové struktury obyvatelstva, kdy by v roce 2050 mělo populaci tvořit 30 % lidí ve věku 65 a více let. Ke komparovaným oblastem kapitoly patřily taktéž základní složky demografické reprodukce. Vývoj míry úhrnné plodnosti v České republice v posledních letech zaznamenával rostoucí tendenci a je otázkou, zdali se v budoucnu podaří dosáhnout vysoké úrovně skandinávských zemí. Dále byl ukázán trend zvyšujícího se věku matek při narození prvního dítěte a taktéž zvyšujícího se podílu dětí narozených mimo manželství, jenž v ČR v roce 2016 představoval více než 50 %. Trend neúplných rodin v takovém rozsahu je pro Českou republiku poměrně novým a je to určitě jedna z oblastí, kterou by měl stát při realizaci rodinné politiky brát v potaz.

V kapitole týkající se již samotné komparace byly nejprve představeny a podrobně popsány přímé a nepřímé finanční nástroje poskytované oběma zeměmi. U jednotlivých sociálních příspěvků a dávek byly charakterizovány podmínky pro nárok na pobírání,

délky podpůrné doby a poskytované výše peněžních transferů. Nástroje nepřímé finanční podpory uvedly výhody poskytované rodinám v prostředí daňového systému formou dosažitelných úlev a zvýhodnění. Komparace obou států potvrdila rozdílnosti jednotlivých sociálních států. Rodiny s dětmi jsou ve Švédsku oceněny přídatkem na dítě bez nutnosti dokazování výše příjmu, kdy tato dávka v případě České republiky patří do dávek testovaných a představuje hlavní formu podpory nízkopříjmovým rodinám. Velkým rozdílem je využívání daňových opatření. Český daňový systém umožňuje poměrně hodně možností pro úlevy a zvýhodnění pracujícím členům rodin. Nutno však podotknout, že veškeré úlevy v ČR využije vzhledem k výši příjmu přibližně 1/3 rodin s dětmi do 3 let. Forma podpory tak není příliš optimální pro chudší domácnosti, na druhou stranu je nutné vnímat pozitivní vliv daňových nástrojů na motivaci k pracovní činnosti a zajištění vlastního příjmu. Oproti tomu ve Švédsku se vzhledem k nastavení sociálního státu a redistribuci bohatství daňových úlev a zvýhodnění pro rodiny s dětmi a ani celkově nevyužívá vůbec. V souvislosti s příspěvky v mateřství a rodičovství byl v rámci kapitoly představen i koncept mateřské a rodičovské dovolené. Česká republika patří ke státům s nejdelší podpůrnou dobou matek v Evropě vůbec. Švédsko se v souvislosti s rodičovskou dovolenou a podporou dvojího příjmu rodiny snaží zejména o aktivní zapojení mužů do péče o malé děti skrze nepřevoditelné kvóty pro každého rodiče. Jelikož účast českých mužů na příjemcích rodičovského příspěvku byla v roce 2016 necelá 2 %, kdy švédských otců 27 %, je to určitě jedna z inspirativních možností, které vzít do budoucnosti do úvahy.

Komparace ve využití přímých a nepřímých finančních nástrojů byla provedena na mikroekonomické úrovni metodou modelových rodin. Rodiny se mezi sebou odlišovaly ve výši rodinných příjmů, počtu dětí a přítomností obou rodičů. Z výsledků výpočtů první modelové rodiny vyšel poměr sledované přímé finanční podpory k předchozímu pracovnímu příjmu překvapivě vyšší v České republice, což vzhledem k dlouhé době poskytované mateřské a rodičovské dovolené spolu se štedře nastaveným systémem sociálních dávek může snižovat motivaci žen pro návrat do zaměstnání. Druhá modelová rodina s průměrným příjmem znázornila rozdílný přístup obou států, kdy česká rodina byla podporována skrze daňové úlevy, přičemž švédská skrze univerzálně poskytované dávky. Poslední modelová rodina znázornila vyšší podporu osamělým rodičům, kdy Švédsko pro zachování životní úrovně poskytuje osamělým rodičům podporu výživného, pokud druhý rodič na svého potomka dostatečně neplatí alimenty. V této oblasti by si česká rodinná politika zajisté mohla vzít příklad, jelikož v současnosti Česká republika žádným nástrojem

pro podporu neúplných rodin nedisponuje a nijak je v systému neodlišuje od rodin úplných. Komparace na makroekonomické úrovni ukázala, že Česká republika na podporu rodin vynakládá menší poměr výdajů vůči svému HDP než Švédsko a zároveň vývoj podílu sociálních dávek na kategorii rodin a dětí oproti celkovým sociálním dávkám má oproti Švédsku dosti nestálý průběh. Důležitým zjištěním byla taktéž komparace složení poskytované podpory rodinám s dětmi. Česká republika nejvíce vydává na přímé finanční dávky, poté na daňové úlevy a nejméně, konkrétně 0,57 % k HDP v roce 2016, na služby rodinám. Oproti tomu ve Švédsku je nefinanční podpora prostřednictvím služeb nejvýznamnější složkou rodinné politiky, kdy poměr k HDP v roce 2016 představoval 2,19 %.

Předposlední subkapitolou pro porovnání prorodinného prostředí byla komparace slučitelnosti pracovního a rodinného života. Rodinám s malými dětmi pro skloubení péče a pracovní činnosti stát může pomoci zejména dostupnou institucionální péčí o malé děti a podporou flexibilních pracovních úvazků. Úspěšnost rodinné politiky Švédska tkví v umožnění rodičům malých dětí v možnosti výběru, kdy se po narození dítěte mohou sami rozhodnout o tom, kdy se vrátí zpět do pracovního procesu díky dostupné a kvalitní síti zařízení péče o děti předškolního věku. Oproti tomu Česká republika trpí dlouhodobou nedostatečnou kapacitou veřejných zařízení, které rodičům dětí do 3 let věku stěžují návrat do zaměstnání, jelikož soukromé služby pečovatelek jsou často nad jejich finanční možnosti. Situaci demonstruje účast dětí do 3 let v zařízení předškolní péče, kdy podíl ve Švédsku v roce 2016 představoval přibližně 50 %, oproti tomu v České republice to bylo necelých 5 %. Současné aktivity státu v podpoře projektů typu dětských skupin a mikrojeslí mají ze strany veřejnosti poměrný úspěch a jejich rozšiřování je tak náznakem o budoucím zlepšení situace v České republice. Snazší slučitelnost pracovního a rodinného života je ve Švédsku taktéž zaručena využíváním zkrácených pracovních úvazků, které na celkové zaměstnanosti představují v průměru více než 20 %. Situace na českém trhu práce je i přes poměrně širokou nabídku pracovní legislativy ne moc pozitivní a zkrácené úvazky představují necelých 5 %. Poslední subkapitola praktické části v rámci SWOT analýzy shrnula silné stránky, slabé stránky, příležitosti a hrozby české rodinné politiky.

Hlavním cílem práce bylo zanalyzovat vývoj a nástroje rodinné politiky České republiky a Švédska s cílem zhodnocení prorodinného prostředí obou zemí a navržení potencionálních změn a zlepšení pro českou rodinnou politiku. Výčet možných změn je

uveden jako příležitosti obsažené ve SWOT analýze v závěru praktické části této práce. Nejvýznamnější příležitostí je dle mého názoru poskytnutí možnosti volby, která je zaručena investováním do zvýšené kapacity zařízení denní péče o malé děti a podpora většího využívání flexibilních a částečných pracovních úvazků. Inspirací by také mohlo být švédské zapojení otců do aktivní péče o dítě formou stanovených kvót pro každého rodiče v rámci rodičovské dovolené. S ohledem na uvedené závěry se domnívám, že se cíl práce podařilo naplnit.

Možností dalšího zaměření v kontextu rodinné politiky by mohla být analýza možností bytové politiky a postavení rodiny s dětmi v této oblasti. Zajímavou analýzou by mohla být s odstupem času také účinnost nově zavedených projektů alternativních forem zařízení péče o malé děti v souvislosti se změnami využívání zkrácených úvazků.

Seznam použitých zkratk

ČR	Česká republika
ČSSZ	Česká správa sociálního zabezpečení
ČSÚ	Český statistický úřad
DVZ	Denní vyměřovací základ
EU	Evropská unie
HDP	Hrubý domácí produkt
Kč	Koruna česká
MD	Mateřská dovolená
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
OSN	Organizace spojených národů
OSVČ	Osoba samostatně výdělečně činná
PPM	Peněžitá pomoc v mateřství
RD	Rodičovská dovolená
RP	Rodičovský příspěvek
SEK	Švédská koruna
SSP	Státní sociální podpora
ŠSSZ	Švédská správa sociálního zabezpečení
VPTM	Vyrovňovací příspěvek v těhotenství a mateřství
ŽM	Životní minimum

Seznam tabulek, obrázků a grafů

Seznam tabulek

- Tabulka č. 1: Vývoj věkové struktury obyvatelstva v ČR v letech 2000-2050 (v %)
- Tabulka č. 2: Vývoj věkové struktury obyvatelstva ve Švédsku v letech 2000-2050 (v %)
- Tabulka č. 3: Podíl mužů na příjemcích rodičovského příspěvku v ČR
- Tabulka č. 4: Výše přídatku na dítě dle věku a příjmu rodiny v Kč
- Tabulka č. 5: Podíl mužů na dnech vypláceného rodičovského příspěvku ve Švédsku
- Tabulka č. 6: Měsíční výše přídatku na dítě a doplňkového rodinného přídatku v roce 2016
- Tabulka č. 7: Výše ročního daňového zvýhodnění pro rok 2016 a 2018 v Kč
- Tabulka č. 8: Průměrná a minimální hrubá mzda v ČR a Švédsku v roce 2016
- Tabulka č. 9: Parita kupní síly ČR a Švédska
- Tabulka č. 10: Výpočty finančních dávek pro modelovou rodinu č. 1
- Tabulka č. 11: Výpočty finančních dávek a daňových úlev pro modelovou rodinu č. 2
- Tabulka č. 12: Výpočty finančních dávek a daňových úlev pro modelovou rodinu č. 3
- Tabulka č. 13: Využívání zařízení předškolního vzdělávání v ČR v roce 2016
- Tabulka č. 14: Využívání zařízení předškolního vzdělávání ve Švédsku v roce 2016
- Tabulka č. 15: SWOT analýza rodinné politiky v ČR

Seznam obrázků

- Obrázek č. 1: Věková pyramida populace ČR ve vybraných letech
- Obrázek č. 2: Věková pyramida populace Švédska ve vybraných letech

Seznam grafů

Graf č. 1: Vývoj počtu obyvatel v ČR a Švédsku v letech 1950–2016

Graf č. 2: Přirozený přírůstek/úbytek obyvatelstva v ČR a Švédsku v letech 2000-2016

Graf č. 3: Migrační saldo v ČR a Švédsku v letech 2000-2016

Graf č. 4: Vývoj úhrnné plodnost v ČR a Švédsku v letech 2000-2016

Graf č. 5: Vývoj průměrného věku ženy při porodu prvního dítěte v ČR a Švédsku v letech 2000-2016

Graf č. 6: Vývoj hrubé míry sňatečnosti a rozvodovosti v ČR a Švédsku v letech 2000-2016

Graf č. 7: Vývoj počtu narozených dětí mimo manželství v ČR a Švédsku v letech 2000-2016

Graf č. 8: Vývoj veřejných sociálních výdajů k HDP v ČR a Švédsku v letech 2000-2016

Graf č. 9: Vývoj podílu příspěvků sociálního zabezpečení k HDP v ČR a Švédsku v letech 2000-2016

Graf č. 10: Vývoj podílu sociálních dávek určených rodinám/dětem na celkových sociálních dávkách v ČR a Švédsku v letech 2004-2015

Graf č. 11: Vývoj podílu výdajů na rodinnou politiku k HDP v ČR a Švédsku v letech 2000-2014

Graf č. 12: Podíl výdajů na podporu rodin dle typu k HDP v ČR a Švédsku v letech 2001, 2007 a 2013

Graf č. 13: Účast v předškolním zařízení v ČR a Švédsku v roce 2016

Graf č. 14: Vývoj podílu zaměstnanosti na částečný úvazek na celkové zaměstnanosti věkové kategorie 25-49 let v ČR a Švédsku v letech 2000-2016

Graf č. 15: Vývoj podílu zaměstnanosti na částečný úvazek na celkové zaměstnanosti věkové kategorie 25-49 let dle pohlaví v ČR a Švédsku v letech 2000-2016

Seznam použitých zdrojů

Literatura

- 1) BECKER, Gary S. A treatise on the family. Enl. ed. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1991. ISBN 0-674-90698-5.
- 2) COMMISSION, European. Barcelona objectives: the development of childcare facilities for young children in Europe with a view to sustainable and inclusive growth. Luxembourg: European Union, 2013. ISBN 9789279298981.
- 3) DUVANDER, Ann-Zofie and Tommy FERRARINI. Sweden's Family Policy under Change: Past, Present, Future. Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2013. [cit. 2018-03-06] ISBN 978-3-86498-643-7.
- 4) GIDDENS, Anthony. Sociologie. Praha: Argo, 1999. 595 str. ISBN 80-7203-124-4.
- 5) HAAS, Linda. Family Policy in Sweden. Indianapolis: Kluwer Academic Publishers-Human Sciences Press, 1996.
- 6) HAŠKOVÁ, Hana et al. Péče o nejmenší. Boření mýtů. Praha: Sociologické nakladatelství, 2012. 199 str. ISBN 978-80-7419-114-5. s. 69-75
- 7) HÖHNE, Sylva. Podpora rodin s dětmi a vliv peněžních transferů na formu rodinného soužití. Praha: VÚPSV, 2008. 63 str. ISBN 978-80-87007-93-8. str. 15
- 8) HOLUB, Martin. Teoretické možnosti podpory rodin s dětmi v sociálním pojištění. Praha: VÚPSV, 2010. str. 66. ISBN 978-80-7416-063-9. s. 31
- 9) HORSKÁ, Pavla et al. Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy. Praha: Panorama, 1990. Pyramida. 474 str. ISBN 80-7038-011-X.
- 10) KREBS, Vojtěch et al. Sociální politika. 6. přeprac. a akt. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2015. 568 str. ISBN 978-80-7478-921-2.
- 11) LOUŽEK, Marek. Populační ekonomie a její důsledky pro účinnost pronatalitních politik. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2004. 152 str. ISBN 80-86547-35-3.
- 12) MAREŠ, Petr. Zaměstnání, rodina a dítě v dynamice moderní společnosti. In: SIROVÁTKA, Tomáš et al. Rodina, zaměstnání a sociální politika. Albert, 2006. str. 19–54. ISBN 80-7326-104-9.
- 13) MATĚJKOVÁ, Barbora a Jana PALONCYOVÁ. Rodinná politika ve vybraných evropských zemích s ohledem na situaci v České republice. Brno: Masarykova univerzita v Brně pro Výzkumný ústav práce a sociálních věcí Praha, 2005. 79 str. ISBN 80-210-3630-3. s. 33-36
- 14) MATOUŠEK, Oldřich. Rodina jako instituce a vztahová síť. 2. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. 144 str. ISBN 80-85850-24-9.

- 15) MITCHELL, Eva. Finanční podpora rodin s dětmi v České republice v evropském kontextu. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2010. 136 str. ISBN 978-80-7330-183-5.
- 16) MORAWSKI, Witold. Ekonomická sociologie: [problémy, teorie, empirie]. Přeložil Jiří OGROCKÝ. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005. Základy sociologie. ISBN 80-86429-43-1.
- 17) MORGAN, Patricia. Family Policy, Family Changes – Sweden, Italy and Britain Compared. London: Civitas, 2006. 148 str. ISBN 1-903386-43-8.
- 18) MPSV. Dětská skupina: informační příručka pro rodiče. 2. vyd.. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2018. ISBN 978-80-7421-141-6.
- 19) MPSV. Národní zpráva o rodině. [Praha]: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2004. 224 str. ISBN 80-86878-18-X.
- 20) OLSSON, Sven E. Social policy and welfare state in Sweden. Vyd. 2. Arkiv, 1990. 348 str. ISBN 9789179240530.
- 21) PALONCYOVÁ, Jana. Vztah profesní dráhy a založení rodiny z hlediska generací žen. Fórum sociální politiky, Praha, VÚPSV, 2011, ročník 5, č. 5, s. 2-7. ISSN 1802-5854.
- 22) POTŮČEK, Martin et al. Zpráva o lidském rozvoji Česká republika 2003 – Odkud přicházíme, co jsme, kam jdeme? Praha: MUF, 2003, ISBN 80-86284-33-6.
- 23) PRESTON, Samuel H. 1987. Are the Economic Consequences of Population Growth a Sound basis for Population Policy? In: KREBS, Vojtěch a Jaroslava DURDISOVÁ. Sociální politika. Praha: Codex Bohemia, 1997. 328 str. ISBN 80-85963-33-7.
- 24) RABUŠIC, Ladislav. Kde ty všechny děti jsou? Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. 266 str. ISBN 80-86429-01-6.
- 25) ROSTGAARD, Tine. Family policies in Scandinavia. Berlín: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2014. 16 str. ISBN 978-3-86498-817-2.
- 26) SINGLY, François de. Sociologie současné rodiny. Praha: Portál, 1999. 127 str. ISBN 80-7178-249-1.
- 27) SMUTEK, Martin. Sociální stát: úvod do studia. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005. 135 str. Texty k sociální práci. ISBN 80-7041-691-2. s. 72
- 28) ÚZIS. Zdravotnická ročenka České republiky. Praha: Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR, 2014. 276 str. ISBN 978-80-7472-135-9.
- 29) VEČEŘA, Miloš. Sociální stát: Východiska a přístupy. 2. upr. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1996. 112 str. ISBN 80-85850-16-8. s. 80
- 30) VÝROST, Jozef a Ivan SLAMĚNÍK, ed. Aplikovaná sociální psychologie I. Praha: Portál, 1998. 383 str. ISBN 80-7178-269-6.

Internetové zdroje

- 1) ANDERSSON, Gunnar and Martin KOLK. Trends in Childbearing, Marriage and Divorce in Sweden: An Update with Data up to 2012. [online]. Stockholm University Demography Unit, 2015. [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <https://journal.fi/fypr/article/view/52483>
- 2) ANDERSSON, Gunnar. Fertility and Public Policy: Family Policies and Fertility in Sweden. [online]. Stockholm, 2008. [cit. 2018-02-28]. Dostupné z: <http://cis.ier.hit-u.ac.jp/Japanese/society/Ifo-workshop0802/gunnar.pdf>
- 3) BELLE, Janna van. Paternity and parental leave policies across the European Union. [online]. Santa Monica and Cambridge: RAND Corporation, © European Union, 2016 [cit. 2018-04-2]. Dostupné z: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1600/RR1666/RAND_RR1666.pdf
- 4) BUCKLES, Kasey and HUNGERMAN, Daniel M. and LUGAUER, Steven. Is Fertility a Leading Economic Indicator? [online]. February 2018. [cit. 2018-04-10]. Dostupné prostřednictvím SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3151722>
- 5) Česká správa sociálního zabezpečení. Vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství. [online]. 2017 [cit. 2018-04-08]. Dostupné z: <http://www.cssz.cz/cz/nemocenske-pojisteni/davky/vyrovnavaci-prispevek-v-tehotenstvi-a-materstvi.htm>
- 6) Českenoviny.cz. Plaga podpoří návrh proti povinnosti školek pro dvouleté. [online]. [cit. 2018-03-06]. Dostupné z: <http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/plaga-podpori-navrh-proti-povinnosti-skolek-pro-dvoulete/1585383>
- 7) ČSÚ. Data-počet cizinců (Cizinci v ČR podle státního občanství v letech 1994–2016) [online]. Český statistický úřad. [cit. 2018-02-20]. https://www.czso.cz/csu/cizinci/4-ciz_pocet_cizincu
- 8) ČSÚ. Naděje dožití při narození v letech 1950-2016 [online]. [cit. 2018-04-04] Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/nadeje-dozeni-pri-narozeni-v-letech-1950-2016>
- 9) ČSÚ. Obyvatelstvo-roční časové řady (Pohyb obyvatelstva v Českých zemích 1920-2016, analytické údaje). In: Český statistický úřad [online]. 13.12.2017. [cit. 2018-02-20]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/obyvatelstvo_hu
- 10) ČSÚ. Průměrné mzdy - 4. čtvrtletí 2016 [online]. Český statistický úřad. [cit. 2018-04-22]. <https://www.czso.cz/csu/czso/ci/prumerne-mzdy-4-ctvrtleti-2016>
- 11) ČSÚ. Příručka demografické statistiky, narození [online], 2001 [cit. 2018-04-04]. Dostupné z: <https://web.natur.cuni.cz/~mak/gos/demmetodika/www.czso.cz/cz/cisla/0/02/020100/narozeni.htm>

- 12) ČSÚ. V české společnosti přibývá vzdělanějších žen [online]. [cit. 2018-04-04]. Dostupné z: <http://www.statistikaamy.cz/2017/02/v-ceske-spolecnosti-pribyva-vzdelanejsich-zen/>
- 13) ČSÚ. Vybrané údaje o sociálním zabezpečení – 2016. [online]. 2017. [cit. 2018-04-08]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/vybrane-udaje-o-socialnim-zabezpeceni-2016>
- 14) DUVANDER, Ann-Zofie and Linda Haas and C. Philip Hwang. Sweden. [online]. 2017. [cit. 2018-04-08]. Dostupné z: http://www.leavenetwork.org/fileadmin/Leavenetwork/Country_notes/2017/Sweden_2017_FINAL_corr2.pdf
- 15) Eurofound. European Working Conditions Survey-Data visualisation [online] [cit. 2018-04-30] Dostupné z: <https://www.eurofound.europa.eu/data/european-working-conditions-survey>
- 16) European Commission. Your social security rights in Sweden. Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion [online]. 2017. [cit. 2018-04-08]. Dostupné z: ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=13776&langId=en
- 17) Eurostat. Fertility indicators [online] [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/population-demography-migration-projections/births-fertility-data/database>
- 18) Eurostat. Full-time and part-time employment [online] [cit. 2018-04-30]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/lfs/data/database>
- 19) Eurostat. Children receiving formal childcare services by age, income group and degree of urbanisation [online] [cit. 2018-04-30]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/ilc_ats01
- 20) Eurostat. Marriage and divorce statistics. [online]. 2017 [cit. 2018-04-04]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Marriage_and_divorce_statistics
- 21) Eurostat. Marriages and divorces [online] [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/population-demography-migration-projections/marriages-and-divorces-data/database>
- 22) Eurostat. Population (Population by age group and sex) [online] [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/population-demography-migration-projections/population-data/database>
- 23) Eurostat. Social protection expenditure [online] [cit. 2018-04-010]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/social-protection/data/database>
- 24) Evropská komise. Vaše práva v oblasti sociálního zabezpečení ve Švédsku. [online]. © Evropská unie, 2012 [cit. 2018-04-06]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/employment_social/empl_portal/SSRinEU/Your%20social%20security%20rights%20in%20Sweden_cs.pdf

- 25) Försäkringskassan. 10 days at birth of child. [online]. 2017. [cit. 2018-04-08]. Dostupné z: <https://www.forsakringskassan.se/>
- 26) Försäkringskassan. About parental benefits upon adoption. [online]. 2017. [cit. 2018-04-08]. Dostupné z: <https://www.forsakringskassan.se/>
- 27) Försäkringskassan. Care of a sick child (VAB). [online]. 2017. [cit. 2018-04-08]. Dostupné z: <https://www.forsakringskassan.se/>
- 28) Försäkringskassan. Housing allowance for families with children. [online]. 2017. [cit. 2018-04-08]. Dostupné z: <https://www.forsakringskassan.se/>
- 29) Försäkringskassan. Child allowance. [online]. 2017. [cit. 2018-04-08]. Dostupné z: <https://www.forsakringskassan.se/>
- 30) Försäkringskassan. Information about social security. [online]. 2018. [cit. 2018-04-06]. Dostupné z: <https://www.forsakringskassan.se/>
- 31) Försäkringskassan. Maintenance support when the child lives with you. [online]. 2017. [cit. 2018-04-08]. Dostupné z: <https://www.forsakringskassan.se/>
- 32) Försäkringskassan. Parental benefit, [online]. 2017. [cit. 2018-04-08]. Dostupné z: <https://www.forsakringskassan.se/>
- 33) Försäkringskassan. Pregnancy benefit. [online]. 2017. [cit. 2018-04-08]. Dostupné z: <https://www.forsakringskassan.se/>
- 34) FREY, Bruno S and JEGEN, Reto. Motivation Crowding Theory: A Survey of Empirical Evidence. Journal of Business Economics [online]. January 2000, vol. 15, iss. 49, [cit. 2018-02-15]. ISSN 1424-0459. Dostupné prostřednictvím SSRN: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=203330
- 35) Government Offices of Sweden. Social insurance in Sweden [online]. 2016. [cit. 2018-04-06]. Article number S2016.013. Dostupné z: http://www.government.se/495457/globalassets/government/dokument/socialdepartementet/socialinsuranceinsweden_august-2016.pdf
- 36) KUCHAROVÁ, Věra et al. Zpráva o rodině. [online]. Praha: VÚPSV, 2017. 245 str. [cit. 2018-03-05]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/31577/Zprava_o_rodine.pdf
- 37) Kurzy. SEK průměrné kurzy 2016, historie kurzů měn. [online] Dostupné z: <https://www.kurzy.cz/kurzy-men/historie/SEK-svedska-koruna/2016/>
- 38) LANG, Lovisa. Constructions of Gender Equality in Swedish Family Policy. [online] Lund University, 2015. [cit. 2018-04-08] Dostupné z: <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=8082968&fileId=8082986>

- 39) LINDÉN, TORD SKOGEDAL. Unearthing a European Union Family Policy. The Impact of Social Protection Policies. STEIN ROKKAN CENTRE FOR SOCIAL STUDIES. [online]. August 2007, [cit. 2018-3-05]. Dostupné z: http://uni.no/media/manual_upload/167_N04-07_Linden.pdf
- 40) MATĚJKOVÁ, Barbora a Jana PALONCYOVÁ. Rodinná politika ve vybraných evropských zemích I. Praha: VÚPSV [online]. 2003, 246 s. [cit. 2018-02-23]. Dostupné z: <http://praha.vupsv.cz/Fulltext/rodpolI.pdf>
- 41) MATĚJKOVÁ, Barbora a Jana PALONCYOVÁ. Rodinná politika ve vybraných evropských zemích II. Praha: VÚPSV [online]. 2004, 79 s. [cit. 2018-02-20]. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_139.pdf
- 42) MPSV. Evidence dětských skupin, [online] 2018. [cit. 2018-05-03] Dostupné z: <http://evidence.mpsv.cz/eEDS/index.php>
- 43) MPSV. Finanční podpora rodiny. [online]. [cit. 2018-04-10]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/29590/Financni_podpora_rodiny_na_web.pdf
- 44) MPSV. Jaké jsou flexibilní formy zaměstnávání? [online]. 2008 [cit. 2018-05-04]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/5793>
- 45) MPSV. Koncepce rodinné politiky. [online]. [Praha]: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2017. 69 str. [cit. 2018-02-20]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/31574/Koncepce_rodinne_politiky.pdf
- 46) MPSV. Nemocenské pojištění v roce 2018. [online]. 2018 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/7>
- 47) MPSV. Od 1. února začíná platit otcovská dovolená. MPSV.cz [online]. [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/32527>
- 48) MPSV. Počet příjemců rodičovského příspěvku podle pohlaví, [online]. 2018 [cit. 2018-04-07]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/10543>
- 49) MPSV. Pomoc v hmotné nouzi. [online]. 2018. [cit. 2018-04-06]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/5>
- 50) MPSV. Porodné. [online]. 2016. [cit. 2018-04-08]. Dostupné z: <http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/porodne>
- 51) MPSV. Prorodinný balíček. [online]. [cit. 2018-03-05]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/5892>
- 52) MPSV. Prorodinný balíček. [online]. [cit. 2018-03-05]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/5892>.
- 53) MPSV. Rodičovský příspěvek. [online]. 2018 [cit. 2018-04-07]. Dostupné z: http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/rodicovsky_prisp
- 54) MPSV. Rodinná politika na úrovni krajů a obcí. [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2008. 32 str. ISBN 978-80-86878-82-9. [cit. 2018-02-20]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/6778/Rodinna_politika.pdf

- 55) MPSV. Seznam mikrojeslí, [online] 2018. [cit. 2018-05-03] Dostupné z: <http://mikrojesle.mpsv.cz/index.php/zrizovatele-mikrojesli/>
- 56) MPSV. Sociální pojištění. [online]. 2017 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/1349>
- 57) MPSV. Státní sociální podpora. [online]. 2018 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/2>
- 58) MPSV. Životní a existenční minimum. [online]. 2016 [cit. 2018-04-06]. Dostupné z: http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/zivotni_min
- 59) MŠMT. Nejčastěji kladené otázky a odpovědi [online] [cit. 2018-04-28] Dostupné z: <http://www.msmt.cz/ministerstvo/nejcasteji-kladene-otazky-a-odpovedi>
- 60) MŠMT. Statistická ročenka školství-výkonnové ukazatele 2016/2017 [online] Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2018. [cit. 2018-04-09] Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/statisticka-rocenka-skolstvi-vykonove-ukazatele-2016-17>
- 61) OECD. Comparative price levels. OECDiLibrary [online]. 2018. [cit. 2018-04-09] Dostupné z: https://www.oecd-ilibrary.org/economics/data/prices/comparative-price-levels_data-00536-en
- 62) OECD. Family benefits public spending [online]. 2018. [cit. 2018-04-10] Dostupné z: <https://data.oecd.org/socialexp/family-benefits-public-spending.htm>
- 63) OECD. Social security contributions (indicator) [online]. 2018. [cit. 2018-04-10] Dostupné z: <https://data.oecd.org/tax/social-security-contributions.htm>
- 64) OECD. Social spending (indicator) [online]. 2018. [cit. 2018-04-09] Dostupné z: <https://data.oecd.org/socialexp/social-spending.htm#indicator-chart>
- 65) OECD. Tax revenue (indicator) [online]. 2018. [cit. 2018-04-10] Dostupné z: <https://data.oecd.org/tax/tax-revenue.htm#indicator-chart>
- 66) PALONCYOVÁ, Jana et al. Rodinné chování a rodinná politika jako kontext systému denní péče o děti ve Francii a v České republice. Praha: VÚPSV [online]. 2013, 95 str. [cit. 2018-02-20]. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_360.pdf
- 67) Podnikatel.cz. Daňové zvýhodnění pro rok 2016 a v roce 2017. [online] [cit. 2018-05-02] Dostupné z: <https://www.podnikatel.cz/clanky/danove-zvyhodneni-pro-rok-2016-a-v-roce-2017/>
- 68) Populationpyramid. Czech Republic, Populationpyramid.net. [online] Dostupné z: <https://www.populationpyramid.net/czech-republic/2050/> [cit. 2018-04-02]
- 69) Populationpyramid. Sweden, PopulationPyramid.net [online] Dostupné z: <https://www.populationpyramid.net/sweden/2050/> [cit. 2018-04-02]

- 70) ROT and RUT work. Skatteverket [online] [cit. 2018-04-08]. Dostupné z: <https://www.skatteverket.se/servicelankar/otherlanguages/inenglish/businessesandemployers/declaringtaxesbusinesses/rotandrutwork.4.8dcbbe4142d38302d793f.html>
- 71) SCB. Average monthly salary by sector 1992–2016. In: Statistics Sweden [online] [cit. 2018-04-09]. Dostupné z: <https://www.scb.se/en/finding-statistics/statistics-by-subject-area/labour-market/wages-salaries-and-labour-costs/salary-structures-whole-economy/>
- 72) SCB. Population Statistics (Immigrations and emigrations by country of citizenship and sex. Year 2000-2017) [online]. Statistics Sweden. [cit. 2018-02-20]. Dostupné z: http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/en/ssd/START__BE__BE0101__BE0101J/ImmiEmiMedb/?rxid=86abd797-7854-4564-9150-c9b06ae3ab07
- 73) SCB. Population Statistics (Population by age and sex. Year 1860-2017) In: Statistics Sweden [online] [cit. 2018-02-20]. Dostupné z: http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/en/ssd/START__BE__BE0101__BE0101A/BefolkningR1860/?rxid=86abd797-7854-4564-9150-c9b06ae3ab07
- 74) SCB. Population Statistics (Population changes number of persons by region and sex. Year 2000-2017) [online]. Statistics Sweden. [cit. 2018-02-20]. Dostupné z: http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/en/ssd/START__BE__BE0101__BE0101G/Beforandr/?rxid=86abd797-7854-4564-9150-c9b06ae3ab07
- 75) SCB. Sveriges framtida befolkning 2017–2060. [online]. Sveriges officiella statistik, April 2017. [cit. 2018-04-28]. Dostupné z: https://www.scb.se/contentassets/fee6de8eb7dc43bd9b3f36da925b5458/be0401_2017i60_sm_be18sm1701.pdf
- 76) Skolverket. Statistik om förskolan [online] 2018. [cit. 2018-05-03] Dostupné z: <https://www.skolverket.se/statistik-och-utvardering/statistik-i-tabeller/forskola>
- 77) Skolverket. The Swedish education system (Preschool) [online] [cit. 2018-05-03] Dostupné z: <https://www.skolverket.se/om-skolverket/andra-sprak/in-english/the-swedish-education-system/preschool>
- 78) Sociologický ústav AV ČR. Pyramida věková [online]. 2017. [cit. 2018-04-04] Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Pyramida_věková
- 79) SOKAČOVÁ, Linda. Zařízení péče o děti v České republice. In Rodinná politika: rodičovská a mateřská v kontextu sladování rodinného a pracovního života a rovných příležitostí žen a mužů. [online] Gender Studies, 2010. [cit. 2018-04-09] Dostupné z: http://aa.ecn.cz/img_upload/8b47a03bf445e4c3031ce326c68558ae/Rodinna_politika.pdf

- 80) SORENSEN, Kerstin. Social Policy Convergence in Norway and Sweden – Does EU Membership Matter? University of North Carolina at Chapel Hill, 1999, [cit. 2018-03-06]. Dostupné z: http://aei.pitt.edu/2392/1/002908_1.PDF
- 81) STANFORS, Maria. Family Policies: Sweden. PERFAR [online]. 2014. [cit. 2018-04-10] Dostupné z: <https://www.perfar.eu/policy/family-children/sweden>
- 82) Statistics Sweden. Women and men in Sweden: Facts and figures 2016, [online]. Örebro, Population Statistics Unit, 2016. ISBN 978-91-618-1645-3. [cit. 2018-04-08]. Dostupné z: https://www.scb.se/Statistik/_Publikationer/LE0201_2015B16_BR_X10BR1601ENG.pdf
- 83) Statistics Sweden.SCB. Life expectancy by sex 1960–2016 and forecast 2017–2060 [online]. [cit. 2018-04-04] Dostupné z: <https://www.scb.se/en/finding-statistics/statistics-by-subject-area/population/population-projections/population-projections/pong/tables-and-graphs/the-future-population-of-sweden-20162060/life-expectancy-by-sex-and-forecast/>
- 84) Svenskt Näringsliv. Statutory and collective insurance schemes for the Swedish labour market 2016 [online]. 2016. [cit. 2018-04-06]. Dostupné z: <https://www.citace.com/CSN-ISO-690.pdf>
- 85) SVOBODOVÁ, Kamila. ANALÝZA: Demografické stárnutí ČR podle výsledků projekce. In: Demografie.info. [online]. 2012. [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=824
- 86) ŠATAVA, Jiří. Podpora rodin s dětmi daňově dávkovým systémem [online]. Prague: CERGE-EI, 2016 [vid. 2018-04-10]. ISBN 978-80-7344-363-4. Dostupné z: http://genderstudies.cz/publikace/IDEA_Studie_1_2016_Danova_podpora_rodin_s_detmi_final.pdf
- 87) ŠTĚPÁNKOVÁ, Martina. ANALÝZA – mateřská, rodičovská dovolená, čerpání peněžité pomoci v mateřství, rodičovského příspěvku. [online]. Praha: Gender Studies, 2010. [cit. 2018-04-07]. Dostupné z: <http://genderstudies.cz/download/ANALYZA.pdf>
- 88) The World Fact Book. Total Fertility Rate [online]. [cit. 2018-04-04]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2127rank.html>
- 89) Úřad práce ČR. Peněžité pomoci v mateřství: Rodičovský příspěvek [online]. Praha, 2014. ISBN 978-80-87039-37-3. [cit. 2018-04-07]. Dostupné z: https://portal.mpsv.cz/upcr/letaky/ppm_rp_2015.pdf

- 90) VILHENA, Daniela Vono de and Livia Sz. Oláh. Family Diversity and its Challenges for Policy Makers in Europe. Population Europe. [online]. April 2017. Berlin: Max Planck Society for the Advancement of Science. [cit. 2018-03-8]. Dostupné z: http://www.jp-demographic.eu/wp-content/uploads/2017/04/famsoc_discussionpaper5_final_web.pdf
- 91) VÚPSV. Jesle, [online] Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2012. [cit. 2018-04-09] Dostupné z: http://www.vupsv.cz/index.php?p=cze_2a&site=default

Zákony

- 1) Předpis 104/1991 Sb. Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte
- 2) Zákon č. 247/2014 Sb., o poskytování služby péče o dítě v dětské skupině
- 3) Zákon č. 247/2014 Sb., o poskytování služby péče o dítě v dětské skupině a o změně souvisejících zákonů, ve znění novely č. 127/2015 Sb.
- 4) Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce
- 5) Zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání
- 6) Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání

Přílohy

Příloha č. 1: Částky životního minima v ČR (platné v 2016 i 2018)

Člen domácnosti	Částka životního minima (Kč/měsíc)
Jednotlivec	3 410
První osoba v domácnosti	3 140
Druhá osoba v domácnosti, která není nezaopatřeným dítětem	2 830
Nezaopatřené dítě do: 6 let;	1 740
6-15 let;	2 140
15-26 let	2 450

Zdroj: MPSV, vlastní zpracování

Příloha č. 2: Měsíční výše přídavku na dítě a doplňkového rodinného přídavku ve Švédsku v roce 2018

Počet dětí	Přídavek na dítě	Doplňkový rodinný přídavek	Celkem
1	1 250 SEK	-	1 250 SEK
2	2 500 SEK	150 SEK	2 650 SEK
3	3 750 SEK	730 SEK	4 480 SEK
4	5 000 SEK	1 740 SEK	6 740 SEK
5	6 250 SEK	2 990 SEK	9 240 SEK
6	7 500 SEK	4 240 SEK	11 740 SEK

Zdroj: Försäkringskassan, vlastní zpracování